

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Mateja Kus

Možnosti bivanja za ljudi z intelektualnimi ovirami v občini Brežice

Magistrsko delo

Ljubljana, 2018

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Mateja Kus

Možnosti bivanja za ljudi z intelektualnimi ovirami v občini Brežice

Magistrsko delo

Mentorica: Doc. dr. Liljana Rihter

Ljubljana, 2018

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorici doc. dr. Liljani Rihter za strokovno vodenje, nasvete, usmerjanje in čas, ki mi ga je namenila.

Hvala vsem, ki so bili na kakršen koli način vključeni v nastajanje mojega magistrskega dela.

Hvala družini in prijateljem, ki so mi v času študija stali ob strani in mi bili v oporo pri pisanju magistrskega dela.

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Ime in priimek: Mateja Kus

Naslov
magistrskega
dela: Možnosti bivanja za ljudi z intelektualnimi ovirami v občini Brežice

Kraj: Ljubljana
Leto: 2018

Število strani: 130
Število prilog: 5

Mentorica: Doc. dr. Liljana Rihter

Ključne besede: Ljudje z intelektualnimi ovirami, deinstitutionalizacija, potrebe, družine ljudi z intelektualnimi ovirami, bivalne skupine, socialnovarstvene storitve

Povzetek

V magistrskem delu sem raziskovala bivanjske možnosti za ljudi z intelektualnimi ovirami v domačem okolju, občini Brežice. Rezultati lahko pripomorejo k boljšemu razumevanju sveta in življenja ljudi z intelektualnimi ovirami, boljšemu razumevanja želja in potreb ljudi za nadaljnje delo in izboljševanje obstoječih oblik pomoči na tem področju.

V raziskavi me je zanimala trenutna bivanjska situacija ljudi z intelektualnimi ovirami in zadovoljstvo z njihovim življenjem. Zanimale so me neuresničene želje ljudi, kaj si v življenju želijo početi in doseči ter v kolikšni meri so zadovoljene njihove vsakdanje potrebe. Spraševala sem jih o prihodnosti, zanimalo me je, ali razmišljajo s svojem življenju, če v svojem domačem okolju zaradi različnih razlogov ne bi mogli več živeti. Posebej me je zanimalo, kakšna oblika bivanja bi bila zanje v prihodnosti ustrezna, kako konkretno naj bi izgledalo njihovo bivališče, s kom bi želeli živeti in kaj bi moralo biti v okolici novega doma. Kvalitativno raziskavo sem izvedla na neslučajnostnem vzorcu oseb z intelektualnimi ovirami v občini Brežice. Rezultati kvalitativne analize kažejo, da so ljudje v osnovi zadovoljni s svojimi trenutnimi bivanjskimi in življenjskimi okoliščinami. Največje zadovoljstvo izražajo zaradi dejstva, da živijo doma, kjer imajo družino in prijatelje pa tudi domače živali. Ljudem, ki svoje trenutno življenje ocenjujejo z nižjimi ocenami, primanjkuje predvsem družbe, prostega časa, dodatnih aktivnosti, boljše izobrazbe ter bolj raznolikega poteka dneva. Nekateri sogovorniki so čutili nelagodje ob pogovoru o prihodnosti, drugi pa so jasno povedali, kakšne so njihove želje. Večina ljudi bi v prihodnosti živila s prijatelji, s katerimi bi se družili, v hiši, v podeželskem okolju.

Idejo o deinstitutionalizaciji je potrebno še vedno razvijati, čeprav se v Sloveniji na tem področju že kažejo velike spremembe. Pri zadovoljevanju potreb ljudi z intelektualnimi ovirami je potrebno slediti njihovim željam ter skupaj z njimi ustvarjati prijazno okolje, kjer bo za vse ljudi dovolj možnosti za razvijanje posameznikovih potencialov, saj prav vsak človek lahko ogromno doprinese družbi.

Title: Living possibilities for people with intellectual disability in the community of Brežice

Key words: People with intellectual disabilities, deinstitutionalization, needs, families of people with intellectual disabilities, living units, social services

Abstract

In my master's thesis, I have been researching living possibilities for people with intellectual disabilities in my home environment, the community of Brežice. The results of research can contribute to a better understanding of the world and the lives of people with intellectual disabilities, a better understanding of the wishes and needs of people for further work with them and the improvement of existing forms of assistance in this field.

In the survey I was interested in the current situation of people with intellectual disabilities and satisfaction with their lives. I was interested in the unrealized wishes of people, what they want to do in their lives and how is with satisfying their everyday needs. I asked them about the future, I was wondering if they were thinking about their life for their period of time, if because of different reasons their parents could no longer take care of them. I was particularly interested in what type of living would be appropriate for them in the future, how exactly it should look like a place of residence, who would they want to live with and what should be in the vicinity of the new home.

I performed a qualitative research on a non-random sample of people with an intellectual disabilities in the community of Brežice. The results of the qualitative analysis show that people are basically satisfied with their current living situation and living conditions. The greatest satisfaction is expressed by the fact that they live at home, where they have family and friends, and where they are spending time with their animals. People who are assessing their current life with lower grades are mostly lacking in companies, leisure, additional activities, better education and a more varied activities of the day. Some people felt uncomfortable talking about the future, while others did not have problems expressing what their wishes for the future were. Most people would like to live with friends who would they hang out with. They would like to live in a house, in a rural area.

The idea of deinstitutionalization still needs to be developed, although there are already major changes in Slovenia in this field. In providing the needs of people with intellectual disabilities, it is necessary to follow their wishes and create a friendly environment for them, with them, where there will be enough opportunities for all people to develop individual's potentials, because each person can make a huge contribution to society.

Kazalo

1. TEORETIČNI UVOD	1
1. 1. Ljudje z intelektualnimi ovirami	1
1. 2. Potrebe ljudi z intelektualnimi ovirami	4
1.3. Vloga družine pri skrbi za ljudi z intelektualnimi ovirami.....	6
1.4. Vloga socialnega dela pri delu z ljudmi z intelektualnimi ovirami	12
1.5. Socialnovarstvene storitve za ljudi z intelektualnimi ovirami v Sloveniji in v tujini	16
1.6. Deinstitutionalizacija	19
2. PROBLEM.....	22
3. METODOLOGIJA	24
3.1. Vrsta raziskave	24
3.2. Raziskovalni instrument in viri podatkov.....	24
3.3. Populacija in vzorčenje.....	24
3.4. Zbiranje podatkov.....	25
3.5. Obdelava in analiza podatkov.....	25
4. REZULTATI.....	29
4.1. Trenutna bivanjska situacija ljudi z intelektualnimi ovirami	29
4.2. Zadovoljstvo ljudi glede trenutne bivanjske situacije	30
4.3. Vsakdanje življenje ljudi z intelektualnimi ovirami.....	31
4.4. Želje glede bivanja v prihodnosti	33
4.5. Razmišljanje o prihodnosti	34
5. RAZPRAVA	36
6. SKLEPI.....	40
7. PREDLOGI.....	42
8. SEZNAM VIROV	44
9. PRILOGE.....	48
9.1. Smernice za intervju z ljudmi z intelektualnimi ovirami	48
9.2. Intervjuji z označenimi izjavami	49
9.2.1. Intervju številka 1	49
9.2.2. Intervju številka 2.....	51
9.2.3. Intervju številka 3.....	53
9.2.4. Intervju številka 4.....	55
9.2.5. Intervju številka 5.....	57

9.2.6.	Intervju številka 6	59
9.2.7.	Intervju številka 7	61
9.2.8.	Intervju številka 8	63
9.2.9.	Intervju številka 9	66
9.2.10.	Intervju številka 10	68
9.3.	Odprto kodiranje	71
9.4.	Osno kodiranje	112
9.5.	Odnosno kodiranje	128

1. TEORETIČNI UVOD

1. 1. Ljudje z intelektualnimi ovirami

Sama beseda hendikep izvira iz 17. stoletja, ko so na tekmovanjih s konji igralce, ki jim je šlo najbolje, še dodatno obremenili, tako da bi imeli ostali tekmovalci bolj enakovredne možnosti. Sicer pa besedo podrobno obrazloži ravno Zaviršek (2000, str. 7): »Navkljub resnim terminološkim zagatam smo se odločili uporabljati pojma prizadetost (angleško disability) in hendikep kot sinonima, ki označujeta poškodovanosti, kakršne so gibalna oviranost (mišična distrofija, paraplegija, tetraplegija itn.), senzorna oviranost (težave s sluhom, vidom itn.), intelektualna oviranost (lažje, zmerne, težje in težke intelektualne ovire) in težave z duševnim zdravjem (depresija, psihoza, shizofrenija, anoreksija itn.), a tudi družbene prikrajšanosti, ki ljudi z naštetimi oviranostmi diskriminirajo v vsakdanjem življenju.«

Ravno zaradi tega recimo Simone Korff-Sausse v knjigi iz leta 1996, z naslovom Razbito ogledalo (v Restoux, 2010), ne označuje besede hendikep v smislu zavračanja človeka, ampak v smislu izenačenja možnosti, ki jih omogoča sistem kompenzacij.

Moralni argumenti namreč postavijo mejo med »zdravimi«, torej ljudmi, ki so v centru moči, in tistimi »nenormalnimi«, »invalidnimi« oz. tistimi, za katere bi skrbeli drugi. Zaradi takšne perspektive spregledamo, da ko ljudje dobijo status osebe, ki ji oskrbo zagotavljajo drugi, s tem izgubijo nekatere bistvene pravice: pravico do izbire in enakopravne udeležbe v vsakodnevnem življenju, pravico do gibanja, samodeterminacije in spoštovanja. (Zaviršek, 2000).

»Intelektualna ovira pomeni pomembno omejitev v vsesplošnem funkcioniranju posameznika. Je splošno podpovprečno intelektualno funkcioniranje, ki se pojavlja v razvojni dobi in je vezano na neadekvatnost adaptivnega reagiranja (vedenja) na področjih samostojnosti, komunikacije, socializacije in razumevanja.« (Lačen, 2001 str. 11-12)

Ljudje z intelektualnimi ovirami so najprej le ljudje, vsak s svojo osebnostjo, izkušnjami v čustvovanju in potencialom za osebni razvoj. (Bigby in Frawley, 2010)

Skozi zgodovino se je odnos do ljudi z intelektualnimi ovirami bistveno spreminjal. V preteklosti so bili čaščeni kot božanstva ali pa so jih nasprotno zapirali in se jih celo

sramovali ter jih pobijali. Odnosi do teh ljudi pa so se skozi čas spremenili, sedaj jih poskušajo čim bolj aktivno vključevati v širše družbeno okolje. Zdi se, da družba želi popraviti krivico, ki je bila tem osebam prizadejana v preteklosti, tako da se usmerjajo v (pre)hitro spreminjanje ključne zakonodaje, urejanje šolanja in tudi zaposljivosti teh ljudi. Alojzij Šuštar je leta 1995 v svoji knjigi *Edina prava ljubezen je ljubezen* (v Zaviršek, 2000) do drugačnih spomnil na čase, ko so bili ovirani ljudje že v otroštvu izločeni iz družbe t. i. »normalnih«. V odraslosti se je ta trend nadaljeval. Človek je bil namreč ocenjen na podlagi prispevanja h gospodarskemu napredku, družini ter družbi nasploh. Človek je bil tako viden zgolj kot delovna moč. (Zaviršek, 2000)

Če ovira na zunanosti ni vidna, je človek manj stigmatiziran. Demokratičnost in prilagodljivost družbe, ki drugačnost sprejmejo in jo skušajo razumeti, posamezniku zagotovi, da preživi z vsemi svojimi posebnostmi. Da se to uresniči, je potrebna toleranca, strpnost, razumevanje in spoštovanje. (Lukner, 1995) V naši družbi ravno sedaj poteka proces ozaveščanja ljudi, da uvidijo, da je vsako življenje vredno dostojanstva. Bistvo procesa je spoznati, da intelektualne ovire niso neko absolutno stanje, temveč so velikokrat odvisne od človekove integracije v okolje. (Lačen, 2001)

Pomembno je zavedanje, da je diskurz »normalnosti« opredeljen s strani tistih, ki imajo moč, da to dejansko in zanje edino veljavno »normalnost« definirajo. Lačen (2001) dodaja, da intelektualne ovire pomenijo splošno intelektualno omejitev in funkcioniranje posameznika, ki je pri rezultatih testiranja vidna na vsaj dveh področjih vedenja od naslednjih: področje komunikacije, zdravja in varnosti, skrbi za samega sebe, dejstva, kako se znajdejo v okolju, kako opravljajo domača opravila, v stopnji funkcionalno akademskih znanj, samousmerjenosti, preživljanju prostega časa, delu in zaposlitvi ter na področju socialno interpersonalne sposobnosti.

Merila »normalnosti« se vedno bolj višajo. Okolica ljudi z intelektualnimi ovirami prikrito ne sprejema, jih celo zavrača ali ob njih čuti nelagodje. Pogosto ni znano, da intelektualna ovira ni bolezen, temveč stanje, ki se meri s testi inteligentnosti. (Restoux, 2010)

Nerazumevanje, neznanje, ignoranca, neempatičnost ljudi, predsodki in kolektivni strah oblikujejo odnos družbe do ljudi z intelektualnimi ovirami, ki lepijo nanje etikete ter tako ožigosajo njihovo življenje in določijo šibkejši položaj v njihovem okolju in širši družbi. O temu priča tudi stavek: »Hendikep je v resnici travma v kulturi. Pogled, ki se ustavi na hendikepiranem telesu, je pogled, ki rani.« (Zaviršek, 2000, str. 19)

Ti ljudje so že v medijih najpogosteje označeni kot ubogi, nesposobni ali pa nasprotno kot heroji, ki junaško premagujejo vse ovire. Mi jih sami pogosto, morda celo nezavedno, hendikepiramo, ko jih ogovarjamo na pretirano prijazen način, smo napeti do njih, glasnejši v pogovoru z njimi, postavljamo preveč vprašanj o njihovih omejitvah ali pa jih ne sprašujemo ničesar. Ker se jim hočemo izogniti ali jim nasprotno pretirano pomagati, se včasih do njih obnašamo tudi pokroviteljsko, kar vzbuja občutek nelagodja. Nanje gledamo kot na manj izkušene, se izogibamo njihovih dotikov in se z njimi pretirano pogovarjamo ali pa molčimo, saj nam ne pridejo na misel teme za pogovor z intelektualno ovirano osebo. (Zaviršek, 2000) Podobno razmišljata Tideman in Svensson (2015), ki prav tako govorita o pokroviteljstvu, ki je pogosto v strokovnih službah, pri starših in ostalih, ki so blizu ljudem z intelektualnimi ovirami. Ravno pokroviteljski odnos tem ljudem onemogoča, da bi pridobili lastno življenjsko izkušnjo.

Vsekakor je takšno ravnanje do ljudi z intelektualnimi ovirami neprimerno in ima lahko neprimerne posledice. Ozaveščenosti, spoštljivega ravnanja in odnosa pa se učimo tudi sami v svojem primarnem socialnem okolju že od otroštva dalje. Je pa tudi res, da koncept hendikepa vsekakor zahteva kritičnost. Zagovorniki koncepta zahtevajo več enakosti, še vedno pa jih zanima izvor neenakosti, izvor neenakih razmerij moči v današnjem svetu. S študijem hendikepa, ki je družbeno ustvarjena izkušnja, se preučuje, kako je družbena normalnost konstituirana. Zanima jih, v kakšnih okoliščinah se nekaj pokaže kot hiba in kakšni so kulturni odzivi na hendikep, ti namreč določajo, kako bodo ljudje z intelektualnimi ovirami živeli in preživeli v družbi. (Zaviršek, 2014) Zavedati pa se je potrebno, kot pravita Bigby in Frawley (2010), da ni cilj normalizacije poskus oblikovanja ljudi z ovirami v »normalne«, temveč njihova sprejetost z vsemi omejitvami in zavedanjem, kaj vse lahko doprinesejo svetu, pri čemer ne smemo ignorirati njihove oviranosti, ampak s skupnim prizadevanjem doseči, da se ljudi sprejema takšne, kot so.

Ljudje z intelektualnimi ovirami so kot vsi ostali najprej le ljudje in v skladu s tem jih je potrebno tudi obravnavati. Tudi oni imajo ogromno bogatih življenjskih izkušenj, lažjih pa tudi izredno težkih, zato je velikega pomena, da jih obravnavamo enakopravno kot spoštovane člane družbe. S srčnostjo in razumevanjem lahko tudi njihov svet postane naš skupni svet. Ker je njihov obstoj pomemben za obstoj družbe in ker dobri odnosi temeljijo na vzajemnem delu, je prepotrebno, da družno pomagamo oblikovati in negovati svet, v katerem lahko vsi živimo zadovoljno in polno življenje. (Zaviršek, 2000)

1. 2. Potrebe ljudi z intelektualnimi ovirami

Ocena kakovosti človekovega življenja se meri po tem, v kolikšni meri so zagotovljene njegove potrebe. Ravno zato je predpogoj razumevanja človeka poznavanje njegovih potreb, pri čemer je njihovo upoštevanje začetek smiselnega dela s posameznikom. (Ramovš, 2003) Potrebe vseh ljudi so enake. Ljudje z intelektualnimi ovirami jih pogosto zaradi prikrajšanosti in stigmatiziranosti ne morejo zadovoljevati v isti meri kot ostali. Prikrajšanost zadovoljitve neke potrebe vodi v težjo zadovoljitev vseh ostalih (Rafaelič idr., 2015)

Flaker s sodelavci (2008) govori o indeksu potreb za ljudi, ki potrebujejo dolgotrajno oskrbo. Na podlagi tega so oblikovali katalog potreb. Ena izmed temeljnih potreb ljudi je potreba po domu, prostoru za bivanje. Dom daje človeku občutek varnosti in zasebnosti. Pomembno se mi zdi, da se pri zagotavljanju te potrebe skuša slediti željam ljudi z intelektualnimi ovirami, ki so pogosto prisiljeni zapustiti svoje domove in zamenjati bivališče z institucionalno obliko, kar je velikokrat v nasprotju z njihovimi željami. Tako se pogosto zgodi, da ljudi z intelektualnimi ovirami zaradi takšnih in drugačnih razlogov preseljujejo v institucije, kar se v večini primerov zgodi na pobudo drugih ljudi. Izogibanje institucijam in bivanje v skupnosti je pomembna potreba v življenju ljudi z intelektualnimi ovirami, saj je človek v instituciji prikrajšan za življenje v družbi. (Flaker idr., 2008)

Družina ljudi z intelektualnimi ovirami je pogosto obremenjena zaradi skrbi za svoje otroke, saj ti potrebujejo veliko pozornosti, tako da družinski člani lahko sčasoma pregorijo. Po drugi strani pa si ljudje z intelektualnimi ovirami želijo, da bi ostali blizu tistim, ki jih poznajo; družina, prijatelji, sosedi. Strah pred institucijo obstaja tudi zaradi dejstva, da se ljudje zavedajo, da bo njihova osebnost postala omejena, zato avtorji navajajo življenje v skupnosti, namesto hospitalizacije oziroma institucionalizacije kot naslednjo potrebo. (Flaker idr., 2008)

Ljudje, ki potrebujejo dolgotrajno oskrbo, si želijo predvsem, da bi bili bolj informirani o zdravljenju in obravnavi, predvsem pa, da bi imeli večjo izbiro in tudi večji vpliv v stiku z različnimi službami. Večanje izbire se lahko nanaša na to, ali sploh iti v ustanovo ali ne, druga možnost izbire se dotika zdravljenja in zdravil, tretja možnost izbire pa se nanaša na institucionalni red, torej izbiro sobe, hrane in dejavnosti. Tovrstne izbire so namreč pogosto onemogočene, saj se morajo uporabniki držati pravil institucije. Informiranost se

nanaša na to, da bi imeli ljudje, ki potrebujejo dolgotrajno oskrbo, več informacij, to so informacije o življenju v ustanovi, o zdravih in njihovih stranskih učinkih in tudi o poteku zdravljenja in možnih alternativah glede izveninstitucionalne obravnave. Krepitev vpliva se nanaša na omogočanje vsakdanjih preprostih pravic, ljudje namreč govorijo o pomanjkanju zasebnosti, seksualnega in ljubezenskega življenja. Pomembno bi bilo, da se zaposleni posvetujejo s stanovalci glede življenja v ustanovi in jim tako omogočijo sodelovanje v procesih odločanja. Zelo pomembna je tudi potreba po varnosti. Da lahko ljudje, ki potrebujejo dolgotrajno oskrbo, učinkovito zavarujejo svoje pravice in ohranjajo dostojanstvo, potrebujejo možnost učinkovite pritožbe in zagovorništva, prav tako pa zaščito pred nasiljem in zlorabami. (Flaker idr., 2008)

Naslednja potreba je potreba po delu in denarju, ki je prav tako ne smemo zanemariti pri delu z ljudmi z intelektualnimi ovirami. Poleg tega, da je glavni namen dela služenje denarja, ima delo višji pomen; človeku daje smisel življenja. S tem se prepleta izobraževanje ljudi z intelektualno oviro, ki je velikokrat omejeno. Zaradi diagnoz in narave bolezni so pogosto prikrajšani pri dostopu do izobraževanja. (Flaker idr., 2008) Otroci z oznako zmerne, težje in težke intelektualne oviranosti so najpogostejše vključeni v posebne programe vzgoje in izobraževanja, ki so prilagojeni v te namene. Po končanem osnovnem izobraževanju lahko osebe z oznako lažje intelektualne ovire pridobijo poklicno izobrazbo, osebe z zmerno, težjo in težko intelektualno oviranostjo pa se umestijo v socialnovarstvene zavode. Posebni programi zaposlovanja zaenkrat ne obstajajo, tako da iščejo možnosti znotraj zakonodajnih okvirjev. Na zavod za zaposlovanje se lahko prijavijo samo osebe z oznako lažje intelektualne oviranosti. (Kukova, Zaviršek in Urh, 2015) Pomembno je, da ljudje z intelektualnimi ovirami v procesu izobraževanja spoznajo svoje potrebe in interese, zato naj bi programi izobraževanja sledili ciljem za nadaljnji osebni razvoj ljudi, izboljševanje kvalitete življenja, razvijanje samostojnosti, samoodločanja ter samozvesti in ohranjanje, nadgrajevanje in utrjevanje naučenega znanja. (Novljan in Jelenc, 2000) Ljudje z intelektualnimi ovirami si zaslužijo zagotavljanje vseh osnovnih človekovih pravic. To je posebej pomembno poudariti, ker je pregloboko zakoreninjena diskriminacija do njih. V prvi vrsti pa je pomembno tem ljudem zagotoviti ustrezno oskrbo, šolanje in zaposlovanje, saj v nasprotnem primeru ne morejo enakopravno živeti v svoji skupnosti. Če jim tega ne omogočimo, jim v bistvu sami porinemo v socialno izolacijo in revščino. (Kukova, Zaviršek in Urh, 2015) Ljudje z intelektualnimi ovirami v Sloveniji nimajo veliko možnosti zaposlitve. Običajno so

vključeni v varstveno-delovne centre, kjer za minimalno denarno nagrado opravljajo različna lažja dela.

Pogosto se zgodi, da ljudje z intelektualnimi ovirami pogrešajo družbo in stike z drugimi ljudmi, kar avtorji (Flaker, idr. 2008) navajajo kot naslednjo potrebo. Običajno so ljudje omejeni na ozek krog ljudi, to je sorodstvo, prijatelji ter osebje in uporabniki organizacij, ki jih obiskujejo. Od ostalih ljudi so najverjetneje izolirani, ker jim primanjkuje sredstev, informacij, virov pomoči ter spodbud, da bi si ustvarili večji krog socialne mreže. Večina ljudi pogreša tudi partnerske odnose in pogosto je, da so ljudje z intelektualnimi ovirami samski. S to potrebo se povezuje tudi potreba po umeščenosti in pripadnosti. Pomembno je, da ljudje z intelektualnimi ovirami občutijo, da pripadajo družbi, to pa se lahko zagotovi takrat, kadar počnejo pomembne stvari z ostalimi ljudmi in se skozi to izražajo ter zabavajo. (Flaker, idr., 2008)

V stiku z ljudmi prihaja do interakcijskih prekrškov, v sklopu katerih Flaker in sodelavci (2008) govorijo o potrebi po ljudeh v okolju, ki so v vlogi spremljevalca, družabnika in sprejemajo ter razumejo različne okvirje. Pri tem opozarjajo na drugačne odzive ljudi, kot smo običajno vajeni. Ljudje v okolju se do ljudi z intelektualnimi ovirami pogosto obnašajo na specifičen način; umikanje pogleda, zadržanost, pretirana neposrednost. Temu se je moč izogniti na dva načina. Človeka, ki naredi interakcijski prekršek, je smiselno pustiti pri miru in prekrška ne jemati osebno, temveč le kot prekršek. Drug način, kako se izogniti negativnim vplivom interakcijskih prekrškov, je, da jim ne pripisujemo velikega pomena ali jih skušamo banalizirati.

K potrebam v vsakdanjem življenju se pripisuje tudi potreba po prostem času. Na nek način ta predstavlja način družbenega vključevanja, saj se z izvajanjem različnih aktivnosti (umetnost, kultura, politika, znanost, hobiji, športne aktivnosti) lahko povezujejo z drugimi ljudmi. Dejstvo, da ljudje lahko sami izbirajo dejavnosti in si oblikujejo prostočasne aktivnosti, ima lahko velik pomen, saj te človeku zagotavljajo občutek izbire in nadzora nad življenjem. (Flaker idr., 2008)

1.3. Vloga družine pri skrbi za ljudi z intelektualnimi ovirami

Klasična sociološka opredelitev opisuje družino kot osnovno družbeno celico oziroma primarno skupino, ki med drugim skrbi za socialno reprodukcijo. Psihološka definicija

družine pa jo označuje z vidika dinamike medosebnih interakcij, ki temelji na čustveno orientiranih vrednotah in kot taka tvori osnovno neformalno mrežo. (Hojnik-Zupanc, 1999) Tudi Milošević Arnold in Postrak (2003) pravita, da je družina univerzalna družbena institucija, temeljna enota družbene organizacije, ki temelji na sorodstvenih vezeh.

Človek je torej družinski človek, družina pa je tisti socialni prostor, kjer ima vsak človek pravico do svoje enkratnosti, da dobi izkušnje za avtonomijo, neodvisnost, hkrati pa je tudi družina prostor učenja povezanosti, odvisnosti in skrbi za druge, ko je ta potrebna. Zelo pomembno je, da se zavedamo, da je družina bistvenega pomena za človekovo interakcijo in njegov občutek pomembnosti v sklopu neke družbene celice. Večina ljudi z intelektualno oviro namreč biva doma z ostalimi družinskimi člani, tudi ko odrastejo. Družina je zanje tudi center njihove moči, nanjo se opirajo in iz nje črpajo moč za svoje zunanje in notranje bitke tudi kasneje v življenju. (Čačinovič Vogrinčič, 2000)

Dobro je, da starši podpirajo vsako aktivnost, samostojnost in tudi neodvisnost svojih otrok. Oboji bi se morali pravočasno pripraviti na ločitve in s pomočjo svetovanja preveriti tudi vse možne opcije prebivanja, v katerih bo njihov potomec živel v svojem tretjem življenjskem obdobju. V nasprotnem primeru lahko zaradi pretiranega varovanja staršev postanejo vedno bolj osamljeni, brez prijateljev in izolirani od širšega družbenega okolja in s premalo izkušnjami za bolj samostojno življenje. (Čačinovič Vogrinčič, 2000).

Kot navaja Frederic (1988 v Milošević Arnold in Postrak, 2003), ima družina biosocialno, reprodukcijsko, ekonomsko, socializacijsko in varstveno nalogo. Varstvena naloga se nanaša predvsem na varovanje članov družine in na zagotavljanje pomoči članom, ki imajo oviro. Slednje je bilo značilno za razširjeno tradicionalno družino, ki je vključevala več generacij. Danes je v ospredju nuklearna družina, sestavljena le iz dveh generacij, zato velikokrat ne zmore reševati socialnih problemov svojih članov. Tako je družinske funkcije začela dopolnjevati in nadomeščati država z različnimi družbenimi institucijami in dejavnostmi.

Za družinsko življenje je značilno prehajanje skozi različne faze: poroka, rojevanje otrok, odraščanje otrok, odhajanje otrok in staranje. Za vsako fazo je značilna tudi različna struktura, skozi katero se zadovoljujejo potrebe, dosegajo cilji in ohranja kontinuiteta. (Čačinovič Vogrinčič, 1998) Farber (1959 v Ivačič, 2005) je ugotovil, da je za družine, ki živijo z otrokom z oviro, značilen občutek zastoja v družinskem ciklusu družine, saj niso usklajeni z življenjem družin z otrokom brez ovire.

Družinski sistem je enako pomemben kot ostali dejavniki in lahko deluje kot blažilec ali pa povzročitelj stresa. Družina naj bi predstavljala naravni vir bojevanja s stresom, kar naj bi bilo ključno pri vzdrževanju duševnega in tudi fizičnega zdravja družinskih članov. Ob stresnih dogodkih mora družina prestrukturirati svoje moči, razjasniti in točno določiti vloge in medsebojne povezave. Na obvladovanje stresa v družini in na izide vplivajo izkušnje, ki jih imajo posamezniki tudi s premagovanjem stresnih situacij zunaj nje. (Trtnik, 2007)

Družina, ki ima otroka z intelektualnimi ovirami, je obremenjena na več ravneh, in sicer na ravni posameznika, odnosa do soljudi in na ravni okolice. Starša morata v tem procesu spet vzpostaviti notranje ravnotežje. Zahteve in pričakovanja družine, vloge družinskih članov se morajo spremeniti, kar se odraža v vzpostavljanju novih meja in sklepanju novih zvez. Sprejetje otrokovih ovir je odvisno še od osebnosti staršev, njihove čustvene tendence, spola in starosti otroka, njegove zaželenosti, naravnosti okolja, vere in medsebojne povezanosti. (Harris, 1987)

Ob krizah v razvoju in osebnostnih problemih odraščajočih otrok se družina sooča še s stalno skrbjo zaradi otrokovih primanjkljajev. Pričakovanja staršev glede vzgojnih nalog so usmerjena v podobo o običajnem otroku. Tako svoj odnos in pričakovanja ves čas prilagajajo otrokovim specifikam, kar še otežuje njihovo vzgojno poslanstvo. (Trtnik, 2007)

Starši morajo ob spoznanju, da je njihov otrok drugačen, skozi proces žalovanja, tako da se lahko poslovijo od sanj, ki so morda za vedno izgubljene. Akutna reakcija te žalosti lahko sicer kratko traja, a določeni znanstveniki menijo, da se zanje žalovanje nikoli ne konča. Na površje privre, ko se otrokovi vrstniki igrajo, shodijo, spregovorijo ... Ta čustvena stanja se kritično izrazijo predvsem v pomembnejših obdobjih družine: v času šolanja, pubertete, iskanja službe, staranja staršev itd. Faze so lahko dolge ali kratke, izginjajoče ali pa stalno prisotne. (Trtnik, 2007)

Obdobje šoka se začne ob seznanitvi z otrokovim stanjem in včasih traja celo do nekaj let. Starši odreagirajo otrplo, polni notranje praznine in občutkov drugačnosti, v tem času so pogosto neorganizirani, celo žalostni ali depresivni, redko tudi odklanjajo otroka oz. si želijo njegove smrti. (Trtnik, 2007)

Zanikanje je definirano kot destruktivna reakcija staršev na ovire otroka. Gre za neke vrste zavlačevanje, saj starši urejajo in ponovno vzpostavljajo ravnotežje med svojimi občutki in zunanjimi vplivi. Težave nastopijo v primeru, da zanikanje prepreči takojšnjo pomoč in zdravljenje, zato so v tem obdobju bistvenega pomena strokovnjaki, ki morajo starše izčrpno in primerno oskrbeti z informacijami. (Trtnik, 2007)

Starše posebej vznemirjajo spreminjajoča se čustva do otrok, včasih so do otroka ljubeči, včasih so nanje tudi jezni in nejevoljni. Njihovo vedenje je odvisno predvsem od vplivov okolja. Če je okolje kruto in ne nudi zadostne čustvene podpore, starši težje sprejemajo realno stanje. Proces soočanja z ovirami vpliva tudi na ostale sorodnike, posebej brate in sestre. Čustva staršev do drugih otrok so pogosto nezadostna, kar vpliva na njihovo samostojnost in samozavest. (Trtnik, 2007)

Po obdobju šoka sledi obdobje krize. V tem obdobju se starši srečujejo s posebnimi težavami, ki so povezane z obveznostmi in nalogami otroka z intelektualnimi ovirami. Sledi druga faza prilagajanja (faza iskanja). Starši iščejo informacije o stanju otroka, njegovi diagnozi in o tem, kaj pomenijo te težave za nadaljnji obstoj družine. Starši velikokrat obtožujejo sami sebe ali partnerja. To lahko vodi v začasno ali trajno zakonsko krizo. Prizadeto je tudi samospoštovanje staršev, saj ti podvomijo v svoje starševske sposobnosti. Pojavijo se tudi različni strahovi o odraščanju otroka in o njegovi vključenosti v socialno okolje ter o pomoči in negi tega otroka. (Trtnik, 2007)

Anksioznost staršev je tako povezana s poskusom uravnoteženja med odgovornostjo do drugih in pravico do lastnega življenja, pri čemer starši uvidijo, da hitrih in enostavnih rešitev ni. Veliko otrok potrebuje strokovno pomoč, spremembe pa so včasih komaj opazne. Zavedati se začnejo, da na veliko vprašanj ne bo odgovorov in da se bodo morali na to navaditi in temu prilagoditi. Počasi tako postanejo otrokove potrebe del družinskega življenja in identitete. (Trtnik, 2007)

Življenje staršev z otrokom z intelektualnimi ovirami je velikokrat prepleteno z občutki krivde, zahtevami, pričakovanji, skrbjo, odločanjem in načrtovanjem. Visoka moralna pričakovanja vplivajo na to, da se starši sprašujejo, ali so za otroka dosti naredili in ali lahko dobijo priznanje kot družina. Pojavi se drugačna dinamika znotraj družine, nanjo pa pogosto vpliva širše družbeno okolje z odnosom do teh otrok. (Trtnik, 2007)

Soočanje družine z ovirami otroka Pueschel (1983) označuje kot zelo naporno prilagajanje na psihološki proces. Ti čustveni odzivi si sledijo v stopnjah, kjer se na začetku soočajo s čustveno nestabilnostjo in iskanjem pomoči, kjer v procesih prihaja do mobilizacije lastnih virov moči, kar vodi v prehajanje v naslednjo stopnjo, kjer pride do zrele adaptacije, starši so se pripravljeni soočiti z izzivi in stres ni več ta, ki obvladuje njihovo življenje. (Teodorović, 1995)

Pri starših je pogosto čutiti protislovnost, saj si želijo še naprej skrbeti za svoje odrasle otroke, obenem pa jih je strah prihodnosti in bodoče oskrbe. Načrtovanje je zanje seveda tudi veliko emocionalno breme. (Čaćinović Vogrinčič, 2000)

Prednosti pravočasnega in ustreznega načrtovanja našteva Čaćinović Vogrinčič (2000):

- vključena so vsa življenjska področja vpletenih oseb, skupaj s strokovnjaki in strokovnimi službami,
- preprečuje krizo pri starših in odraslih otrocih,
- sam proces zajema iskanje ustrezne namestitve, oskrbe, plačevanje oskrbnine.

Zavedati se moramo, da so starejšim osebam z intelektualnimi ovirami njihovi družinski člani najmočnejša oblika neformalne pomoči, ki jo rabijo, da se sami počutijo močne. Bistvenega pomena je, da človekov intimni svet najprej opredeljuje ravno družina v vseh življenjskih situacijah, tako dobrih kot tudi slabih in manj prijetnih. (Čaćinović Vogrinčič, 2000)

Neformalna mreža pomoči temelji na medsebojnih odnosih, spoštovanju in solidarnosti, pri tem pa je značilna tudi vzajemnost oz. recipročnost. Kar dajemo, to tudi dobimo. Najpomembnejši pomočniki odraslim osebam z intelektualnimi ovirami so gotovo v istem gospodinjstvu družinski člani v bližini doma, je pa zaželjena tudi pomoč prijateljev in sosedov, v kolikor je to možno. Socialna podpora, ki jo posameznik lahko dobi v okviru svoje neformalne mreže, vpliva izredno blagodejno in pozitivno na njegovo delovanje, splošno zdravje in psihično počutje. (Hojnik-Zupanc, 1999) Bistveno pa je tudi znanje in vključitev zunanjih podpornih strokovnih sistemov. Tukaj je mišljena mreža pomoči, ki jo je družina uspela ustanoviti. (Trtnik, 2007)

Ljudje s potrebami po dolgotrajni oskrbi so velikokrat odvisni predvsem od ostalih družinskih članov oz. svojih skrbnikov, ki so človeku v izredno pomoč in podporo. Ravno tako pa ga lahko hromijo v težnji po samostojnosti. Pomembna je ideja o neumeščenosti,

kjer mislimo na potrebe drugih ljudi, na odvisnost od njih, po drugi strani pa mislimo tudi na potrebe po samostojnosti in neodvisnosti od drugih. (Čačinovič Vogrinčič, 2000)

S pomočjo dolgotrajne oskrbe vsekakor lahko načrtujemo takšne metode ukrepanja, sredstva, storitve in odzive, ki bodo ljudem z intelektualnimi ovirami omogočili najprej prepoznati in šele potem zadovoljiti potrebo po neumeščenosti in obenem pripadnosti hkrati. Starši pogosto ne razumejo potreb in želja svojih odraslih otrok, pripisujejo jim večje nezmožnosti prilagajanja, nesamostojnost in jih tudi kot odrasle še vedno obravnavajo kot otroke. Zato potrebujejo starši ob sebi osebo, ki razume njihove stiske, bojazni, psihično občutljivost, osebo, ki jih bo znala razbremeniti občutkov krivde, jim nuditi oporo, usmeritev in pomoč pri iskanju najbolj ustreznih rešitev tako zanje kot za njihove otroke z intelektualnimi primanjkljaji. (Novljan in Jelenc, 2002)

Odrasli z oznako zmerne, težje in težke intelektualne ovire pridobijo »status invalida«, s tem pa jim je deloma ali v polnosti odvzeta opravilna sposobnost, posledično pa jim je dodeljen tudi delni ali popolni skrbnik. Skrbnik lahko upravlja s premoženjem človeka, a samo, če prej pridobi soglasje centra za socialno delo, ni mu pa potrebno finančno preživljati človeka z intelektualnimi ovirami, zanj fizično skrbeti ali z njim živeti, četudi so to njegovi starši. (Kukova, Zaviršek in Urh, 2015) Starši oziroma skrbniki zelo velikokrat v želji, da delajo najboljše za svoje otroke, ustrežejo in zadovoljijo potrebam in željam, ki se morda njim resda zdijo čudovite, a so za osebe z intelektualnimi ovirami velikokrat neustrezne. (Lačen, 2001)

Velikokrat se predpostavlja, da morajo starši oseb z intelektualnimi ovirami zanje skrbeti do konca svojega ali njihovega življenja, kar je diskriminatorno. Če se starši odločijo, da bo šel njihov otrok živet na svoje, je pomembno, da jih družba ne spravlja v dodatne emocionalne stiske. (Lačen, 2001) Tudi Golob (2009) pravi, da pomoč in podpora ne bi smeli biti prepuščeni le družinam. Potrebno bi bilo razviti podporne storitve, ki bi izhajale predvsem iz potreb posameznika. Flaker in soavtorji (2008) tako izpostavijo pomen terenskega dela, pri katerem bi podpirali uporabnike in svojce, ki živijo skupaj, in jim svetovali v primeru nesporazumov.

Eno izmed oblik podpore in pomoči za ljudi z intelektualnimi ovirami opredeljuje tudi Zakon o dopolnitvi Zakona o socialnem varstvu (2012) tako, da določa pravico do družinskega pomočnika. Pravico do družinskega pomočnika imajo tisti ljudje z intelektualnimi ovirami, ki potrebujejo asistenco pri zagotavljanju življenjskih potreb.

Družinski pomočnik je običajno član družine, ki mora po zakonu imeti enako stalno prebivališče kot človek z intelektualnimi ovirami. Vloga družinskega pomočnika je, da človeku zagotavlja vso potrebno nego in pomoč, ki jo ta potrebuje. Zagotavljati mu mora prebivališče, prehrano, pomagati pri gospodinjskih opravilih, skrbeti za zdravstveno nego in skrb, zagotavljati spremstvo na različne aktivnosti in mu omogočiti vključevanje v družbo.

Največja skrb staršev, ki skrbijo za svoje otroke z intelektualnimi ovirami, je, kaj bo, ko jih več ne bo. Starši prilagajajo svoje življenje otrokovim potrebam, a ko otroci odrasčajo, se starši zavedajo, da se bo položaj otrok sčasoma spremenil. Družina se tako spopada z občutki negotovosti, fizično okorelostjo staršev in razmisleki sorojencev, ali prevzeti skrb za sorojenca ali ga namestiti v institucionalno obliko bivanja. (Flaker idr., 2008)

1.4. Vloga socialnega dela pri delu z ljudmi z intelektualnimi ovirami

Socialno delo lahko s svojimi metodami in koncepti skupaj z uporabniki spreminja življenje posameznikov, družin in skupin. Zdi se mi, da v letih študija socialni delavci pridobimo znanje in kompetence za delo z ljudmi z intelektualnimi ovirami, ki jih lahko uporabljamo v praksi.

Razvijanje metode osebnega načrtovanja in izvajanja storitev, ki jo Flaker, Mali, Rafaelič in Ratajc (2013) opisujejo v svojem delu, zagotavlja, da človek s strokovno podporo dobi dostop do različnih storitev, ki jih potrebuje. Podpora, ki je potrebna, mora biti medsebojno usklajena med izvajalci in stalna ter mora pokrivati vsa področja življenja posameznika. Ta metoda mora biti sestavljena iz načrtovanja in izvajanja načrtovanega, oboje pa naj bi bilo sestavljeno iz vrste postopkov, ki jih mora obvladati socialni delavec, koordinator v skupnosti ali drug strokovnjak.

Skupaj z uporabnikom mora strokovnjak narediti načrt o tem, katere storitve človek potrebuje, da lahko zaživi čim bolj samostojno življenje. Med različnimi tipi načrtov je recimo preselitveni načrt, ki se izvaja v primeru, ko se človek seli iz zavoda v skupnost. Človek v skupnosti načeloma potrebuje več kot eno storitev, zato se je uveljavil pojem

»osebni paket storitev«, ki temelji na seznamu potreb posameznika. (Flaker, Mali, Rafaelič in Ratajc, 2010)

Strokovna služba bi morala ljudem z intelektualnimi ovirami z različnimi veščinami pomagati na področjih, kjer je to zanje najbolj potrebno. Brandon in Brandon (1992) navajata področja, na katerih ti ljudje potrebujejo največ pomoči. V življenju imajo malo priložnosti, da bi resnično lahko sami vplivali na stvari, ki se dogajajo okoli njih, zato je spodbuda pri večanju izbire v vsakdanjem življenju zelo velikega pomena. Prav tako pomoč pri organizaciji življenja, saj naj bi bila organizacija poteka dneva pod nadzorom vsakega posameznika. Tako kot pri organizaciji življenja morajo biti ljudje vključeni tudi v vodenje in načrtovanje vključevanja v družbo. Kar je povezano z naslednjo postavko, ki pravi, da se mora ustvariti most med ljudmi z intelektualnimi ovirami ter okolico, da bodo lahko poglobljali medsebojne odnose. Ti ljudje so namreč večino časa prepuščeni le odnosom znotraj sorodstva, saj jih večina nima veliko prijateljev, zato je razvijanje odnosa z ljudmi iz okolice toliko bolj pomembno. V sklopu tega se je potrebno zavzemati za prostore, ki bi bili namenjeni druženju in preživljanju prostega časa vseh ljudi skupaj, z namenom, da ne bi bilo izoliranosti. Strokovni delavci se morajo zavedati, da so ljudje individualna bitja, zato je potrebno razvijati možnosti za boljše življenje skozi izražanje individualnosti.

Pri tem delu je potrebno slediti naslednjim vrednotam, ki so cilj dela z ljudmi. Oddaljiti se je potrebno od metod, ki temeljijo na odnosu podrejeni-nadrejeni, pri čemer je pomemben cilj dela z ljudmi navezovanje skozi toplino in naklonjenost. S tem zagotovimo navezovanje med uporabnikom in strokovnim delavcem. Človek z intelektualnimi ovirami se bo počutil bolj domače, s tem se ustvarja varen prostor za sodelovanje. Pomembno je, da se ustvari odnos, v katerem se delijo izkušnje, da pride do medsebojne odvisnosti med udeleženi, ki delujejo solidarno en do drugega. Strokovni delavci so namreč zagovorniki ljudi, kar pomeni, da je potrebno delati za ljudi in ne iz drže močnejšega. Naslednji cilj sodelovanja je medsebojno spreminjanje in ohranjanje dostojanstva. Ljudem je potrebno zagotavljati spoštovanje in sprejemanje ter situacije vrednotiti celostno z zavedanjem, da so odzivi ljudi z intelektualnimi ovirami lahko nepredvidljivi. Nenazadnje, potrebno je prisluhniti uporabnikom, biti soudeleženi pomoči na tistih področjih, ki jih ljudje sami izpostavljajo kot problematične. (Brandon in Brandon, 1992)

Za zagotavljanje pomoči ljudem z ovirami je obvezno delo s celo družino. Socialno delo z družinami je pomembno področje v sferi socialnega dela. Reševanje mnogih problemov, s katerimi se socialni delavci soočajo, zahteva udeležnost družine uporabnikov. Včasih je potrebna udeležba družine kot izvora podpore in krepitve moči za člane družine, se pa zgodi tudi, da so družine same v vlogi uporabnika, ker potrebujejo spremembe, ki jih člani sami ne morejo oblikovati. (Čačinovič Vogrinčič, 2009)

Družina je kontekst, v katerem se različne oblike pomoči udeležajo, a to nikakor ne pomeni, da obravnava družine prekrije delo s posameznikom. V procesu pomoči pri socialnem delu je cilj poiskati najugodnejše rešitve za vse udeležene. Dela se z družinami in s posamezniki. Cilj je odkrivanje boljših pogojev za življenje posameznika v družini ali zunaj nje oziroma podpiranje družine, da se kot skupnost ohranja, preoblikuje ali razide. Za pomoč in podporo družini je nujno poglobljeno znanje, tako da se delovni odnos vzpostavi in vzdržuje edinstveni delovni projekt pomoči s soustvarjanjem cele družine. (Čačinovič Vogrinčič, 2009) Kvaliteta življenja in zadovoljstvo družinskih članov je povezana z življenjem cele družine, zato je potrebno upoštevati tako posameznika kot celotno družino. (Kyeong-Hwa in Turnbull, 2004)

Bistvo socialnega dela z družinami je zagotavljanje opore in podpore družini pri reševanju kompleksnih psihosocialnih problemov. Delovni odnos pa naj bi zagotavljal instrumentalno definicijo problema in soustvarjanje rešitev tako, da se mobilizira moč družine same. (Čačinovič Vogrinčič, 2009) Družinske člane je potrebno obravnavati kot ljudi, ki odločajo o podpori, ki jo prejemajo. Družine je potrebno podpreti na mnogih področjih, saj morajo v različnih fazah življenja sprejemati različne odločitve. Pomembno je zavedanje, da potrebna pomoč tako pri zadovoljevanju potreb posameznika kot tudi celotne družine. (Kyeong-Hwa in Turnbull, 2004)

Vloga socialne delavke oziroma socialnega delavca se najbolje opiše z besedama spoštljiv in odgovoren zaveznik. Je zaveznik družine in vsakega izmed njenih članov. Potrebno jih je sprejeti kot strokovnjake z izkušnjami. Cilj socialnega dela z družino je več kot posredovanje, da uporabniki dobijo, kar jim po zakonu pripada. Cilj je oskrbeti družino in posameznike v njej, a tudi raziskovanje in soustvarjanje sprememb, ki okrepijo družinske vezi. Predmet socialnega dela ni samo zagotavljanje pomoči, ampak tudi pomoč pri reševanju zahtevnih socialnih problemov z njo. Vzpostavljjanje dobrega delovnega odnosa je potrpežljivo delo. Ritualni dogovor o sodelovanju je zato tako pomemben, ker strokovni

koncept pretvori v nekaj oprijemljivega in ga deli z družino. Koncept delovnega odnosa temelji na sooblikovanju z družino. (Čačinovič Vogrinčič, 2009)

V delovnem odnosu z družino se vzporedno vodita dva procesa: prvi proces je stabilizacija in soustvarjanje dobrih izidov tako, da vzpostavimo edinstveni projekt pomoči. Drugi proces pa je proces raziskovanja, samoraziskovanja, soraziskovanja družine. V procesu raziskovanja mora družina postati bolj razvidna za dobre izide. Udeleženosť v rešitvi večinoma pomeni spremembe v vlogah, raziskuje se povezanost, odvisnost, ubesedijo se potrebe in pričakovanja. Socialna delavka mora znati ubesediti družinsko dinamiko in zavarovati identiteto posameznega člana v sistemu družine. (Čačinovič Vogrinčič, 2009)

Družino nagovarjamo na dveh ravneh. Prva je raven mobilizacije oz. raven dela; druga raven pa je raven družinske dinamike. Socialni delavec se odzove na to, kako člani družine ravna jo eden z drugim. Uspešno reševanje problemov zahtevajo tiste spremembe, ki omogočijo rešitve. Nujno jih je raziskati, vzpostaviti in stabilizirati z dobrimi izkušnjami v procesu pomoči. To ne more biti ločeno delo terapevta oz. specialista - to je večplasten postopek soustvarjanja rešitev. (Čačinovič Vogrinčič, 2009)

Reševanje pomembnih socialnih problemov z družino vsebuje obvezo, da družina »bolje vidi, kaj počnejo«. Gre za redefinicijo, ki jo družina v procesu reševanja problema nujno potrebuje. Spremembe prvega reda so lažje in se zdijo kot dobre bližnjice. Vzpostavljanje dialoga, še posebej tam, kjer kot družina teh izkušenj nimajo, pa je trdo delo. Zato je tako pomembno, da ima socialna delavka dovolj informacij o družini, ki jih vnaša v dialog. Sem sodi vedenje o različnosti družinskih oblik oziroma o značilnosti sodobnih družin, poznavanje zakonodaje in institucij in poznavanje psihologije družine. (Čačinovič Vogrinčič, 2009)

Pri delu z ljudmi z intelektualnimi ovirami in z njihovimi družinami je pomembno tudi zagovorništvo. Flaker (2012a) pravi, da ranljive skupine potrebujejo nekoga, ki jim bo pomagal zagovarjati želje, potrebe, pravice in koristi. Socialni delavci tako lahko v vlogi zagovornikov poskrbijo, da se stvari in spremembe za posameznike zgodijo.

Zaviršek, Zorn in Videmšek (2002) opisujejo namen zagovorništva, ki bi naj povečevalo občutek moči uporabnikov s tem, da pridobijo večje samozaupanje, več izbir v življenju, ter izboljšanje kvalitete življenja, kar zmanjšuje prikrajšanost ter izključenost.

Ko zagovornik želi delati v korist uporabnikov, se mora najprej prepričati, česa si človek pravzaprav želi, pri čemer sam ne sme vsiljevati svojih pogledov. (Lamovec, 2006) Enako pravijo Rafaelič in sodelavci (2015), ki pišejo o pomembnosti raziskovanja želja uporabnikov in njihovih potreb. Potrebno jim je ponuditi tisto, kar je na voljo in pri čemer jim lahko strokovnjaki sami pomagajo, ne smemo pa jim vsiljevati nečesa, kar sicer sami ocenjujemo za uporabno.

Uporabnikom je potrebno predstaviti potrebne informacije, jim predstaviti vse možnosti ter dopustiti možnost izbire, hkrati pa pojasniti posledice različnih izbir. Pri tem se mora zagovornik zavedati, da zastopa želje posameznika in ne ljudi v okolici, ki bi želeli vplivati na odločitve. Uporabnike je potrebno spodbujati, da se zavzamejo sami zase in jim biti v oporo. Pomembno je, da sledimo željam in da zagovornik ne dela stvari, za katere uporabnik ni prosil. Paziti je potrebno, da se skozi proces zagovorništva spoštuje zasebnost in zaupnost ter da se dogovarja za stvari, za katere vemo, da se lahko izpolnijo. (Lamovec, 2006)

1.5. Socialnovarstvene storitve za ljudi z intelektualnimi ovirami v Sloveniji in v tujini

Zakon o dopolnitvi Zakona o socialnem varstvu (2012) opredeljuje skrb za ljudi z intelektualnimi ovirami tako, da določa pravico do družinskega pomočnika. Pravico do družinskega pomočnika imajo tisti ljudje z intelektualnimi ovirami, ki potrebujejo asistenco pri zagotavljanju življenjskih potreb. Družinski pomočnik je običajno član družine, ki po zakonu mora imeti enako stalno prebivališče kot človek z intelektualno oviro. Vloga družinskega pomočnika je, da človeku zagotavlja vso potrebno nego in pomoč, ki jo ta potrebuje. Zagotavljati mu mora prebivališče, prehrano, pomagati pri gospodinjskih opravilih, skrbeti za zdravstveno nego in skrb, zagotavljati spremstvo na različne aktivnosti in mu omogočiti vključevanje v družbo.

Zakon o dopolnitvi Zakona o socialnem varstvu (2012) opredeljuje posebne zavode kot oblike institucionalnega varstva za ljudi z intelektualnimi ovirami. Institucionalno varstvo lahko opravljajo tudi varstveno-delovni centri, ki imajo poleg tega namen vodenja in varstva ter zaposlitev pod posebnimi pogoji.

Navadno varstveno-delovni center zagotavlja bivanje v obliki stanovanjske skupine. Na nek način se s tem izogne institucionalni obliki bivanja in prepreči, da bi se ljudi zapiralo v institucije. V bivalnih skupinah se dela v smeri samostojnosti ljudi. Starši s svojimi otroki veliko radi izbirajo bivalne skupine za naslednji dom njihovega otroka, saj je namen takih skupin tudi zdravljenje. Starši pa dobijo zagotovilo, da bodo otrokove osnovne potrebe zagotovljene ter da bo za njih dobro poskrbljeno v smislu nege in pomoči. (Lačen, 2001) Lačen, Špiler-Čedej in Škrinjar (1993) menijo, da je primerno število ljudi, ki živijo skupaj v bivalni skupini, od štiri do šest, saj se s tem še lahko zagotovi zagotavljanje individualnih potreb posameznikov. Prav tako se lažje vzdržuje pozitivno in prijetno vzdušje ter zagotavlja intimnost ter občutek domačnosti. Zaviršek in sodelavke (2015) ugotavljajo, da danes obstajajo bivalne skupine s tudi po deset do dvajset stanovalci, kar onemogoča zasebnost ljudi in njihova življenja tako postanejo bolj nadzorovana.

Zasledila sem dobro prakso iz tujine, natančneje Velike Britanije, kjer storitve socialnega varstva ponujajo tudi preko nevladnih organizacij, kot je zasebno zdravstveno varstvo - agencija, katere delovanje je odobrila komisija za kvalitetno oskrbo. (Active assistance, b.d.)

Kot odobrena družba s strani komisije agencija Active Assistance podpira ljudi s kompleksnimi in stalnimi zdravstvenimi potrebami. Njihova filozofija temelji na načelu, da bi morali vsakemu posamezniku omogočiti življenje, da v polnosti izpolni svoje potenciale. To želijo doseči z razvijanjem zaupanja v njihove personalizirane pakete potreb, ki so odzivni, prilagodljivi in usmerjeni v potrebe stranke, in sicer na podlagi dostojanstva uporabnikov in njihovih družin, spoštovanja človekovih pravic in vzdrževanja ustreznih mehanizmov pomoči. (Active assistance, b.d.)

Zavezani so k sodelovanju z Angleško državno zdravstveno službo, lokalnimi oblastmi in drugimi zainteresiranimi stranmi, vsi pa so zavezani k zagotavljanju najvišje kakovosti stalne zdravstvene oskrbe v skupnosti. Strukturirano, dobro načrtovano zdravstveno varstvo na domu je varnejše za uporabnike storitev in stroškovno učinkovitejše kot bolnišnična oskrba. (Active assistance, b.d.)

Gre za osebno asistenco ljudem z ovirami na domu. Agencija je specializirana za nego ljudi po poškodbah hrbtenjače, ki potrebujejo pomoč pri vsakodnevnih opravilih. Podjetje pa se širi in pomoč so začeli zagotavljati tudi ostalim ljudem z različnimi ovirami. Osebni asistenti pred začetkom dela opravijo tečaj nege, kjer jih strokovnjaki usposobijo za delo z

najrazličnejšimi uporabniki. Ustvarijo si profil, ki je posredovan uporabnikom in na podlagi katerega si uporabniki lahko izberejo ustreznega asistenta. Izbira je tako prepuščena uporabnikom, prav tako pa imajo osebni asistenti pravico da sprejmejo ali zavrnejo delo. Zaviršek, Zorn in Videmšek (2002) govorijo o osebni asistenci in tem, kako je pomembno, da si posameznik sam izbira ljudi, ki mu bodo pomagali, saj imajo s tem večji nadzor nad storitvami.

Osebna asistenca pri tej agenciji je razdeljena na dva načina izvajanja pomoči. Najpogostejši način je poimenovan »live in«, kar pomeni, da negovalec živi skupaj z uporabnikom kot posameznikom ali njim in njegovo družino, če živijo skupaj. Naloga asistenta je pomoč človeku z oviro na vseh področjih njegovega življenja, kjer je pomoč potrebna. V pomoč je zajeto tako zagotavljanje ustrezne nege, hranjenje, osebna higiena kot tudi za mnoge ljudi čisto običajne stvari, kot je pomoč pri pitju, oblačenju, umivanju zob. Osebni asistent sledi individualiziranemu načrtu nege. Dejstvo, da uporabnik sam določi, kakšno pomoč si želi in potrebuje, je ključnega pomena. S tem se zagotovi izbira in večji nadzor nad življenjem. Prav tako se večja zaupanje pomoči. (Zaviršek, Zorn in Videmšek, 2002)

Osebni asistent tako postane del družine, saj z ljudmi preživi večino časa. Slabost takega načina dela je dejstvo, da se osebni asistenti menjujejo. Menjave po navadi potekajo vsaka dva tedna, tudi prej ali kasneje, odvisno od dogovora, kar lahko za uporabnike predstavlja velik stres, saj se kljub temu da so osebni asistenti usposobljeni za delo, potrebe ljudi razlikujejo. Ker je zagotavljanje pomoči individualizirano, je vedno potrebnih nekaj dni, preden osvojijo rutino določenega posameznika.

Drug način zagotavljanja pomoči se imenuje »live out«, pri čemer osebni asistent živi drugje, pri uporabniku pa dela le določen del dneva. S tem se zagotovi konsistenca človeku, saj ima ob sebi nekaj ljudi, ki so ves čas enaki in uporabnikom ni potrebno vedno znova skozi procese učenja novih negovalcev. (Active assistance, b.d.)

Ljudem z intelektualnimi ovirami je potrebno zagotoviti vključenost v družbo in jih spodbujati pri njihovi samostojnosti, kar je prav tako slogan agencije Active assistance, ki pravi, da je cilj njihovega dela omogočiti ljudem, da živijo individualno in neodvisno življenje s tem, da jih podpiramo in jih spodbujamo, da dosežejo svoje cilje. (Active assistance, b.d.)

Tudi v Sloveniji prihaja do premikov na tem področju. Leta 2017 je bil sprejet Zakon o osebni asistenci, in sicer z namenom, da bi vsem ljudem z različnimi ovirami omogočili polno sodelovanje v družbi in da bi ti s tem imeli enake možnosti, večjo neodvisnost ter se aktivno ter enakopravno vključevali v družbo. Zakon opredeljuje osebno asistenco kot pomoč ljudem z različnimi ovirami na vseh področjih življenja, kjer posamezniki potrebujejo asistenco. Zagotavlja pomoč na osebni ravni človeka, kot je pomoč pri osebni negi, hranjenju in pitju, oblačenju, telesni higieni, pripravi zdravil in podobnih storitev, namenjenih osebni pomoči. Prav tako je naloga osebnega asistenta pomoč v gospodinjstvu in pri ostalih dnevnih opravilih, pomoč pri komunikaciji ter spremstvo človeka z oviro, da se ta lahko aktivno vključuje v družbo. Pri izvajanju asistenc se je potrebno držati načel. Spoštovanje dostojanstva človeka z oviro je ključno za dobro delo. Ljudem je potrebno zagotoviti svobodo do izbire, vsak človek je obravnavan individualno. Pomembno je omogočanje vključevanja v družbo ter zagotavljanje enakih možnosti. (*Zakon o osebni asistenci*, 2017)

1.6. Deinstitutionalizacija

Slovenija velja za eno izmed najbolj institucionaliziranih držav, saj imamo v različnih ustanovah zaprtih okoli 20.000 ljudi. Ravno iz tega razloga so znotraj gibanja IZ-HOD leta 2010 začeli pohod proti absolutnim ustanovam z namenom, da bi opozarjali na težavo nasilnega zapiranja ljudi v institucionalno oskrbo. Pohod, dolg 700 kilometrov, je trajal 37 dni in se je začel v Hrastovcu ter končal v Ljubljani. (Izhod iz družbe zapiranja, b.d.)

Eden izmed udeležencev gibanja je bil tudi bivši dekan Fakultete za socialno delo Vito Flaker, ki je na to temo objavil več znanstvenih člankov. S tem pohodom so IZ-HOD-ovci želeli podpreti postopek deinstitutionalizacije in opozoriti na potrebo po bolj humanem delu znotraj teh ustanov. Želeli so sprožiti razpravo o načinih oskrbovanja in obravnave brez institucionalizacije. Hoteli so tudi vzbuditi solidarnost, strpnost in medosebno prijateljstvo – kar je tudi temelj njihovega pohoda, zapisali pa so ga v odprtem pismu javnosti. (Izhod iz družbe zapiranja, b.d.)

Leta 2008 je bilo v javnih socialnovarstvenih zavodih skupaj 20.729 stanovalcev, 15.235 v domovih za stare ljudi, 2.478 v posebnih socialno-varstvenih zavodih in 3.016 v varstveno-

delovnih centrih. V psihiatrične bolnišnice je bilo tisto leto sprejetih 11.329 ljudi. (Izhod iz družbe zapiranja, b.d.)

Tema deinstitutionalizacije je v Sloveniji stopila v ospredje na prvi okrogli mizi IZ-HOD-a v Hrastovcu. Najlažje jo definiramo kot »proces zapiranja totalnih ustanov in njihovo nadomeščanje s takšnimi odgovori na stiske ljudi, ki jih lahko ustvarimo tam, kjer ljudje sicer živijo – v skupnosti.« (Flaker, 2012b, str. 13) A gre za več kot zgolj preselitev iz zavoda oz. bolnišnice v lasten dom oz. širšo bivalno skupnost. Gre za transformacijo odnosov med strokovnim osebjem in posamezniki, za premik moči k uporabniku samem ter spremembo epistemologije, dojemanje koncepta stiske in pomoči, okrevanja itd. (Flaker, 2012b)

Deinstitutionalizacija velja za prvi korak k omogočanju normalizacije življenja vseh ljudi ter korak k popolni vključitvi ljudi z intelektualnimi ovirami v družbo. Z deinstitutionalizacijo imajo ljudje več priložnosti za svobodo pri odločanju in večjo neodvisnost. (Tideman in Svensson, 2015)

Začetek deinstitutionalizacije je bil eksperiment v Logatcu, ko se je skupina raziskovalcev lotila preoblikovanja deškega prevzgojnega doma, kjer so hoteli vzpostaviti bolj permissivne stile vzgoje in tako demokratizirati odnose med vzgojitelji in gojenci. Eksperiment je bil medijsko odmeven tudi na mednarodni ravni in v Sloveniji okronan s Kidričevo nagrado. (Flaker, 2012b)

Ravno ta eksperiment je v delovanje socialnih in ostalih služb vpeljal strokovnost, hkratno preverjanje teorije in prakse, pa tudi koordiniran napor, da se vključijo vsi strokovnjaki, ki so takrat delovali na področjih mladoletniškega prestopništva. V Logatcu so namreč neposredno delali na širšem spreminjanju celotnega sistema obravnave mladih in otrok. Vzgojitelji, socialni delavci, delavci uprave javne varnosti za področje mladoletniškega kriminala, tožilci, mladinski sodniki in raziskovalci so se redno dobivali na srečanjih, ki so promovirala nove oblike dela (recimo uvajanje ukrepa strožjega nadzora, svetovanje, delo z družino in prijatelji, delo v skupinah), na drugi strani pa spremembe uvajali celostno oz. kolektivno, v celotni mreži služb in omogočali, da so se ljudje s tega področja tudi srečevali in spoznavali. Tako se je začela prva faza deinstitutionalizacijskih tokov. (Flaker, 2012b)

Ta in naslednja faza – kolonija v Rakitni leta 1976 – sta bili inkubacijski fazi. Z uvajanjem prostovoljnega dela se je ideja antiavtoritarnosti, sprememb in inovacij širila, sicer predvsem pri delu z otroki in mladino, a tudi na širši krog ljudi znotraj sekcije za skupinsko dinamiko. To so bili začetki družbenega gibanja. Z ustanovitvijo Odbora za družbeno zaščito norosti leta 1988 je bil obstoj totalnih ustanov končno predstavljen kot družbeni problem ter deinstitucionalizacija kot cilj in program. Potem se je v nevladnem sektorju pojavila faza ustanovitve skupnostnih služb okoli leta 1992. V zadnji fazi pa so se stanovalci iz posebnih socialno-varstvenih zavodov preseljevali v lastne domove oz. okolje. (Flaker, 2012b)

Takšno zaporedje faz v grobem predstavlja tipični obrazec deinstitucionalizacije, ki se je velikokrat začel kot poskus demokratizacije določenih ustanov, to pa je pogosto pripeljalo ravno potrebo po izhodu iz tovrstnih ustanov. Procesi deinstitucionalizacije so bili različni tudi po sektorjih in strokah. Sektor vzgoje in izobraževanja je izvedel deinstitucionalizacijo, deloma lahko štejemo tudi postopke vključevanja otrok z različnimi težavami v običajne šole (integracija, inkluzija) za deinstitucionalizacijska prizadevanja. Moralo bi jih sicer spremljati zapiranje posebnih šol in vrtcev. Zdravstvo sicer ni uveljavilo deinstitucionalizacije kot razvojnega načela, se pa usmerja k skrajševanju časa, preživetega v bolnišnicah. (Flaker, 2012b)

Pobudnik gibanja je bil Inštitut za kriminologijo, ki je vse do devetdesetih spremljal in usmerjal spremembe ter preobrazbo vzgojnih zavodov. Največji odmev se je poznal v socialnem delu, na njegovi podlagi pa se je kasneje v te namene ustanovila socialna pedagogika. V deinstitucionalizacijskih prizadevanjih so sicer sodelovali tudi psihologi. Specialni pedagogi se pri nas že nekaj časa pogovarjajo o normalizaciji, vključevanju in deinstitucionalizaciji. Podobno velja za zdravstveno nego, ki se je ravno s skupno usmerjenostjo drugod vsaj deloma osamosvojila od stroke medicine in vzpostavila avtonomen teren delovanja. (Flaker, 2012b)

Za postopke deinstitucionalizacije in ustvarjanje skupnostnih služb v politiki ni bilo bistvenega interesa. Razvoj deinstitucionalizacijskega gibanja je bil najmočnejši, ko se je proslavljala zgodba o uspehu, h kateri je pripomoglo socialno delo. Zastoj je nastal med drugim v času desne vlade, verjetno zaradi nepripravljenosti oblasti, da poseže na to področje. Zdajšnja oblast pa ravno tako ne uvidi, da je deinstitucionalizacija eden izmed izhodov iz krize. (Flaker, 2012b)

2. PROBLEM

V svojem življenju sem skozi prostovoljstvo srečala že veliko družin, ki imajo otroka z intelektualnimi ovirami. Skozi druženje z njimi sem spoznavała njihovo življenje in se vedno naučila česa novega. Starši se po navadi odločijo, da njihov otrok ostane v domačem okolju in živi skupaj z njimi, dokler le lahko. V svojem diplomskem delu sem raziskovala mnenja in potrebe staršev otrok z intelektualnimi ovirami. Ko sem zbirala podatke na terenu, sem med drugim opazila tudi zaskrbljenost staršev glede prihodnosti njihovih otrok. Predvsem je bilo govora o negotovosti, kje bodo njihovi odrasli otroci živeli po tem, ko sami zanje več ne bodo zmogli skrbeti. (Kus, 2016) Ljudje se staramo in tudi ti starši na neki točki lahko pridejo do stopnje, ko za svojega otroka zaradi starosti ali pa kakršnih koli drugih razlogov ne bodo več mogli skrbeti. Tukaj se pojavi vprašanje, kje bi ti ljudje v takih primerih lahko bivali. Mnoge družine, ki imajo več otrok, se tako odločijo, da bodo skrb za človeka z intelektualnimi ovirami prevzeli sorojenci. Včasih to ni mogoče ali pa to enostavno ni želja vseh, zato gredo ljudje po navadi v institucionalno oskrbo.

V občini Brežice imamo le eno obliko bivalne skupine za ljudi z intelektualnimi ovirami. Locirana je na obmestju, kar po mnenju mojih dosedanjih sogovornikov ni najbolj primerna lokacija za vse ljudi. Obstaja sicer še ena institucionalna oblika bivanja v okviru dejavnosti domov za stare ljudi in posebne oblike varstva za odrasle ljudi z intelektualno oviro in ljudi s težavami v duševnem zdravju. (Kus, 2016)

Bivanjska tematika za ljudi z intelektualnimi ovirami je v Sloveniji čedalje večja težava, saj ljudje od rojstva živijo v domačem okolju in so na tega zelo navajeni, prav tako so navajeni na življenje skupaj s svojo družino. Prebivalstvo se stara, tudi starši ljudi z intelektualnimi ovirami in ti morda v nekem trenutku več ne bodo zmogli skrbeti za svoje otroke. Zdi se mi, da še ne obstaja neka oblika bivanja, ki bi bila v celoti prilagojena njihovim potrebam. Na tem mestu je primerno omeniti koncept deinstitutionalizacije, o katerem se je v Sloveniji začelo govoriti že proti koncu 80-ih let 20. stoletja. (Zaviršek idr., 2015) V preteklosti so prevladovala totalne ustanove in deinstitutionalizacija pomeni zapiranje teh ustanov in nadomestitev z drugimi oblikami bivanja v domačem okolju. (Flaker idr., 2008) V Sloveniji se na tem področju sicer delajo neki premiki, vendar so povsod še vedno premalo vključeni ljudje, ki bi s svojimi izkušnjami, s svojim pogledom, željami lahko pomagali k oblikovanju primernejše oblike bivanja. To za enkrat predstavljajo bivalne skupine ali druge zavodske oblike bivanja. Te oblike bivanja

dostikrat ne odgovarjajo posameznikom in so preveč institucionalno naravnane. Pomembno je slišati ljudi z intelektualnimi ovirami, naj sami povedo, kako si željo živeti, tako bi imeli svobodo pri odločanju, nenazadnje pri ustanavljanju neke oblike bivanja, ki bi ustrezala večini ljudi in bi sledila njihovim željam in potrebam.

Z raziskavo bodo ljudje z intelektualnimi ovirami lahko predstavili svoje mnenje in svoj pogled, ki lahko pomeni drugačno perspektivo in razvijanje idej za primernejše oblike bivanja za ljudi z intelektualnimi ovirami v občini Brežice, Zato me v magistrskem delu zanima predvsem stališče teh ljudi. Cilj in namen raziskave je ugotoviti njihove želje glede tega, kje bi bivali, če doma to več ne bi bilo možno. Zanima me, kakšen bi ta dom moral biti, kdo bi moral živeti z njimi, kako bi potekal njihov dan, da bi se sami počutili dobro in kot doma.

Raziskovalna vprašanja:

- Kakšna je trenutna bivanjska situacija ljudi z intelektualnimi ovirami?
- Kakšno je zadovoljstvo ljudi glede tega, kje in s kom trenutno živijo?
- Kako poteka vsakdan ljudi z intelektualnimi ovirami?
- Kakšne so želje ljudi o tem, kako bi želeli, da poteka njihov dan?
- Kakšen je njihov pogled v prihodnost? Kje vidijo same sebe v prihodnosti bivati?
- Kako bi moral izgledati ta dom in kaj bi moralo biti po njihovem mnenju v bližini?
- S kom bi želeli bivati?

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Raziskava, ki sem jo izvedla, je kvalitativna. Značilnosti kvalitativnih raziskav je, da se z njimi zbirajo besedni opisi, pri čemer so odgovori sestavljeni iz stavkov in opisov intervjuvancev. (Mesec, 1997) Raziskava je empirična, saj sem skušala pridi do novih ugotovitev in spoznanj. Skušala sem spoznati in odkriti nekaj novega, formulirala sem problem ter postavila raziskovalna vprašanja, pri čemer sem uporabila besedne zapise, zato je raziskava eksplorativna oziroma poizvedovalna. (Mesec, 1997)

3.2. Raziskovalni instrument in viri podatkov

Merski instrument pri raziskavi so sestavljale smernice za intervju, vprašanja, ki sem jih razvila z namenom, da bi pridobila odgovore na raziskovalna vprašanja. Seznam vprašanj je delno standardiziran, odprtega tipa, saj so vprašanja le okvirno zastavljena, z možnostjo podvprašanj, ki dajejo priložnost prilagoditi se intervjuvancu in s tem doseči boljše razumevanje odgovorov. (Mesec, 1997)

Smernice so sestavljene iz treh sklopov. V prvem sklopu so me zanimale trenutne bivanjske okoliščine ljudi z intelektualnimi ovirami. Želela sem ugotoviti, kakšno je njihovo zadovoljstvo s trenutnimi življenjskimi razmerami. V drugem sklopu me je zanimalo, kaj ljudje radi počnejo v prostem času. Zanimal me je svet ljudi, s čim se ukvarjajo, kaj jim je v veselje in kaj bi morda želeli početi, pa jim je to iz različnih razlogov onemogočeno. V zadnjem sklopu sem spraševala o njihovih predstavah in željah za prihodnost. Želela sem raziskati, kje si ljudje z intelektualnimi ovirami predstavljajo svoje življenje v prihodnosti. Podrobneje sem želela spoznati njihovo razmišljanje o tem, s kom želijo živeti, kako bi izgledal njihov dom in v kakšni okolici bi bil lociran.

3.3. Populacija in vzorčenje

Populacijo so sestavljali ljudje z intelektualnimi ovirami, starejši od 18 let, ki živijo v občini Brežice. Vzorec je neslučajnosten, priložnosten, saj ga sestavljajo ljudje z

intelektualnimi ovirami, ki so vključeni v Društvo Sožitje Brežice. Za sodelovanje sem prosila 11 udeležencev, vendar je prišlo do osipa ene enote vzorca. V raziskavo je torej vključenih 10 ljudi, ki so bili v času opravljanja raziskave na voljo in pripravljeni sodelovati.

3.4. Zbiranje podatkov

Raziskava je bila opravljena v domačem kraju. Iskanja sodelujočih pri raziskavi sem se lotila tako, da sem najprej vzpostavila stik z vodjo enote Varstveno-delovnega centra v Brežicah. Zanimalo me je, ali bi lahko dobila dovoljenje, da intervjuje opravi v prostorih Varstveno-delovnega centra. Vodja je privolila, zato je bil naslednji korak, da o mojem intervjuvanju obvestim starše. V VDC-ju je zaposlenih dosti ljudi z intelektualnimi ovirami različnih stopenj. Ker sem želela pridobiti besedne opise, sem se odločila, da v raziskavo vključim tiste ljudi, ki se zmorejo izražati skozi pogovor. O sodelovanju sem obvestila enajst staršev, od katerih je en starš odklonil dovoljenje za sodelovanje. Ob prihodu v VDC sem za sodelovanje prosila deset povabljenecv, vsi so privolili. Podatke sem zbiral od 11. 4. do 13. 4. 2018.

Večina intervjujev je potekala v prostorih Varstveno-delovnega centra, razen eden, saj je na željo sodelujoče intervju potekal pri njej doma. Preden se je intervjuvanje pričelo, sem vsakemu posebej razložila, kaj je namen raziskovanja. Povedala sem jim malo o temi magistrskega dela ter o namenu mojega pogovora z njimi. Intervjuje sem zapisovala v njihovem jeziku, v osnovni obliki, pri čemer nisem upoštevala slovničnih pravil pisnega jezika, da se ohrani njihov način izražanja. Zaradi boljšega razumevanja odgovorov sem postavljala podvprašanja. Pri izvajanju pogovorov je le v dveh primerih prišlo do motenj, vendar nisem dobila občutka, da bi motnje posebej vplivale na odgovore sodelujočih. Pogovori so v povprečju trajali 30 minut.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Raziskavo sem kvalitativno analizirala, saj sem pridobljene podatke obdelala z namenom odkrivanja struktur in pojasnjevanja. (Mesec, 1997)

Določitev enot kodiranja

Intervjuje sem najprej označila in oštevilčila z zaporednimi števkami od ena do deset. (INT1, INT2....INT10) Zatem sem celotnemu zapisu označila enote kodiranja, pri čemer sem upoštevala relevantnost odgovorov ter označevala tiste dele besedila, ki so pomembni za namen moje raziskave. Te dele besedila sem podčrtala, konec vsakega dela pa oštevilčila z zaporednimi števkami v oklepaju.

Primer:

Da bi mogoč blo več teh opravil. (29) (Aha, kakšnih opravil?) Da bi kuhal. (30) pa take stvari. Da je kaj za pomest, pa tak. (30) (Super. Pa sedaj pomagaš doma kaj od tega naštetega?) Včasih. (31) Bi mogoč reku, da bi več. (32)

Relevantne izjave:

- Da bi mogoč blo več teh opravil. (29)
- Da bi kuhal. (30)
- Da je kaj za pomest, pa tak. (30)
- Včasih. (31)
- Bi mogoč reku, da bi več. (32)

Odprto kodiranje

Naslednji korak je bil izdelava tabele. Tabelo sem razdelila na tri stolpce, pri katerih je prvi stolpec predstavljal oznako intervjuja, drugi oštevilčene izjave, v tretjem pa sem določevala pojme z nadpojmi, ki sem jih podrobneje razčlenila pri osnem kodiranju. Celotno tabelo sem razdelila v štiri kategorije, ki določajo teme raziskave.

Primer:

Zadovoljstvo s trenutno življenjsko situacijo		
INT 1	5 (10) Da bi blo več koncertov tuki v Brežicah. (11) Pa da bi mela več prijateljic. (12)	5 Kaj manjka - Več koncertov Kaj manjka - Več prijateljic

Hiša pa to je pa za enkrat vredi. (13)	Hiša - V redu
Rada bi šla s kako prijatelco kam plesat. (24)	Kaj manjka - Ples
Sam ka nimam nobene take. (25)	Kaj manjka - Ni družbe
Ne znam iskat prijateljic. (26)	Kaj manjka - Iskanje prijateljev
Al pa na sprehod al pa ka god. (27)	Kaj manjka - Sprehodi

Osno kodiranje

Pri osnem kodiranju sem vsem kategorijam pripisovala pojme, ki sem jih smiselno združevala in jih razporejala. Pojme sem skozi celoten proces označevala.

Primer:

- ⊙ Stopnja zadovoljstva
 - 10 (INT2-13) (INT6-15) (INT7-10) (INT8-29) (INT10-11)
 - Aktivnosti
 - Gledanje televizije (INT2-17)
 - Pometanje (INT8-31)
 - Pospravljanje (INT8-32)
 - Okolica (INT7-12)
 - Pomaganje doma (INT5-18)
 - Bivanje doma (INT2-18)
 - Pomaganje v vinogradu (INT5-19)
 - Živali
 - Pes (INT8-63)
 - Pomoč pri živalih (INT8-35)
 - Hranjenje živali (INT8-36) (INT8-37) (INT8-38)

Odnosno kodiranje

V zadnjem delu kodiranja sem tako med pojmi v različnih kategorijah kot tudi med pojmi v istih kategorijah iskala povezave in jih združila v tabelo.

Primer:

Lokacija bivanja		Okolica novega doma
- Mesto		- Gostilne, nočni klubi, trgovina

- Brežice - Ljubljana	→	
Lokacija bivanja in tip bivališča - Vas - Hiša	→	Okolica novega doma - Vrt, travnik, reka, gozd, jasa, rože, dvorišče
Potek vsakdana - Zbuditi se, jutranja rutina, kava, preobleči se, zajtrk	→	Potek vsakdana - Služba-> VDC (malica, prosti čas, delo, kombi)

4. REZULTATI

4.1. Trenutna bivanjska situacija ljudi z intelektualnimi ovirami

Večina sodelujočih pri opravljanju intervjujev živi v mestu, manj kot polovica pa na vasi. Od tega jih velika večina živi v hiši, le v posameznih primerih v bloku. Svojci nekaterih oseb imajo tudi kmetije. Ukvarjajo se predvsem s pridelovanjem koruze, vinogradništvom ter obdelovanjem njiv. Vsi živijo s starši, nekateri tudi z ostalimi družinskimi člani. Poleg mame in očeta z njimi živijo še sorojenci, babica ter v posameznem primeru svakinja in nečak. *»Mamica, bratec J, mama, atik, M in L. Sedem je sedaj nas v hiši. Prvega vnuka imamo, prvega.«* (INT8-10)

Vsi ljudje govorijo o prijateljih, ki jih imajo v svoji okolici. Posamezniki govorijo o velikem številu prijateljev, s katerimi preživljajo prosti čas. Omenjajo sosede in tudi tiste, ki živijo malo dlje stran od njihovega prebivališča. Posamezniki pa izpostavljajo, da v bližini nimajo veliko prijateljev, saj živijo na samem. *»Ne. Ker živimo na samem«* (INT2-5). Tisti, ki imajo prijatelje ali sosede v bližini, govorijo o razumevanju, preživljanju prostega časa in druženju z njimi in o tem, da drug drugemu pomagajo pri različnih opravilih. *»Se družimo vlko.«* (INT6-6) in *»En drugim si pomagamo. Mi jim koruzo sejemo, pa trgamo pa tak. Oni nam kaj...en drugim.«* (INT9-15) Nekateri so v preteklosti imeli v svoji okolici prijatelje, pa so ti preminili, drugi imajo prijatelje, ki so starejši od njih, ali pa so z njimi v sorodu, kot je denimo pri posameznikih prijateljica sestrična in v drugem primeru botra.

Večina oseb ima domače živali, le pri enem doma nimajo nobene. Sicer so v preteklosti imeli muco ter psa, nanju je bila navezana cela družina. Sedaj nimajo živali, saj se bojijo izgube. Ostali omenjajo predvsem pse in kokoši, sledijo jim muce, petelini, race, grlice, prašiči, papagaj, kanarčki, konji, zajci, krave in telički. *»Psa mamó. Pa mačke in muce tut. Pa neki kokoši pa petelinov pa dve račke. Pa grlice in papagaja.«* (INT2-12) Ljudje z intelektualnimi ovirami govorijo o skrbi za živali, v nekaterih primerih skrb prevzemajo sami, v drugih pa za to poskrbijo drugi družinski člani. Z živalmi se ukvarjajo tako, da z njimi v prostem času hodijo na sprehode ter poskrbijo za hrano in pijačo. *»Pa tudi hranim konjčke in na sprehod hodimo. Dam slame.«* (INT8-23) V posameznem primeru oseba z

intelektualnimi ovirami za psa ne skrbi, saj sta psa premočna. *»Če bi meli kake manjše, bi šla z njimi na sprehod, tak jih pa ne morem zadržat, sta premočna.«* (INT10-10)

4.2. Zadovoljstvo ljudi glede trenutne bivanjske situacije

Polovica vseh sogovornikov je s trenutnim stanjem v svojem življenju zelo zadovoljna in temu so pripisali oceno deset. Stvari, s katerimi so zadovoljni, so razdeljene v tri kategorije: aktivnosti, okolica ter živali. Aktivnosti, s katerimi se ukvarjajo, so precej enostavne, kot je gledanje televizije ter pomoč doma, pri čemer omenjajo pometanje in pospravljanje. Razveseljuje jih dejstvo, da bivajo doma in da jim okolica bivališča omogoča pomoč pri opravilih (npr. v vinogradu). Ljudi veseli, da imajo domače živali, da lahko sodelujejo pri skrbi za živali (hranjenje) *»10. Sem zelo vesela, da tudi doma rada delam. Rada pometam, pospravim posteljo, v štali zrihtam vse pri konjih. Za kokoši tudi, jim dam vode. Čiste. Pa hrane dam tudi. Pa M dam jest, da ni lačen.«* (INT8-38) Govorijo prav tako o veselju, ker imajo prijatelje, s katerimi se lahko družijo. Ljudje, ki svojo trenutno življenjsko situacijo ocenjujejo z odlično oceno, pravijo, da so veseli, zadovoljni, posameznik pravi celo, da ne bi nič spremenil.

Nekateri so trenutno bivanjsko situacijo ocenili z oceno devet. Zadovoljni so, da lahko pomagajo pri vsakodnevnih opravilih. Nekaterim veliko pomenijo živali (pes). *»Vesela, sem, da imam pesa.«* (INT5-17), drugim aktivnosti (kolesarjenje). *»Mam pa kolo pa se s kolesom vozim.«* (INT9-48) ter različna dela, ki jih opravljajo (žaganje drv in prekrivanje strehe). Da bili še bolj zadovoljni, bi morali biti bolj veseli in imeti delo, ki jih veseli. Posameznik navaja, da bi želel voziti avtomobil in traktor, kar bi mu prineslo veliko veselje. Pravi: *»Da bi še kaj drugega delal. Avto vozu, traktor.«* (INT9-28)

Posameznik se je odločil svojo življenjsko situacijo oceniti z oceno sedem ali osem. Pravi, da je sicer zadovoljen s svojim življenjem: *»Nad vsem sem zadovoljen. Nad hišo, okoljem, pa da ptičke pojejo.«* (INT3-15), vendar mu manjka več prijateljev, želi si, da bi večkrat kam šli, pri čemer omenja izlete ter več športnih aktivnosti, npr. igre z žogo. *»Da bi mel več prijateljev in da bi večkrat kam šel.«* (INT3-17).

Manj pa jih je svoje življenjsko stanje ocenilo s številko pet. Zadovoljni so z osnovnimi stvarmi, kot je prebivališče. Vendar pa obstajajo določeni vidiki, ki predstavljajo nelagodje v njihovem življenju. Pri posameznici je težava dejstvo, da nima veliko družbe okoli sebe in njena želja je, da bi si ustvarila večji krog prijateljev. Prav tako je nezadovoljna s ponujenimi dogodki, ki naj bi zadovoljevali njeno potrebo po druženjih. Želi si, da bi bilo v njenem domačem kraju več koncertov ter da bi več plesala. *»Da bi blo več koncertov tuki v Brežicah. Pa da bi mela več prijateljic. Hiša pa to je pa za enkrat vredí.«* (INT1-13) Pri drugi sodelujoči je največja težava delo, ki je po njenem mnenju neprimerno organizirano. Prav tako ima občutek, kot da mora doma veliko delati, zato se počuti izkoriščeno. Zdi se, kot da je zaradi situacije doma v kar veliki stiski, saj jo vsakdanja pravila že obremenjujejo. *»Ko misli ate kaj doma rihtat. To vse na hitro, pol se pa jezi. Da je kaj za nardit. To bi kar takoj. Ampak to si je treba planirat, zastopiš?«* (INT4-23); *»Sam me skus ponucajo. Vse morem. Pa me pokoristijo. Zdej pa ka to, ne moreš rečt ne, ne?«* (INT4-27)

S spraševanjem sem želela ugotoviti, ali obstajajo kakšne želje pri sogovornikih, ki so ostale neuresničene oziroma ali obstaja kaj, kar bi ljudje z intelektualnimi ovirami želeli početi v svojem življenju, pa trenutno tega ne počnejo. Večina ljudi je odgovorila, da ni ničesar takega, kar bi želeli, da se spremeni, ali pa so na to vprašanje odgovorili z »ne vem« oziroma so odgovorili, da je vse je v redu in normalno. Govorijo o zadovoljstvu s svojim bivališčem, okoljem, kjer živijo ter dejstvom, da se skupaj dogovarjajo za delo, ki ga kasneje tudi skupaj opravijo. Le redki so konkretno izpostavili, kaj bi želeli spremeniti. Posameznica pravi, da si želi plesati in na moje vprašanje, kako to, da ne pleše, če je to njena želja, odgovori, da za to aktivnost nima prave družbe. *»Plesat bi si želela.«* (INT10-29) (*»Kako pa to, da ne plešeš več, če bi si to želela?«*) *»Nimam s kom doma plesat.«* (INT10-30) Neuresničeni želji enega izmed sodelujočih sta najprej, da nima izobrazbe, ki so jo želi, ter da ne vozi avtomobila. Pravi, da zaradi zdravil ni zmožen izobraževanja in se je s tem že sprijaznil. To opisuje z naslednjimi besedami: *»Ja, mene zanima tišlarstvo pa kovinarstvo. Sam ne moreš jet naprej. Ko maš zdravila, ne moreš jet naprej. Pa avto bi rad vozu. Pa ne gre. Se sprijaznem.«* (INT9-47)

4.3. Vsakdanje življenje ljudi z intelektualnimi ovirami

Večina sogovornikov ima določene rutine skozi cel dan. Zjutraj vstanejo in opravijo jutranja opravila. Ko se preoblečejo, sledi zajtrk in za nekatere tudi kava. Nato odidejo v službo, kakor sami pravijo varstveno-delovnemu centru (VDC). *»Zjutri se oblečem, zajtrkujem, pol grem pa v službo«*. (INT10-15) Ugotovila sem, da je nekaterim zelo pomembno, da jih v VDC s kombijem pelje točno določena oseba, kar potrdijo naslednje izjave: *»Zjutri se vstanem in grem s kombitom, me N pobere, šofer. Ga veni počakam in grem v službo, sem, v delavnico.«* (INT8-41) in *»N me pride iskat s kombijem. Pol me odpelje nazaj. N me odpelje, to je pomembno.«* (INT2-22) V VDC-ju jih čaka delo, odidejo na malico, prav tako pa imajo prosti čas.

Ko se vrnejo domov, je za večino najprej na vrsti kosilo, po tem pa izvajajo različne aktivnosti. Prevladuje gledanje televizije, saj o tem govori več kot polovica sodelujočih. Ob tem nekateri navajajo gledanje nadaljevanj in dnevnika. *»Rada gledam televizijo v dnevnici sobi.«* (INT5-31) Prav tako njihov dan sestavljajo vsakodnevna opravila, kot so pomoč doma, pospravljanje, pometanje, sesanje. V prostem času se ukvarjajo z najrazličnejšimi stvarmi. Od petja, branja knjig, barvanja pobarvank, izdelovanja nakita, uporabe telefona (socialna omrežja), poslušanja glasbe, igranja računalniških igrice: *»In sem al na telefonu, facebooki pa to, ali na računalniku. Al pa če muziko poslušam na računalniku, neki delam pa tak.«* (INT7-21), do malo aktivnejšega preživljanja časa, sem štejejo ples, sprehode, preživljanje časa zunaj, s psom, vožnjo s kolesom in podobno. *»Grem s pesom na sprehod pa kolesarim pa hodim. Pohodništvo pa take stvari me veseli.«* (INT9-40) Udeleženci v raziskavi prav tako navajajo druženje kot zelo pomemben dejavnik njihovega preživljanja prostega časa, posameznica poudari, da ob prihodu domov pozdravi celo družino. *»Pol doma se pa družim, pa na sprehode hodim, to rada delam.«* (INT6-24) Zvečer, pred spanjem, posamezniki govorijo o večerni rutini, pod kar uvrščajo telovadbo, petje in molitev.

Sodelujoči v veliki meri govorijo o vsakdanjih opravilih, ki so sestavni del njihovega vsakdana. Pomoč doma je nekaj, kar se dogaja vsakodnevno. *»Ven grem pogledat v štal, kako so živali in ateki rečem bok in mamici rečem bok in tamalem L rečem bok pa M in J. Pa še neki mam! Avte morem zaklent. To imam vse sama na piki.«* (INT8-49) Posameznica govori o skrbi za nečaka, posameznik pa prav tako pomaga doma pri zahtevnejših delih, kot je delo na njivi (pridelovanje krompirja, koruze, pomoč v vinogradu) in zelo konkretna pomoč pri skrbi za živali. Opisuje: *»Delam, kaj je treba. Pomagam, kaj je treba, vse. V*

vinogradi, kaj je pač treba. Kmetijske pridelke. Krompir smo zdej sadil. Zdej prštimavamo, gnoj smo vozli. Koruzo bomo sjal. Vsega.» (INT9-36)

Precej sodelujočih si želi, da bi imeli več prostega časa in da bi delali stvari, ki jih veselijo. Pod to naštevajo, da si želijo več časa za uporabljanje računalnika, igranje inštrumenta (kitara in sintetizator) in več obiskov ter druženja (rojstni dnevi, poroka). Posamezniki pravijo, da imajo le redkokdaj prosti čas, večinoma takrat, kadar je zunaj slabo vreme, saj takrat ni nekih opravil. Sogovorniki govorijo o tem, da potrebujejo več sprostitve in počitka. *»Da bi bilo več prostega časa doma. Da se malo sprostiš, ne.« (INT4-47)* Prav tako posamezniki pogrešajo več športnih aktivnosti. Naštevajo kolesarjenje, namizni tenis, badminton, plavanje, pohodništvo in tek. Posamezniki pa pogrešajo več opravil (kuhanje, pometanje): *»Da bi mogoč blo več teh opravil. Da bi kuhal, pa take stvari. Da je kaj za pomest pa tak.« (INT3-30)*

4.4. Želje glede bivanja v prihodnosti

Večina sogovornikov želi tudi v prihodnosti živeti na vasi, le redki navajajo mesto (Brežice, Ljubljana) kot lokacijo bivanja. Sodelujoči si želijo v prihodnosti živeti v hiši, le posameznik navaja kot tip bivališča koč. Posameznica je poudarila, da si ne želi živeti v bloku. *»V hiši, v bloki ne bi mela potrpleja.« (INT4-56)* Le nekajkrat so sogovorniki omenili tudi bivalno skupino kot možno obliko bivanja. Predstave o bivališču, v katerem bi želeli živeti, so v osnovi podobne. Prebivališče bi moralo imeti sobe, dnevno sobo, kopalnico in kuhinjo; to so osnovni prostori, ki jih navaja največ ljudi. Omenjena je tudi otroška soba. *»Ja če bi v bistvu imela otroke, bi morala bit hiša malo večja. Ja, da bi tudi imeli svoje sobe. Vsak otrok svojo.« (INT7-46)* Nekateri bi živeli v majhni, nizki hiši, spet drugi govorijo o velikem ali prostornem bivališču. Nekateri so bivališče opisovali precej podrobno. Želijo, da je lepo, da imajo hodniki obrobe in slike ter da ima hiša lepo fasado. Zanimivo se mi zdi, da posamezniki navajajo enake oziroma podobne barve, kakršne bi ta hiša morala biti: *»Rumena hiša.« (INT1-45), »Nizka hiša bi bla, oranžna.« (INT9-66)* in *»Rumene stene bi ble.« (INT2-35)* Navajajo tudi tehnologijo, ki bi prav tako morala biti prisotna v bivališču: računalnik in televizija. Prav tako opisujejo svojo sobo, nekateri jo poimenujejo spalnica. Posamezniki bi želeli veliko sobo, nekateri srednje veliko, največ ljudi pa želi majhno sobo. V sobi naj bi bila postelja ter miza, posameznica omenja kavč, saj tudi v domu, kjer biva sedaj, spi na kavču.

Večina intervjuvanih ljudi z intelektualnimi ovirami ne bi rada živela sama. Najpogosteje bi živeli s prijatelji. Omenjajo stare prijatelje ter prijatelje iz varstveno-delovnega centra. Nekateri si v prihodnosti želijo živeti s partnerjem in imeti otroke. Zanimiva mi je bila postavka posameznice, ki pravi, da bo živela s fantom, saj moški po njenem mnenju predstavlja varnost: *»Ja v bistvu sama ne bi živela, bi pa s fantom. Ker sem bolj sigurna v moških rokah. Mislim, bolj sigurna sem, ne.«* (INT7-61)

Sogovorniki bi torej želeli živeti še z ostalimi ljudmi, vendar si ne želijo bivati v sobi še z ostalimi. Precej jih želi imeti svojo sobo, kar posameznica zelo jasno navede: *»Sama bi bla, brez drugih.«* (INT4-62) Le redki navajajo, da bi sobo delili še z nekom drugim.

Sogovorniki so enotni pri mišljenju, da je najpomembnejše, da je v okolici hiše narava. Večina govori o rožah, ki bi jih obvezno morali imeti. Omenjajo prav tako dvorišče (ograjo, velika vrata in avto), igralno napravo (gugalnico), travnik, vrt in gozd, reko ter jaso. Večina ne želi ničesar drugega: *»Trava pa rože, nič drugo.«* (INT2-45). Drugi pa v okolici želijo mnogo stvari; trgovina (za kupovanje hrane in pijače) se v odgovorih pojavlja največkrat, sledi ji gostilna ter banka, pošta ter nočni klubi. Posameznica, ki je omenila, da si želi otroke, v okolici želi tudi vrtec. Pojavila se je prav tako želja po tem, da so v okolici sorodniki in prijatelji. *»Da bi bili sorodniki, prijatelji. Pa trgovina, vrtec.«* (INT7-57)

Večina sogovornikov, ki ima trenutno domače živali, si želi živali tudi v prihodnosti. Prevladuje želja po psu, sledijo mu muce ter kokoši, prašiči ter zajci. Posameznik je omenil, da bi še naprej rad skrbel za živali. Posameznica, pri kateri imajo doma sedaj konje, pravi, da si konjev v prihodnosti ne želi, saj imajo te sedaj: *»Končke imam doma, tukaj pa bi bila trava in rožice.«* (INT8-98), spet druga si ne želi kokoši, saj imajo neprijeten vonj, tretja oseba pa ne želi muc.

4.5. Razmišljanje o prihodnosti

Le redki sogovorniki so govorili, da so se doma že pogovarjali o tem, kaj se bo dogajalo z njihovimi življenji po tem, ko doma zaradi različnih razlogov več ne bi mogli živeti. Pogovarjali so se prav tako o preselitvi v drug dom, če bi bilo potrebno. *»Sem se tudi že velikrat pogovarjala z njima. Ko bota onadva umrla ali bi šla v bivalno ali pa kam drugam.«* (INT10-65) Za večino sodelujočih je pogovor o tej temi precej obremenjujoč, posameznica o tej temi ni želela razmišljati. *»Pa mi za enkrat še ni lepo o tem študirat«* (INT1-59) Pravijo, da oni sedaj živijo doma, da bi še živeli doma, z družino, kjer živijo sedaj, ter da ne vedo, kaj bo potem. Posameznica je bila ob vprašanju, če si lahko predstavljajo, da bi enkrat, ko bodo dovolj stari, živeli nekje drugje in ne več s starši, kje bi to bilo, zaskrbljena: *»Ki, pri drugi hiši? Zdej sem lahko še doma, pri tamalem L, ne?«* (INT8-74)

Sodelujoči v raziskavi so delili pozitivna in negativna razmišljanja o tem, kako bi bilo, če enkrat ne bi več živeli doma. Nekateri menijo, da bi bilo za njih izredno težko zapustiti domače okolje, predvsem zaradi navezanosti na starše in dejstva, da bi jih pogrešali (kuhinjo, delo, starše). *»Bilo bi malo slabše. Res sem navezana na njiju. Težko bi se navadila živet drugje.«* (INT5-64) Nekateri pa so me presenetili z odgovori, ki so bili pozitivno usmerjeni. Govorijo o tem, da bi s tem, ko bi živeli drugje kot doma, pridobili večjo samostojnost, povečala bi se skrb za samega zase, posameznica je rekla: *»bi živela«* (INT10-61), prav tako posameznik govori o večji svobodi. *»Neki pozitivnega. Bi mel več svobode pol. Pa da bi mogoče sam za sebe poskrbel.«* (INT3-54) Nekaj sogovornikov meni, da bi bilo življenje drugje kot doma zabavno, saj bi bilo dosti druženja, sprehodov in na obisk bi lahko povabili prijatelje.

5. RAZPRAVA

Starši otrok z intelektualnimi ovirami si želijo, da bi njihovi otroci čim dlje ostali doma in živeli z njimi, dokler je to mogoče. To sem ugotovila že pri izvedbi raziskave v okviru diplomskega dela (Kus, 2016), kjer je bilo razvidno, da je prioriteta staršev poskrbeti, da bo njihov otrok čim dlje bival doma. Podobno potrdi Krstulović (2016) v svoji raziskavi, v kateri je intervjuval ljudi z intelektualnimi ovirami in ugotovil, da največ ljudi z intelektualnimi ovirami živi v domačem okolju, s starši ali ostalimi sorodniki. Čačinovič Vogrinčič (2000) ugotavlja, da se pogosto dogaja, da tudi odrasli ljudje z intelektualnimi ovirami živijo doma. Družina tem ljudem predstavlja oporo in iz nje črpajo moč za življenje. Med tem pa Foley (2012) pravi, da so starši ljudi z intelektualnimi ovirami v vlogi podpornika in nadzornika. Starši imajo velik vpliv nad otroki, saj se je v opravljeni raziskavi izkazalo, da močno vplivajo na otrokovo družbeno življenje in odločitve, ki jih človek z intelektualnimi ovirami sprejema.

Pri sklopu zadovoljstva ljudi z intelektualnimi ovirami glede njihovega trenutnega življenjskega stanja sem poskušala ugotoviti, v kolikšni meri so zadovoljenje njihove potrebe. Razvidno je, da je zadovoljena osnovna potreba po bivališču, o kateri govorijo Flaker s sodelavci (2008). Na podlagi odgovorov ljudi z intelektualnimi ovirami ugotavljam, da so sogovorniki enotni pri zadovoljstvu s svojim bivališčem, pri vseh je ta potreba zadovoljena. Izkazala se je celo podobnost med tem, kje trenutno bivajo, in tem, kje bi si želeli bivati v prihodnosti. Ugotovila sem, da ljudje, ki živijo na vasi, želijo ostati na vasi in tisti, ki imajo kmetijo, še vedno želijo imeti kmetijo. Ostali sicer niso izražali posebnih preferenc glede tega, ali želijo živeti na vasi ali v mestu, le v posameznem primeru se je izkazalo, da oseba, ki sedaj živi v mestu, želi tudi v prihodnosti živeti v mestu in spet, tista oseba, ki živi v mestu sedaj, si v prihodnosti ne želi imeti kmetije.

Potrebo po stikih, druženju kot zelo pomembno navajajo Flaker in sodelavci (2008). Skozi celotno raziskavo sem ugotavljala, da so stiki z drugimi ljudmi omejeni le na sosede, sorodnike in prijatelje iz varstveno-delovnega centra. Sogovorniki izražajo potrebo po več prijateljih, želijo si druženja in različnih aktivnosti z različnimi ljudmi. Prav tako je bila izražena potreba po partnerstvu in intimnosti. Foley (2012) ugotavlja, da imajo starši velik vpliv na otrokovo dožemanje samega sebe in odločitve, ki jih sprejme, zlasti na področju

spolnosti. Krstulović (2016) v raziskavi svoje doktorske disertacije podobno dokazuje, da obstaja velika želja po družini, partnerstvu in otroku.

Kukova, Zaviršek in Urh (2015) pišejo o pomembnosti izobraževanja za ljudi z intelektualnimi ovirami. Vse ljudi bi se moralo obravnavati enakovredno in vsem zagotoviti pravico do šolanja. V pričujoči raziskavi se je izkazalo zanimanje za šolanje, ki pa zaradi različnih razlogov ljudem ni bilo omogočeno. Sogovornik kot razlog za to, da ni nadaljeval šolanja, navaja njegovo stanje in dejstvo, da jemlje zdravila. Nekateri sogovorniki si še vedno želijo izobrazbe, da bi imeli določen poklic oz. da bi se lahko vpisali na srednjo šolo. Sprašujem se, ali so sposobnosti ljudi z intelektualnimi ovirami res vedno primerno ocenjene, ali pa bi marsikatera oseba vseeno lahko dosegala višje izobrazbene standarde. Krstulović (2016) v raziskavi namreč raziskuje tudi sposobnosti ljudi z intelektualnimi ovirami in ugotavlja, da so te pogosto prezrte.

Kot pomembna potreba se je v raziskavi izkazala tudi potreba po delu in denarju (Flaker, idr. 2008). Ugotovila sem, da je za sogovornike pomembno, da se udeležujejo pri različnih delih. Tu je mišljeno njihovo vsakodnevno obiskovanje varstveno-delovnega centra kot tudi pomoč doma. Vsi sogovorniki dnevno obiskujejo varstveno-delovni center, ki jim predstavlja obliko zaposlitve, prav tako pa je tam glavni vir družbe in prijateljstev za ljudi z intelektualnimi ovirami.

V družini je pomembno, da se podpira vsako aktivnost otrok, saj se s tem krepi njihova neodvisnost. (Čačinovič Vogrinčič, 2000) Tudi v moji raziskavi se je pokazalo, da je za ljudi z intelektualnimi ovirami pomembno, da ostanejo aktivni in da jih vključujejo v vsakdanje življenje tudi s tem, da jih spodbujajo, da pomagajo doma pri različnih opravilih. So pa nekateri sogovorniki izpostavljali preobremenjenost z delom. Sploh pri eni sogovornici je opaziti, da je precej naveličana vsega dela, za katerega doma pričakujejo, da ga bo naredila. Govori zlasti o prenatrpanem vsakdanu, ko se od nje pričakuje, da bo pomagala pri opravilih. Prav tako jo obremenjujejo nenadna navodila za neko delo, ki niso predhodno dogovorjena, vendar člani družine (sploh oče) pričakujejo, da bodo opravljena. Trtnik (2007) pravi, da bi družina morala predstavljati vir moči in biti dejavnik v boju proti stresu, s čimer naj bi se vzdrževalo duševno in fizično zdravje družinskih članov. V raziskavi pa se je izkazalo, da v nekaterih primerih prihaja do preobremenjenosti. Sprašujem se, katere službe bi lahko bile odgovorne za preverjanje tega, v kolikšni meri so z delom doma obremenjeni ljudje z intelektualnimi ovirami Metoda, s katero bi si v takih

primerih zagotovo lahko pomagali, je zagovorništvo, ki ljudem povečuje občutek moči in izbire v življenju. (Zaviršek, Zorn in Videmšek, 2002)

Pomembno je tudi zadovoljiti potrebo po prostem času, ljudem bi morali omogočati, da sami izbirajo, kaj bodo počeli in izbirali aktivnosti, ki jih veselijo (Flaker, idr. 2008). V pričujoči raziskavi se je pokazalo po eni strani pomanjkanje prostega časa, zlasti pri tistih ljudeh, ki imajo doma kmetije, po drugi strani pa sem ugotovila, da imajo nekateri sodelujoči precej prostega časa, ki ga preživljajo na bolj ali manj isti način vsak dan. Kar pomeni, da je najpogostejša aktivnost vsakodnevno gledanje televizije ali uporaba računalnika. Potrebno bi bilo raziskovati interese ljudi z intelektualnimi ovirami in odkrivati, katera področja jih zanimajo ter skupaj z njimi oblikovati kvalitetno preživljanje prostega časa.

Nihče od sodelujočih v raziskavi ne govori o osebni asistenci, ki jo ureja Zakon o osebni asistenci (2017). V Posavju poznam nekaj družin, ki imajo osebno asistentko, ta jim pomaga pri skrbi za otroka, ki se poleg intelektualnih ovir sooča tudi s telesnimi. Po omenjenem zakonu naj bi pripadal osebni asistent tistim ljudem, ki potrebujejo pomoč na vseh področjih življenja z namenom omogočanja polnega sodelovanja v družbi, kar pomeni, da bi osebno asistenco potrebovali vsi ljudje z ovirami, ne zgolj tisti, ki imajo kombinirane ovire (poleg intelektualnih še gibalne). Ugotavljam, da je v praksi na tem področju potrebno narediti še marsikaj. Zdi se mi, da je s sprejetjem Zakona o osebni asistenci (2017) Slovenija naredila korak bližje k deinstitucionalizaciji in s tem normalizaciji življenja ljudi z intelektualnimi ovirami ter vključevanju ljudi v družbo. (Tideman in Svensson, 2015) V pogovoru z Natašo Solomun (osebna komunikacija, 25. 6. 2018), predsednico Društva Sonček Posavje in članico komisije za osebno asistenco, sem izvedela, da bo Zakon o osebni asistenci prišel v veljavo 1. 1. 2019. Osebna asistenca v Posavju trenutno deluje kot program, ki ga v 80 % financira Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 20 % pa financira občina, kjer prebiva oseba z intelektualnimi ovirami. Država še ne zagotavlja financiranja za vse ljudi, ki potrebujejo osebno asistenco, saj zakon še ni v veljavi.

Ob tem velja omeniti tudi vlogo socialnega dela in osebnega načrtovanja storitev, ki vsem ljudem omogoča, da lahko dobijo storitve, ki jih potrebujejo. (Flaker, Mali, Rafaelič in Ratajc, 2013) Zdi se mi, da bi z zagotovljeno pomočjo socialne službe lahko dosege, da otroci, ljudje z intelektualnimi ovirami, ki želijo živeti doma, čim dlje ostanejo v domačem

okolju, saj bi na ta način omogočili razbremenjevanje staršev. Hkrati bi raziskovali in načrtovali možnosti življenja v okolju s tem, da bi odkrivali strategije in različne možnosti sobivanja ljudi z intelektualnimi ovirami v skupnosti, kot to postaja redna praksa v tujini, natančneje Veliki Britaniji, kjer obstajajo agencije, ki zagotavljajo osebno asistenco ljudem, ki potrebujejo pomoč pri zadovoljevanju potreb. (Active, assistance, b.d.) S tem, ko ima človek, ki potrebuje dolgotrajno oskrbo, ob sebi človeka, ki mu pomaga pri vsakdanjih opravilih, zagotovimo družini, da človeku predstavlja res le družino, kar jih oddalji od tega, da so tudi oskrbovalci in negovalci svojih otrok, hkrati pa človek z oviro pridobiva večjo samostojnost in večji občutek enakovrednosti in pripadnosti v družbi.

Raziskovanje, ki sem ga izvedla, je bilo kvalitativno. Želela sem zbrati besedne opise ljudi z intelektualnimi ovirami, saj se mi zdi pomembno, da slišimo tudi njihov glas. Zaradi lažje izvedbe sem izbrala neslučajnostni in priložnosti vzorec, pri čemer sem za sodelovanje prosila tiste ljudi, ki se lahko besedno izražajo. Ker sem raziskavo opravljala v varstveno-delovnem centru, rezultatov ne morem posplošiti na celotno populacijo ljudi z intelektualnimi ovirami v občini Brežice. To bi lahko izboljšala s tem, da bi pridobila nabor vseh ljudi z intelektualnimi ovirami v občini Brežice in opravila žreb, s čimer bi zagotovila enako verjetnost izbora v vzorec. Odgovori sogovornikov so bili včasih skopi, zaradi česar sem jih skušala obogatiti s podvprašanji. Kljub temu so pogovori običajno trajali precej kratek čas, rezultat česar je bilo relativno malo pridobljenih podatkov, kar je pomenilo manj materiala za analizo in težave pri črpanju informacij za zapis rezultatov in analize. Morda bi bilo zanimivo raziskovati tudi razlike v razmišljanju ljudi glede na spol ali starost in glede na to, ali imajo sorojence, pri čemer bi s slednjim ugotavljala, kako je z obremenjenostjo glede dela v primeru, da je več otrok, in ali bi se želje glede življenja v prihodnosti spremenile.

6. SKLEPI

- Večina oseb z intelektualnimi ovirami, ki so sodelovale v raziskavi, živi na vasi in v hiši, skupaj z ostalimi družinskimi člani.
- Najpogosteje sosedje predstavljajo tudi krog prijateljev. Sosedji si velikokrat med sabo vzajemno pomagajo pri najrazličnejših delih in opravilih, prav tako pa skupaj preživljajo prosti čas z druženjem.
- Skoraj v vseh primerih imajo svojci oseb z intelektualnimi ovirami tudi živali. Pogosto je naloga ljudi z intelektualnimi ovirami, da skrbijo za živali v smislu hranjenja ali sprehajanja.
- Polovica sogovornikov je s svojim življenjem trenutno zelo zadovoljnih. Razveseljujejo jih vsakodnevna opravila, kot je gledanje televizije in pomoč pri različnih delih.
- Sogovorniki, ki svojo trenutno življenjsko situacijo ocenjujejo z nižjimi ocenami, pogrešajo določene stvari, kot so športne in ostale aktivnosti.
- Posamezniki, ki so najnižje ocenili zadovoljstvo s svojim življenjem, bi potrebovali boljšo organizacijo, kar se dotika razporeditve dela, ter več druženja na različnih družbenih dogodkih.
- V osnovi sogovorniki nimajo posebnih želja v zvezi s tem, česar trenutno ne počnejo, pa bi si morda želeli. Neuresničene želje so povezane le z nezadostno izobrazbo ter s premalo konkretno določenimi aktivnostmi.
- Potek dneva ljudi, ki so sodelovali pri raziskavi, je vsak dan bolj ali manj podoben. Vsi sledijo rutinam in vsakodnevnim obveznostim.
- Večina ljudi je precej zaposlenih, ko pridejo domov iz varstveno-delovnega centra, saj jih čakajo domača opravila. Tisti, ki imajo doma kmetije, imajo še posebno veliko dela.
- V prostem času se največkrat kot aktivnost pojavlja gledanje televizije, sprehod in druženje.
- Večina sodelujočih govori o premalo prostega časa, želijo si več počitka in sprostitve.
- Sogovorniki si v večini predstavljajo, da bi v prihodnosti živeli na vasi in v hiši. Živel bi s prijatelji ali partnerji.

- Skoraj vsi v okolici novega doma želijo naravo, rože, vrt, od ustanov pa prevladujeta trgovina in gostilna.
- V nekaj družinah, ki imajo osebo z intelektualnimi ovirami, so že govorili o dejstvu, da morda starši več ne bodo mogli skrbeti zanje, temveč se bodo morali preseliti drugam.
- Kot negativne lastnosti tega, da ne bi več živeli v domačem okolju, sogovorniki navajajo pogrešanje družine zaradi navezanosti. Pod pozitivne lastnosti pa navajajo dejstvo, da bi bili v primeru, da ne živijo več doma, bolj samostojni ter svobodnejši.

7. PREDLOGI

- V občini Brežice je za zagotavljanje potreb ljudi z intelektualnimi ovirami obvezna ureditev osebne asistencije, da bodo ljudje lahko dlje časa živeli v domačem okolju. S tem ko bo zakon o osebni asistenci prišel v veljavo, naj komisija za osebno asistenco, ki bo ocenjevala potrebe ljudi z intelektualnimi ovirami in dodeljevala potrebno pomoč (Nataša Solomun, Društvo Sonček Posavje, osebna komunikacija, 25. 6. 2018), to ureja na pravičen način, upoštevajoč vse okoliščine ljudi in njihovih družin ter delo opravlja v njihovo korist.
- Na domovih ljudi z intelektualnimi ovirami bi bilo potrebno izvajati redne obiske oziroma pogovore z ljudmi ter družinskimi člani, da ugotovijo, v kakšnih razmerah ljudje živijo. V raziskavi se je namreč izkazalo, da so ljudje z intelektualnimi ovirami večkrat obremenjeni z delom in opravili doma. V kolikor je preobremenjenost ugotovljena, naj strokovne službe ustrezno ukrepajo.
- Izkazalo se je, da ljudem primanjkuje več socialnih interakcij. Predlagam, da bi se v sklopih Društva Sožitje in Društva Sonček skušalo organizirati čim več dogodkov in aktivnosti, ti dogodki pa naj bodo odprti za vse ljudi. Dogodke je potrebno promovirati (socialna omrežja, radio, lokalni časopis). S tem bi preprečili, da se ljudje z ovirami družijo zgolj v istih krogih, in odprli možnosti za spoznavanje in druženje z ostalimi ljudmi.
- Glede na izvedeno raziskavo obstajajo neuresničene želje po izobrazbi. Predlagam, da se ljudi z intelektualnimi ovirami v osnovnošolskem sistemu začne spodbujati v smeri nadaljnjega izobraževanja. V samih izobraževalnih ustanovah pa je potrebno izobraziti kader za delo z ljudmi z intelektualnimi ovirami ter prilagoditi prostore za vse ljudi in urediti morebitne arhitektonske ovire.
- Izkazala se je potreba po sklepanju partnerskih razmerij. Predlagam, da se začne o tej temi več govoriti. To bi se moralo izvajati že od osnove šole naprej, tudi v varstveno-delovnih centrih.
- Pri ljudeh z intelektualnimi ovirami prihaja do precej monotonega, rutinskega dogajanja v življenju. Navadno se dogaja, da vsak dan v prostem času počnejo

podobne stvari. Predlagam, da bi različna društva organizirala aktivnosti v popoldanskem času in prav tako zagotovila prevoz za ljudi.

- V občini Brežice bi bilo potrebno oblikovati ustrezno obliko bivanja v skupnosti, kjer bi ljudje z intelektualnimi ovirami sodelovali pri sami zasnovi in uresničitvi. Predlagam, da bi oblika bivanja prilagojena tako ljudem z intelektualnimi ovirami kot tudi ljudem z drugimi ovirami. S tem bi zagotovili medsebojno pomoč. Moj predlog je tudi, da bi oblika bivanja zagotavljala tako celodnevno bivanje ljudi vse dni v tednu skozi celo leto kot tudi le začasno bivanje (en dan, za vikend, za en teden, kakor koli) takrat, ko bi ljudje to obliko potrebovali (v primeru bolezni staršev, ko bi starši šli na dopust, v primeru razbremenitve staršev in podobno).
- V raziskavi se je izpostavila nezadovoljena potreba po delu. To bi bilo potrebno v prvi vrsti reševati od samega izobraževanja naprej. Sicer pa predlagam odprtje več podobnih ustanov, kot je na primer restavracija »Druga violina«, ki deluje po konceptu vključevanja ranljivih skupin in zaposlujejo ljudi z intelektualnimi ovirami. Zaposlitev bi se prav tako lahko uredila v posebnih oblikah sobivanja ljudi z intelektualnimi ovirami, kjer bi bili lahko zaposleni vsak po svojih zmožnostih, pod posebnimi pogoji, na najrazličnejših delovnih mestih. S 1. 1. 2019, ko pride v veljavo Zakon o osebni asistenci, se ureja tudi možnost zaposlitve za ljudi z ovirami, ki prejemajo invalidnino, saj do sedaj ljudje, ki so prejemali invalidnino, niso mogli skleniti pogodbe o zaposlitvi. (Nataša Solomun, Društvo Sonček Posavje, osebna komunikacija, 25. 6. 2018)

8. SEZNAM VIROV

- Active assistance. (b.d.). Pridobljeno 1.6.2018 s <https://www.activeassistance.com/>
- Bigby, C. & Frawley, P. (2010). *Social work practice and intellectual disability*. New York: Palgrave Macmillan.
- Brandon, A. & Brandon D. (1992). *Praktični priročnik za osebje v službah za ljudi s posebnimi potrebami*. Ljubljana: CŠSD in Pedagoška fakulteta.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2000). *Družina in star človek*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2009). *Socialno delo z družino*. V *Zbornik posveta Socialno delo z družino*. (str. 13-18). Ljubljana: Zavod EMMA. Pridobljeno 15.6.2018 s http://zavod-emma.si/wp-content/uploads/posvet_socialno-delo-z-druzino.pdf
- Flaker, V. (2012a). *Direktno socialno delo*. Ljubljana: Založba/cf*
- Flaker, V. (2012b). Kratka zgodovina dezinstitucionalizacije. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, 9 (250),13-30.
- Flaker, V., Mali, J., Kodele, T., Grebenc, V., Škerjanc, J. & Urek, M. (2008). *Dolgotrajna oskrba - Očrt potreb in odgovorov nanje*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Flaker, V., Mali, J., Rafaelič, A. & Ratajc, S. (2013). *Osebno načrtovanje in izvajanje storitev*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Foley, S. (2012). Reluctant 'Jailors' speak out: parents of adults with Down syndrome living in the parental home on how they negotiate the tension between empowering and protecting their intellectually disabled sons and daughters. *British Journal of Learning Disabilities*, 41(4), 304-311.
- Golob, A. (2009). *Psihosocialni vidiki staranja in starosti ljudi z Downovim sindromom*. Ljubljana: Zveza Sožitje - zveza društev za pomoč osebam z motnjo v duševnem razvoju Slovenije.

Harris, S. L. (1987). The Family Crisis: Diagnosis of a Severely Disabled Child. V M. Ferrari, M.B. Sussman (ed.), *Childhood Disability and Family Systems*. (str. 193-211). New York, London: The Haworth Press.

Hojnik-Zupanc, I. (1999). *Samostojnost starega človeka v družbeno-prostorskem kontekstu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ivačič, B. (2005). Izkušnje mater otrok z motnjo v razvoju. *Socialno delo*, 44(1-2), 47-55.

Izhod iz družbe zapiranja. (b.d.). Pridobljeno 31.5.2018 s <https://www.rtv slo.si/slovenija/iz-hod-iz-druzbe-zapiranja/234993>.

Krstulović, G. (2016). *Večni otroci: Pogajanje o prehodu v odraslost mladostnikov z intelektualnimi ovirami v Sloveniji* (Doktorska disertacija). Pridobljeno 25. 6. 2018 s file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/krstulovic_gasper_DIS%20(2).pdf

Kukova, S., Zaviršek, D. & Urh, Š. (2015). *Pravice oseb z intelektualnimi ovirami. Dostopnost izobraževanja in zaposlovanja*. Budapest, New York: Open Society Institute.

Kus, M. (2016). *Staranje staršev ljudi z intelektualnimi ovirami v občini Brežice* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.

Kyeong-Hwa, K. & Turnbull, A. (2004). Transition to Adulthood for Students With Severe Intellectual Disabilities: Shifting Toward Person – Family Interdependent Planning. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 29(1), 53-57.

Lačen, M. (2001). *Odraslost: osebe z motnjo v duševnem razvoju*. Ljubljana: Zveza Sožitje - zveza društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije.

Lačen, M., Špiler-Čedej J. & Škrinjar, J. (1993). *Bivalna skupnost*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Lamovec, T. (2006). *Ko rešitev postane problem in zdravilo postane strup*. Ljubljana. Fakulteta za socialno delo.

Lukner, M. (1995). Razmislek o drugačnosti. V: Rutar D.(ur.), *Edina prava ljubezen je ljubezen do drugačnih*. Ljubljana: Vitrum

Lussi, P. (1990). Sistemski nauk o socialnem delu (V: Teoretični koncepti socialnega dela in izobraževanja). *Socialno delo*, 29(1-3), 81-95.

Mesec, B. (1997). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 2 (skripta)*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Milošević Arnold, V. & Postrak, M. (2003). *Uvod v socialno delo*. Študentska založba: Scripta.

Novljan, E. & Jelenc, D.(2000). *Izobraževanje odraslih oseb z motnjami v duševnem razvoju*. Ljubljana: CenterKontura.

Novljan, E. & Jelenc, D. (2002). *Odraslost: osebe z motnjami v duševnem razvoju. Starostnik z motnjami v duševnem razvoju*. Ljubljana: Zveza Sožitje – zveza društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije.

Pueschel, S. M. (1983). *Parental reactions and Professional Counseling at the Birth of a Handicapped Child*. V J. A. Mulick, Pueschel, S. M. (ur.), *Parent-Profesional Partnerships in Developmental Disability Services*. (str. 35-41). Cambridge: The Ware Press.

Rafaelič, A., Caserman, D., Zupančič, D., Matkovič, D., Mali, J., Ficko, K., Peternel, M., Nagode, M. & Flaker, V. (2015). *Hitra ocena potreb in storitev za dolgotrajno oskrbo in destitucionalizacijo zavodov za dolgotrajno oskrbo na področju duševnega zdravja in intelektualnih ovir*. Ljubljana. Fakulteta za socialno delo.

Ramovš, J. (2003). *Kakovostna starost. Socialna gerontologija in gerontagogika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka In Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Restoux, P. (2010). *Življenje z drugačnim otrokom: za vse, ki bi radi bolje razumeli starše otrok s posebnimi potrebami in jim znali pomagati*. Radovljica: Didakta.

Teodorović, B. (1995). Obitelj djece s posebnim potrebama. *Pedagoško obrazovanje roditelja. Međunarodni znanstveni kolokvij*. (str. 357-379). Rijeka: Pedagoški fakultet.

Tideman, M. & Svensson, O. (2015). Young people with intellectual disability-The role of self-advocacy in a transformed Swedish welfare system. *Qualitative Studies in Health and Well being*, 2015(10), 1-8.

Trtnik, A. (2007). Soočanje staršev z drugačnostjo otroka. *Socialna pedagogika*, 11(4), 419-503.

Zakon o dopolnitvi Zakona o socialnem varstvu (ZSV-E) (2012). Ur. l. RS 57/2012.

Zakon o osebni asistenci (ZOA) (2017). Ur. l. RS 10/2017.

Zaviršek, D. (2000). *Hendikep kot kulturna travma: historizacija podob, teles in vsakdanjih praks prizadetih ljudi*. Ljubljana: Založba/*cf.

Zaviršek, D. (2014). Opredelitev hendikepa in razvoj študija hendikepa v socialnem delu. *Socialno delo*, 53 (3/5), 133-145.

Zaviršek, D., Zorn, J. & Videmšek, P. (2002). *Inovativne metode v socialnem delu: opolnomočenje ljudi, ki potrebujejo podporo za samostojno življenje*. Ljubljana: Študentska založba.

Zaviršek, D., Krstulović G., Leskošek, V., Videmšek P., Bohinec, M., Pečarič, E., Jeseničnik, N. & Poropat, K. (2015). *Analiza sistema institucionalnega varstva in možnosti nevladnih organizacij zagotavljati storitve v skupnosti za uresničevanje deinstitucionalizacije v Sloveniji*. Ljubljana: YHD – Društvo za teorijo in kulturo hendikepa.

9. PRILOGE

9.1. Smernice za intervju z ljudmi z intelektualnimi ovirami

Okoliščine poteka pogovora

1. Kraj in datum
2. Čas trajanja pogovora
3. Prostor, kjer je bil pogovor opravljen
4. Druge okoliščine (motnje in podobno)

Bivanjske okoliščine

1. Kje živiš?
2. Živiš v bloku ali v hiši?
3. Kdo še živi s tabo?
4. Imaš v bližini kakšne prijatelje? Koliko? Živijo blizu?
5. Imate doma kakšne domače živali? Katere?
6. Če lahko pomisliš na lestvico števil od 1 do 10, pri čemer številka 1 pomeni, da nisi zadovoljen/na, 10 pa, da si zelo zadovoljen/na s tem, kje trenutno živiš, kaj bi rekel/a, na kateri številki si?

Vsakdanje življenje

1. Kako poteka tvoj dan?
2. Kaj počneš v prostem času?
3. Kaj bi še želel/početi, pa trenutno ne?
4. Kako bi izgledal tvoj popoln dan?

Vizija o prihodnosti

1. Če si predstavljaš, da bi enkrat, ko boš dovolj star/a, živel/a nekje drugje in ne več s starši, kje bi to bilo?
2. S kom bi takrat najraje živel/a?
3. Kako bi to stanovanje izgledalo? (Kako veliko, kateri prostori bi bili notri ...)
4. Kakšna bi bila tvoja soba? Bi jo s kom delil/a?
5. Kaj bi bilo še zunaj tega stanovanja?
6. Bi imel/a kakšne domače živali? Katere?
7. Kaj želiš, da bi bilo v bližini? (Banka, pošta, trgovina ...)
8. Kaj si misliš o ideji, da bi nekje živel/a brez staršev?

9.2. Intervjuji z označenimi izjavami

9.2.1. Intervju številka 1

Okoliščine poteka pogovora

5. Kraj in datum

Brežice, 13. 4. 2018

6. Čas trajanja pogovora

40 minut.

7. Prostor, kjer je bil pogovor opravljen

Pri sogovornici doma.

8. Druge okoliščine (motnje in podobno)

V hiši imajo le skupni prostor. Sogovornici sem predlagala, da bi bili zunaj na vrtu, pa ni bilo mogoče, tako da je ves čas pogovora bila v prisotnosti tudi mama. Sicer se v pogovor ni vključevala, opravljala je svoja opravila, a je bila prisotna.

Bivanjske okoliščine

7. Kje živiš?

V mestu(1)

8. Živiš v bloku ali v hiši?

V hiši(2)

9. Kdo še živi s tabo?

Mama(3) pa brat.(4)

10. Imaš v bližini kakšne prijatelje? Koliko? Živijo blizu?

Ne.(5) No, so, sam so starejši. (6)Moja botra je tuki.(7)

11. Imate doma kakšne domače živali? Katere?

Psa mamó samo.(8) Druga nimamo neč.(9)

12. Če lahko pomisliš na lestvico števil od 1 do 10, pri čemer številka 1 pomeni, da nisi zadovoljen/na, 10 pa, da si zelo zadovoljen/na s tem, kje trenutno živiš, kaj bi rekel/a, na kateri številki si?

5(10). (Dobro, kaj bi se moralo pa zgoditi, da bi bila višje na lestvici?) **Da bi blo več koncertov tuki v Brežicah.(11) Pa da bi mela več prijateljic.(12) Hiša pa to je pa za enkrat vredí.(13)**

Vsakdanje življenje

5. Kako poteka tvoj dan?

Zjutri sem v službi do dveh.(14) dok pridem domu.(15) Mami pomagam omare pospravljat.(16) Rada pojem,(17) rada plešem(18) pa rada se tut družim z ljudmi.(19) Mamo nasmejavam,(20) pa če kdo pride na obisk(21).

6. Kaj počneš v prostem času?

Rada poslušam Natašo Madjar, pa druge muzike Hrvaške, Dalmatinske.(22) Zapestnice delam,(23) sam ka mi neki manjka, en del zapestnice.

7. Kaj bi še želel/početi, pa trenutno ne?

Rada bi šla s kako prijatelco kam plesat.(24) Sam ka nimam nobene take.(25) Ne znam iskat prijateljic.(26) Al pa na sprehod al pa ka god.(27)

8. Kako bi izgledal tvoj popoln dan?

Da bi se vlko dogajalo.(28) (Kaj, da bi se dogajalo?) Sprehodi, izleti.(29) Da bi se učil kitaro igrat,(30) sintisajzer(31). Da bi mela kako prijatelco (32)s kolesom se za vozit(33) al pa razne športne aktivnosti.(34) Pin pong, (35)barbinton(36).

Vizija o prihodnosti

9. Če si predstavljaš, da bi enkrat, ko boš dovolj star/a, živel/a nekje drugje in ne več s starši, kje bi to bilo?

Ne, ne. Bom kr doma(37). (Razumem. Kaj pa v primeru, da bi mogoče prišlo do tega, da bi lahko izbirala kje drugje bi lahko živila. Kje bi to bilo?) **Če bom mela fanta, pr fantu.(38) Če ne, pa pr prijateljici.(39) V hiši (40)v Ljubljani(41) al pa kje. Mam prijateljico, pevko v Ljubljani.(42)** (Pri njej bi živila? Ona ima verjetno svojo družino.) **Ja pa, ko bojo otroci odrasli, mogoče pa.(43)**

10. S kom bi takrat najraje živel/a?

S to prijateljico.(44)

11. Kako bi to stanovanje izgledalo? (Kako veliko, kateri prostori bi bili notri,...)

Rumena hiša, (45)lepa.(46) Da bi zapestnice delali.(47) Pa slike, da bi ble povsod.(48)

12. Kakšna bi bila tvoja soba? Bi jo s kom delil/a?

Sama bi bla v sobi. (49)Mala bi bla bolj.(50)

13. Kaj bi bilo še zunaj tega stanovanja?

Gugalnice(51).

14. Bi imel/a kakšne domače živali? Katere?

Ne. Nebi ne.(52)

15. Kaj želiš, da bi bilo v bližini? (Banka, pošta, trgovina,...)

Kaka gostilna(53). (Še kaj?) **Trgovine, (54)diskoti, (55)ne vem(56).**

16. Kaj si misliš o ideji, da bi nekje živel/a brez staršev?

Zdej za enkrat živim doma(57). Če bi se kaj zgodilo, pol bi(58). Pa mi za enkrat še ni lepo o tem študirat(59).

9.2.2. Intervju številka 2

Okoliščine poteka pogovora

1. Kraj in datum

Brežice, 13.4.2018

2. Čas trajanja pogovora

25 minut.

3. Prostor, kjer je bil pogovor opravljen

V prostorih VDC-ja.

4. Druge okoliščine (motnje in podobno)

5. /

Bivanjske okoliščine

1. Kje živiš?

Na vasi(1)

2. Živiš v bloku ali v hiši?

V hiši(2)

3. Kdo še živi s tabo?

Mami pa ati(3).

4. Imaš v bližini kakšne prijatelje? Koliko? Živijo blizu?

Ne. (4) Ker živimo na samem(5).

5. Imate doma kakšne domače živali? Katere?

Psa mam. (6) Pa mačke in muce tut. (7) Pa neki kokoši (8)pa petelinov (9)pa dve račke. (10) Pa grlice (11)in papagaja(12).

6. Če lahko pomisliš na lestvico števil od 1 do 10, pri čemer številka 1 pomeni, da nisi zadovoljen/na, 10 pa, da si zelo zadovoljen/na s tem kjer trenutno živiš, kaj bi rekel/a na kateri številki si?

Zelo zadovoljen, (13) 1(14). (Številka 1 na lestvici pomeni, da nisi srečen tam kjer trenutno živiš. Ti praviš, da si zelo zadovoljen. Številke, ki bi opisale večje zadovoljstvo so višje, 5,6,7,8,9 ali 10, ki pomeni, da si najbolj zadovoljen. Katero številko bi potem izbral?) **10. (15)** (Lahko pojasniš svojo izbiro?) **Sem zadovoljen, (16) ker gledam televizijo (17)in sem doma. (18)**

Vsakdanje življenje

1. Kako poteka tvoj dan?

Ko pojem, grem dela(19), N me pride iskat s kombijem(20). Pol me odpelje nazaj. (21)N me odpelje, to je pomembno. (22)Doma mam kosilo(23) in pol delam ka čem. (24) Zvečer se oblečem v pižamo(25) in grem spat. (26)

2. Kaj počneš v prostem času?

Televizijo gledam(27). (Kaj še?) **Pa izdelujemo kaj, pa tak(28).**

3. Kaj bi še želel/početi, pa trenutno ne?

Nič(29).

4. Kako bi izgledal tvoj popoln dan?

Lepo(30). (Kaj bi pa počel ta dan?) **Televizijo bi gledal(31), pa N bi me pripeljal domov. (32) Zdej bom kmal mogu it.**

Vizija o prihodnosti

1. Če si predstavljaš, da bi enkrat, ko boš dovolj star/a, živel/a nekje drugje in ne več s starši, kje bi to bilo?

V hiši(33).

2. S kom bi takrat najraje živel/a?

S prijatelji(34)

3. Kako bi to stanovanje izgledalo? (Kako veliko, kateri prostori bi bili notri,...)

Rumene stene bi ble. (35)Kuhna, (36)kopalnica, (37) moja soba. (37) Mala hiša bi bla. (38)

4. Kakšna bi bila tvoja soba? Bi jo s kom delil/a?

Bi jo delil. (39)

5. Kaj bi bilo še zunaj tega stanovanja?

Rožice (40)pa travnik. (41)

6. Bi imel/a kakšne domače živali? Katere?

Ne, nebi. (42)

7. Kaj želiš, da bi bilo v bližini? (Banka, pošta, trgovina,...)

Trava(43) pa rože(44), nič drugo(45).

8. Kaj si misliš o ideji, da bi nekje živel/a brez staršev?

Ja bi se že navadu. (46) Sej bi bil s prijatelji. (47)

9.2.3. Intervju številka 3

Okoliščine poteka pogovora

1. Kraj in datum

Brežice, 12.4.2018

2. Čas trajanja pogovora

40 minut.

3. Prostor, kjer je bil pogovor opravljen

Prostori VDC-ja Brežice.

4. Druge okoliščine (motnje in podobno)

/

Bivanjske okoliščine

1. Kje živiš?

V mestu(1)

2. Živiš v bloku ali v hiši?

V hiši(2)

3. Kdo še živi s tabo?

Ate(3) pa mama(4).

4. Imaš v bližini kakšne prijatelje? Koliko? Živijo blizu?

Imam jih doma tudi. (5)Jih je enih 6. (6) Vidimo se dost. (7)

5. Imate doma kakšne domače živali? Katere?

Zdej ne. (8) Smo meli mačko in pesa. (9) Sem bil navezan na oboje. (10)

6. Če lahko pomisliš na lestvico števil od 1 do 10, pri čemer številka 1 pomeni, da nisi zadovoljen/na, 10 pa, da si zelo zadovoljen/na s tem kjer trenutno živiš, kaj bi rekel/a na kateri številki si?

7 ali 8. (11) (Kaj pa ti je tako všeč, da si tako visoko na lestvici?) **Nad vsem sem zadovoljen. (12) Nad hišo, (13)okoljem, (14) pa da ptičke pojejo, (15) pa tak.** (Super. Vseeno pa nisi na 9 ali 10. Kaj pa manjka, da bi bil stopničko višje?) **Da bi mel več prijateljev (16)in da bi večkrat kam šel(17).** (Kam bi pa rad šel? Imaš v mislih kak izlet, potovanje ali kak sprehod več?) **Na izlet, da bi šli(18).**

Vsakdanje življenje

1. Kako poteka tvoj dan?

Ne vem kak bi ti opisal(19). (Lahko mi poveš kako je potekal tvoj dan včeraj. Kaj si počel v dnevu?) **Ko sem se vstal sem šel v službo. (20) Pol, ko pridem domov grem na sprehod, (20) pol je kosilo(21) pol pa, pol je pa tak. Včas televizijo pogledam, (22) al pa muziko. (23)**

2. Kaj počneš v prostem času?

Če sem sam, najraši sem na televiziji. (24) (Kaj pa rad gledaš na televiziji?) **Kake take nadaljevanke gledam(25).**

3. Kaj bi še želel/početi, pa trenutno ne?

(*Se nasmiha ampak ne reče nič.* Kaj imaš v mislih, vidim nasmešek) **Mogoče bi se s športom več ukvarjal. (26)** (Kak šport te pa zanima?) **Športi z žogo, (27)kaj pa vem. (28)**

4. Kako bi izgledal tvoj popoln dan?

Da bi mogoč blo več teh opravil. (29) (Aha, kakšnih opravil?) **Da bi kuhal, (30) pa take stvari. Da je kaj za pomest pa tak. (30)** (Super. Pa sedaj pomagaš doma kaj od tega naštetega?) **Včasih. (31) Bi mogoč reku, da bi več. (32)**

Vizija o prihodnosti

1. Če si predstavljaš, da bi enkrat, ko boš dovolj star/a, živel/a nekje drugje in ne več s starši, kje bi to bilo?

Mel bi koč. (33)Mogoče na vasi. (34)

2. S kom bi takrat najraje živel/a?

Mogoč bi mel kakega prijatelja. (35)

3. Kako bi to stanovanje izgledalo? (Kako veliko, kateri prostori bi bili notri,...)

Recimo, da bi blo vse noter. (36) Od televizije, (37) računalnik. (38) Kuhinja(39), kopalnica(40), sobe. (41) Miza. (42)

4. Kakšna bi bila tvoja soba? Bi jo s kom delil/a?

Če bi bla po dva tut nebi blo tak slabo, (43) bi bil pa rajši sam(44).

5. Kaj bi bilo še zunaj tega stanovanja?

Veni bi bil gozd, (45) kaj pa vem(471) mogoče kako reko. (46) Pa jasa. (47)

6. Bi imel/a kakšne domače živali? Katere?

Aja, ja. (48) Mogoče bi mel kakega psa(49) ali pa mačko(50).

7. Kaj želiš, da bi bilo v bližini? (Banka, pošta, trgovina,...)

Bolj mi je pomembno, da bi bla narava. (51)

8. Kaj si misliš o ideji, da bi nekje živel/a brez staršev?

(Dolgo razmišlja. Se ti zdi, da ti to predstavlja nekaj pozitivnega ali bolj kaj negativnega?)
Neki pozitivnega. (52) (Aha, lahko malo bolj razložiš?) **Bi mel več svobode pol(53). Pa da bi mogoče sam za sebe poskrbel(54).**

9.2.4. Intervju številka 4

Okoliščine poteka pogovora

1. Kraj in datum

Brežice, 12.4.2018

2. Čas trajanja pogovora

30 minut.

3. Prostor, kjer je bil pogovor opravljen

Prostori VDC-ja Brežice.

4. Druge okoliščine (motnje in podobno)

/

Bivanjske okoliščine

1. Kje živiš?

V mestu(1)

2. Živiš v bloku ali v hiši?

V hiši(2)

3. Kdo še živi s tabo?

Ate(3) pa mama(4). Mel smo teto(5), pa je preminila v sklopu bolezni(6).

4. Imaš v bližini kakšne prijatelje? Koliko? Živijo blizu?

Sosedi so(7), pa smo tut prijatelji bolj kot ne(8). Se družimo bolj naspol(9).

5. Imate doma kakšne domače živali? Katere?

Mam ja. (10) Pesa mam(11) pa mačka(12). Pa kakoši mam(13). Pa še sosedovo mačko(14)..je pri nas. Je kr pestro ja. (Skrbiš ti za kakšne živali?) Naspu, ja. (15) Vsak malo. (16) Pesa spustim zvečer pomalim, (17)pa kdaj pa kdaj gremo na sprehod. (18)Če mam cajt. (19)

6. Če lahko pomisliš na lestvico števil od 1 do 10, pri čemer številka 1 pomeni, da nisi zadovoljen/na, 10 pa, da si zelo zadovoljen/na s tem kjer trenutno živiš, kaj bi rekel/a na kateri številki si?

Na 5(20). (Zlata sredina. Mi lahko poveš malo več o tem?) Taku. Vse je normalno. (21) (Kaj bi moglo bit drugače, da bi lahko rekla, da si še bolj srečna) Ko misli ate kaj doma rihatat. To vse nahitro, pol se pa jezi. (22)Da je kaj za nardit. To bi kar takoj. Ampak to si je treba planirat, zastopiš? (23) (Razumem ja, torej bi ti bilo bolj všeč, da se v naprej doreče kaj se bo delalo, da se vsi lahko pripravite?) Ja. Sam me skus ponucajo. (24) Vse morem. (25) Pa me pokoristijo. (26) Zdej pa ka to, ne moreš rečt ne, ne? (27) (Ne bi si upala reči, da nečesa ne želiš naredit?) Eh, rajši pustim prmir in požiram nekaj to(28).

Vsakdanje življenje

1. Kako poteka tvoj dan?

Vjutro, ko se zbudim, (29) grem včasih v trgovino (30)pa na kofe(31) Pol ponavadi, če je lepo gremo v gorco in kaj delamo. (32)Pa tak. Pa s pesom sem veni popudne, (33) če mam lufta. (34) Pa noter po navadi pospravim kej taku, ne. (35) Pa tak.

2. Kaj počneš v prostem času?

Najraj sem gor na računalniki, (36)če mam le kaj lufta. (37) (Se ti velikokrat zgodi, da imaš čas za sebe?) Redkokdaj. (38) Če je sonce glih ne, (39) je bolj taku, skupno. (40) Se dela. (41)Pa s pesom sem tut rada dostkrat taku. (42)

3. Kaj bi še želel/početi, pa trenutno ne?

Ne vem. (43)Mi to ponavadi vse skup. (44)Se zmenmo. (45) (Kaj je takega, da bi ti rada delala, pa npr. nimaš čas?) Da bi bilo več prostega časa doma. (46)Da se malo sprostiš, ne(47).

4. Kako bi izgledal tvoj popoln dan?

Najrajši sem gor v svoji sobi, v miru. (48)Tuki (v vdc-ju) se marsikaj dogaja ne, je pestro. In sem najrajši gor. (49) Na računalniki igram igrice(50). (Največja sreča je za tebe, da greš v svojo sobo in igraš igrice, če prav razumem?) Ja. Ker maš mir. (51) Pa to se redkokdaj zgodi. (52) Ne vsak dan(53).

Vizija o prihodnosti

1. Če si predstavljaš, da bi enkrat, ko boš dovolj star/a, živel/a nekje drugje in ne več s starši, kje bi to bilo?

V mestu. (54) V hiši, (55) v bloki nebi mela potrpleja. (56)

2. S kom bi takrat najraje živel/a?

S kakimi kolegi. (57) (Imaš v mislih kakšne prijatelje s katerimi bi živel/a?) Mogoče tudi s kom iz VDC-ja(58).

3. Kako bi to stanovanje izgledalo? (Kako veliko, kateri prostori bi bili notri,...)

Nizka hiša, (59) prostorna. (60) Čisto preprosto(61).

4. Kakšna bi bila tvoja soba? Bi jo s kom delil/a?

Sama bi bla, brez drugih. (62) Srednje vlka soba. (63)

5. Kaj bi bilo še zunaj tega stanovanja?

Travnica,(64) vrtiček, (65) pa tak.

6. Bi imel/a kakšne domače živali? Katere?

Kakšnega pesa. (66)

7. Kaj želiš, da bi bilo v bližini? (Banka, pošta, trgovina,...)

Trgovina(67) pa banka(68) pa taku nekak.

8. Kaj si misliš o ideji, da bi nekje živel/a brez staršev?

Bi jih jih pogrešala. (69) Pogrešala bi delo, (70) kuhno bi tut pogrešala. (71)Ja no, čeprav, ko si sam, se pa pač navadiš taku kaj, ne(72).

9.2.5. Intervju številka 5

Okoliščine poteka pogovora

1. Kraj in datum

11.4.2018

2. Čas trajanja pogovora

30 minut.

3. Prostor, kjer je bil pogovor opravljen

VDC Brežice

4. Druge okoliščine (motnje in podobno)

V sosednjem prostoru so imeli plesne vaje. Sogovornico sem vprašala, sli se jim želi pridružiti in je rekla, da bi raje z mano govorila.

Bivanjske okoliščine

1. Kje živiš?

Na vasi(1)

2. Živiš v bloku ali v hiši?

V hiši(2)

3. Kdo še živi s tabo?

Ate(3) in mama(4).

4. Imaš v bližini kakšne prijatelje? Koliko? Živijo blizu?

Ne(5). (Nimaš nobenih sosedov s katerimi se dobro razumeš?) **Pa ne tak zelo. (6) Ene imam, samo nič kaj takega(7).**

5. Imate doma kakšne domače živali? Katere?

Ja. (8) Pesa pa kokoši. (9) (Skrbiš ti za kakšno žival?) **Ja, (10) za pesa. (11) grem ven, (12)na pohod grema. (13) Za jest, (14) za pit mu dam. (15)**

6. Če lahko pomisliš na lestvico števil od 1 do 10, pri čemer številka 1 pomeni, da nisi zadovoljen/na, 10 pa, da si zelo zadovoljen/na s tem kjer trenutno živiš, kaj bi rekel/a na kateri številki si?

Na 9(16). (Mi lahko to še malo bolj opišeš? Kaj je tako dobro, da si na 9 in kaj manjka, da bi bila na 10?) **Vesela, sem, da imam pesa. (17)Manjka, da bi bolj veseli bili(18).** (Kaj pa bi lahko naredila, da bi bila na 10?) **Ne nimam(19).**

Vsakdanje življenje

1. Kako poteka tvoj dan?

Se zbudim (20)in pridem sem(21). Pa gremo na malico (22)pa imamo fraj. (23) Pa gremo še delat do pol enih. (24)Potem pa gremo pa domov. (25) Doma pometam, (26) sesam, (27)gremo na sprehod. (28) Zvečer gledam televizijo. (29)

2. Kaj počneš v prostem času?

Vse(30). (Kaj to za tebe predstavlja, vse?) **Rada gledam televizijo v dnevni sobi(31).**

3. Kaj bi še želel/početi, pa trenutno ne?

Ne, nič(32).

4. Kako bi izgledal tvoj popoln dan?

Da bi bila lahko veni cel dan. (33) S pesom. (34) Pa peciklom. (35) (Kaj še?) Neč druga. (36)

Vizija o prihodnosti

1. Če si predstavljaš, da bi enkrat, ko boš dovolj star/a, živel/a nekje drugje in ne več s starši, kje bi to bilo?

Ne vem(37). (Lahko prosim malo pomisliš?) Na vasi bi živel/a. (38) V hiši(39)

2. S kom bi takrat najraje živel/a?

S prijatelji. (40) Z M pa N. (41) (To sta tvoji sosedi?) Ne, živijo v drugi vasi(42).

3. Kako bi to stanovanje izgledalo? (Kako veliko, kateri prostori bi bili notri,...)

Mala bi bila. (43) Dvenva soba bi bila, (44) kuhna, (45) stranišče, (46) sobe(47).

4. Kakšna bi bila tvoja soba? Bi jo s kom delil/a?

Sama bi bila v sobi. (48) Soba bi bila mala. (49) Notri bi bil kavč. (50) Na kavču bi spala?) Ja. (Kako pa to? Sedaj spiš na kavču?) Ja. In bi tudi še. (51)

5. Kaj bi bilo še zunaj tega stanovanja?

Vrt bi bil, (52) sadje, (53) neč druga. (54)

6. Bi imel/a kakšne domače živali? Katere?

Ja. (55) (Kaj pa?) Mačka, pesa. (56) (Bi ti skrbela za živali?) Ja, za mačko in pesa(57).

7. Kaj želiš, da bi bilo v bližini? (Banka, pošta, trgovina,...)

Trgovina(58) pa banka. (59) Hrano da bi kupovala. (60) Pa pijačo(61).

8. Kaj si misliš o ideji, da bi nekje živel/a brez staršev?

Bilo bi malo slabše. (62) (Mi lahko malo bolj razložiš kako to misliš?) Res sem navezana na njiju. (63) Težko bi se navadila živet drugje. (64)

9.2.6. Intervju številka 6

Okoliščine poteka pogovora

1. Kraj in datum

Brežice, 13.4.2018

2. Čas trajanja pogovora

30 minut.

3. Prostor, kjer je bil pogovor opravljen

V prostorih VDC-ja.

4. Druge okoliščine (motnje in podobno)

/

Bivanjske okoliščine

1. Kje živiš?

Na vasi(1)

2. Živiš v bloku ali v hiši?

V hiši(2)

3. Kdo še živi s tabo?

Ate(3) pa mlajši brat(4).

4. Imaš v bližini kakšne prijatelje? Koliko? Živijo blizu?

Ja, vlko. (5) Se družimo vlko. (6) Sosedu so pa vsi. (7)

5. Imate doma kakšne domače živali? Katere?

Psa mam. (8) Pa mačke(9) in muce tut. Pa neki kokoši (10)pa petelinov(11) pa dve račke. (12) Pa grlice(13) in papagaja(14).

6. Če lahko pomisliš na lestvico števil od 1 do 10, pri čemer številka 1 pomeni, da nisi zadovoljen/na, 10 pa, da si zelo zadovoljen/na s tem kjer trenutno živiš, kaj bi rekel/a na kateri številki si?

10. (15) (Lahko malo obrazložiš?) Prijatelje mam, (16) pa se družimo. (17) pa pomagam doma, (18)pa v vinograd hodim. (19)

Vsakdanje življenje

1. Kako poteka tvoj dan?

Zjutri se nafrutkam, (20) pa grem v službo. (21) Pol doma se pa družim, (22) pa na sprehode hodim, (23)to rada delam. (24)

2. Kaj počneš v prostem času?

Plešem rada, to pa najrajši. (25) Pa muziko poslušam. (26)Pa sprehodi(27) in družim se(28).

3. Kaj bi še želel/početi, pa trenutno ne?

Tekla bi rada. (29)Sem zmagala, veš. Sem bla fejest dobra, prva. (Kako pa to, da ne tečeš več?) Ker se mi včasih ne da. (30) To zna bit problem, ja.

4. Kako bi izgledal tvoj popoln dan?

Tak, da bi brala knjige. (31) (O knjige rada bereš? Super. Pa kaj bi ta dan še delala?)
Družla bi se pa tut s fanti bi se. (32) **Jutr se dobim z enim. Brat me bo pelav, tak dober je on, ja.**

Vizija o prihodnosti

1. Če si predstavljaš, da bi enkrat, ko boš dovolj star/a, živel/a nekje drugje in ne več s starši, kje bi to bilo?

S fantom v hiši(33).

2. S kom bi takrat najraje živel/a?

S tem fantom(34).

3. Kako bi to stanovanje izgledalo? (Kako veliko, kateri prostori bi bili notri,...)

Dost vlka. (35)Otroška soba, (36) kopalnica, (37)wc, (38) pa najina soba. (39)

4. Kakšna bi bila tvoja soba? Bi jo s kom delil/a?

Ja, s fantom bi bla skup. (40)

5. Kaj bi bilo še zunaj tega stanovanja?

Zelena trava(41)pa rože(42).

6. Bi imel/a kakšne domače živali? Katere?

Psa bi mela, ja. (43)

7. Kaj želiš, da bi bilo v bližini? (Banka, pošta, trgovina,...)

Gostilna bi bla. (44) Pa trgovina(45).

8. Kaj si misliš o ideji, da bi nekje živel/a brez staršev?

Dobro bi blo. (46)Ne bi bla neč žalostna(47).

9.2.7. Intervju številka 7

Okoliščine poteka pogovora

1. Kraj in datum

11.4.2018

2. Čas trajanja pogovora

20 minut.

3. Prostor, kjer je bil pogovor opravljen

Prostori VDC-ja Brežice.

4. Druge okoliščine (motnje in podobno)

/

Bivanjske okoliščine

1. Kje živiš?

V mestu Brežice(1)

2. Živiš v bloku ali v hiši?

V bloku(2)

3. Kdo še živi s tabo?

Oče(3)

4. Imaš v bližini kakšne prijatelje? Koliko? Živijo blizu?

Ja, mam tut. (4) Veliko prijateljev. (5) Živijo blizu, v istem mestu(6).

5. Imate doma kakšne domače živali? Katere?

Ja. (7) Kanarčke imam. (8) Samo oče bolj skrbi za njih(9).

6. Če lahko pomisliš na lestvico števil od 1 do 10, pri čemer številka 1 pomeni, da nisi zadovoljen/na, 10 pa, da si zelo zadovoljen/na s tem kjer trenutno živiš, kaj bi rekel/a na kateri številki si?

10. (10)Tako, da se lahko družim, (11) grem kam lahko okoli(12).

Vsakdanje življenje

1. Kako poteka tvoj dan?

Se zbudim, (13) za v službo se prej kot za vikend. (14) Pol delam v službi. (15) Ko pridem domov, se preoblečem(16) in sem al na telefonu, (17) facebooki (18)pa to, ali na računalniku. (19) Al pa če muziko poslušam(20) na računalniku, neki delam pa tak. (21)Zvečer sem pač malo pojem (22)in sem malo na računalniku. (23) Si dopisujem. (24)

2. Kaj počneš v prostem času?

Vse vrste. (25)Karkoli se najdem. (26) Rada se družim s prijatelji. (27)

3. Kaj bi še želel/početi, pa trenutno ne?

Rada bi šla na frizersko šolo v Višnjo Goro. (28)Tam je moja sestra(29) in bi hodla v šolo (30)in potem zaslužla veliko denarja. (31)Delala bi pričeske(32) in šminkala(33).

4. Kako bi izgledal tvoj popoln dan?

Če bi blo vse skuper, kul, bi sam zaspala in kaj sanjala kar bi delala, (34)to pomeni, da je bil res kul dan. (35) (Se pravi, če te prav razumem. Popoln dan bi bil takrat, ko bi o njemu zvečer sanjala?) **Ja.** (Kaj bi pa počela v tem dnevu?) **Da se družim pa tak. (36) Da bi spoznala še te prijatelje, iz tujine, (37)pa bi se tut z njimi družla. (38)**

Vizija o prihodnosti

1. Če si predstavljaš, da bi enkrat, ko boš dovolj star/a, živel/a nekje drugje in ne več s starši, kje bi to bilo?

Jaz bi živela v hiši, ne, (39)dvorišče bi imela, (40) samo nebi imela kmetije. (41)

2. S kom bi takrat najraje živel/a?

S fantom. (42)

3. Kako bi to stanovanje izgledalo? (Kako veliko, kateri prostori bi bili notri,...)

Ja če bi vbistvu imela otroke, (43) bi morala bit hiša malo večja. (44)Ja, da bi tudi imeli svoje sobe. (45) Vsak otrok svojo. (46)

4. Kakšna bi bila tvoja soba? Bi jo s kom delil/a?

Da bi jst kao s fantom spala, ne. (47) V spalnici. (48)

5. Kaj bi bilo še zunaj tega stanovanja?

Ja tako vlko dvorišče. (49) Pa bi mela tam, ko je cesta ograjo, (50)pa velika vrata, (51) da gre lahko avto notri(52).

6. Bi imel/a kakšne domače živali? Katere?

Psa bi imela, (53) drugih živali pa ne(54).

7. Kaj želiš, da bi bilo v bližini? (Banka, pošta, trgovina,...)

Da bi bili sorodniki, (55) prijatelji. (55) Pa trgovina, (56) vrtec(57).

8. Kaj si misliš o ideji, da bi nekje živel/a brez staršev?

Ja v bistvu sama nebi živela, (58) bi pa s fantom. (59) Ker sem bolj sigurna v moških rokah. (60)Mislim, bolj sigurna sem, ne. (61)

9.2.8. Intervju številka 8

Okoliščine poteka pogovora

1. Kraj in datum

11.4.2018

2. Čas trajanja pogovora

40 minut.

3. Prostor, kjer je bil pogovor opravljen

VDC Brežice

4. Druge okoliščine (motnje in podobno)

/

Bivanjske okoliščine

1. Kje živiš?

Na vasi(1)

2. Živiš v bloku ali v hiši?

V hiši(2)

3. Kdo še živi s tabo?

Mamica, (3) bratec J, (4) mama, (5)atik, (6) M(7) in L(8)). Sedem je sedaj nas v hiši. (9) Prvega vnuka imamo, prvega(10).

4. Imaš v bližini kakšne prijatelje? Koliko? Živijo blizu?

Ja, imam. (11) Pa imam I, (12) A svojo sestrično, (13) prej je bila S (14)pa J(15) sem imela tudi polek sebe. J(16) je umru. S mi je teta, (17)J pa je bil stric(18).

5. Imate doma kakšne domače živali? Katere?

Ja, konje. (19) Tri konje imam. (20)Pa tudi hranim konjčke (21)in na sprehod hodimo. (22) Dam slame. (23)Pa prašiče mam, (24)pa kokoši, (25) pa pesa M(26). Krave tudi, (27) zdej imam dva teleta. (28) So punčke, pa enega fantka, T. Fantek je.

6. Če lahko pomisliš na lestvico števil od 1 do 10, pri čemer številka 1 pomeni, da nisi zadovoljen/na, 10 pa, da si zelo zadovoljen/na s tem kjer trenutno živiš, kaj bi rekel/a na kateri številki si?

10. (29) Sem zelo vesela, da tudi doma rada delam. (30) Rada pometam, (31) pospravim posteljo, (32) v štali zrihtam vse pri konjih. (33) Samo dojit ne znam, veš. (34) (moje vprašanje: Skrbiš še za kakšne živali?) Za kokoši tudi, (35) jim dam vode. Čiste. (36) Pa hrane dam tudi. (37) Pa M dam jest, da ni lačen. (38) To samo bavče, ko vidi avto, škodo in gre za avtom in bavče. Samo na cesto pa ne gre.

Vsakdanje življenje

1. Kako poteka tvoj dan?

Zjutri se vstanem in grem s kombitom, (39) me N pobere, šofer. (40)Ga veni počakam in grem v službo, sem, v delavnico. (41) Po službi pridem pa domov(42). Se najem, (43)se grem slečt (44)vin grem pogledati v štalo kako so živali(45) in ateki rečem bok, in mamici rečem bok in tamalem L rečem bok, pa M in J. (46) Pa še neki mam!

(47)Avte morem zaklent. (48)To imam vse sama na piki. (49) Zvečer pa zmolim ečenaš, (50)zapojem kako pesem(51) pa telovadim. (52) (Kdaj pa skrbiš za živali?) Ko grem v štalo vse zrihtam, zvečer. (53) Pa tamalega merkam, (54) tuki na rokici mi zaspi. (55)

2. Kaj počneš v prostem času?

Rada grem na rojstne dneve, (56)1.maja grem na ohcet. (57) Pa za mleko skrbim. (58) Sosedom nesem, (59) pa Nuša Derenda pride po mleko pa jim dam. (60) Zvečer gledam Reko ljubezni, mam to rada. (61)Pa dnevnik pogledam(62).

3. Kaj bi še želel/početi, pa trenutno ne?

Ne ne. (63)Čist zadovoljna sem. (64)In vesela(65).

4. Kako bi izgledal tvoj popoln dan?

Da sem zelo vesela, (66)da nisem jezna. (67) (Kaj bi počela v tem dnevu?) Obiske bi mela. (68)Včasih pride kdo. (69) N mi reče, da sem pikapolonica. (Kdo pa je N?) Od V pa F. Prijatli smo. (Dobro, imela bi obiske in kaj bi se delala v tem dnevu?) Da bi malo sončka gledala pa tak. (70) To ka zdej delam(71). Pa še bazenčka mam doma, polek hiše(72).

Vizija o prihodnosti

1. Če si predstavljaš, da bi enkrat, ko boš dovolj star/a, živel/a nekje drugje in ne več s starši, kje bi to bilo?

Ki, pri drugi hiši? (73) (Ja, lahko je to druga hiša, lahko je to kakšna bivalna skupina. Zanima me, kaj bi si ti želela?) Zdej sem lahko še doma, pri tamalem L, ne? (74) (Seveda, nikamor ne greš. Zanima me samo, če imaš kakšne drugačne želje za potem, ko boš starejša) S prijatelji(75). (Vidim, da malo težje zbiraš besede sedaj. Si v redu? Kako se počutiš?) Ja, vse je dobro. (Lahko nadaljujema?) Ja.

2. S kom bi takrat najraje živel/a?

Te s kerimi sem že bla prijateljica(76). (Kdo je to? Bi živila kdaj s prijatelji iz VDC-ja?) Ja. Bi se hecali (77)pa se zabavali(78) in se imeli lepo. (79) Pa na sprehod bi šli(80).

3. Kako bi to stanovanje izgledalo? (Kako veliko, kateri prostori bi bili notri,...)

V hiši. (81) V mestu Brežice. (82) Kopalnica, (83) pa sobe pa vse. (84)Tudi kuhinja(85) in dnevna soba. (86) (Koliko ljudi bi pa živelu notri?) 5 ali 6(87)

4. Kakšna bi bila tvoja soba? Bi jo s kom delil/a?

Eno bi imela še polek sebe. (88) Soba bi bila velika. (89) Bila bi mizica notri lepa(90).

5. Kaj bi bilo še zunaj tega stanovanja?

Vrt(91) pa travo bi imela. (92)Pa lepe rožice. (93) Da bi večkrat šla s prijali malo ven(94).

6. Bi imel/a kakšne domače živali? Katere?

Mucika(95). (Še kaj drugega?) **Ne(96).** (Tudi konjev ne?) **Končke imam doma(96), tukaj pa bi bila trava(97) in rožice(98).**

7. Kaj želiš, da bi bilo v bližini? (Banka, pošta, trgovina,...)

Trgovina. (99) Pa pošta polek trgovine(100).

8. Kaj si misliš o ideji, da bi nekje živel/a brez staršev?

Hm (Razmišlja nekaj trenutkov) **Morem malo pomislit. (101)**Še bi živel/a s starši(102). (Ti ta ideja, da bi živel/a s prijatelji ni všeč?) **Živel/a bi z J pa M pa tamalim L. (103) Tam ko zdej, doma(104).**

9.2.9. Intervju številka 9

Okoliščine poteka pogovora

1. Kraj in datum

Brežice, 12.4.2018

2. Čas trajanja pogovora

40 minut.

3. Prostor, kjer je bil pogovor opravljen

Prostori VDC-ja Brežice.

4. Druge okoliščine (motnje in podobno)

/

Bivanjske okoliščine

1. Kje živiš?

Na vasi, (1) na kmetiji(2).

2. Živiš v bloku ali v hiši?

V hiši(3)

3. Kdo še živi s tabo?

Brata. (4)Tastarejši pa tamlajši. (5)Sam onadva sta že v službi. Pa staramama(6) pa ate(7) pa mama. (8) 6 nas je(9)

4. Imaš v bližini kakšne prijatelje? Koliko? Živijo blizu?

Tut, (10) prijetle, sosede. (11) Mah mal, taku blizi ja. (12) Zraven hiše. (13) En drugim si pomagamo. (14) Mi jim koruzo sejemo, pa trgamo pa tak. Oni nam kaj..en drugim(15).

5. Imate doma kakšne domače živali? Katere?

Ja. (16) Kokosi mam(17), prašiče (18)pa zajce. (19) Pa mačka(20) pa pesa(21) pa tak. Drugač mam pa njive, (22)pa koruzo posejemo pa tak. (23) Pa vinograd mam. (24)Prej je ati delala zdej je pa na SPIZ-u.

6. Če lahko pomisliš na lestvico števil od 1 do 10, pri čemer številka 1 pomeni, da nisi zadovoljen/na, 10 pa, da si zelo zadovoljen/na s tem kjer trenutno živiš, kaj bi rekel/a na kateri številki si?

9(25). (Super. In kaj se ti zdi, da bi lahko bilo drugače, da bi bil stopničko višje, na 10?) Da bi še kaj drugega delal. (26)Avto vozu, (27) traktor(28).

Vsakdanje življenje

1. Kako poteka tvoj dan?

Delam kaj je treba. (29) Pomagam kaj je treba, vse. (30)V vinogradi, kaj je pač treba. (31) Kmetijske pridelke. (32) Krompir smo zdej sadil. (33) Zdej prštimavamo, gnoj smo vozli. (34) Koruzo bomo sjal. (35)Vsega(36).

2. Kaj počneš v prostem času?

Kaj? Grem..s pesom na sprehod(37) pa kolesarim(38) pa hodim. (39)Pohodništvo pa take stvari me veselijo. (40)

3. Kaj bi še želel/početi, pa trenutno ne?

Ja mene zanima tišlarstvo(41) pa kovinarstvo. (42) Sam ne moreš jet naprej. (43) Ko maš zdravila, ne moreš jet naprej. (44) Pa avto bi rad vozu. (45)Pa ne gre. (46)Se sprijaznem. (47) Mam pa kolo pa se s kolesom vozim. (48) Pa drva žagamo pa tako. (49) Streho prekrivamo(50).

4. Kako bi izgledal tvoj popoln dan?

Pač kaj jst vem. (51) Počinu bi se, počitek. (52) Se vležem mal, (53) pa se počinem. (54)Pa televizijo gledam. (55)

Vizija o prihodnosti

1. Če si predstavljaš, da bi enkrat, ko boš dovolj star/a, živel/a nekje drugje in ne več s starši, kje bi to bilo?

Jest ne morem, da bi mir bil. (56) Sem bolj kmečki. (57)Kok me je mama naučila, taku je. (58) (Dobro, zanima me, če si lahko zamisliš nekje nek prostor, kjer bi ti živel, pa da to ne bi bilo doma. Kje bi bilo?) Bolj na vasi kot v mestu(59). Nisem jest za v mesto.

(60) Mesto men ni.. (61)Pa da bi blo par kokoši pa je to to. (62) Jest sem na vasi navajen od malga(63).

2. S kom bi takrat najraje živel/a?

S prijatli(64).

3. Kako bi to stanovanje izgledalo? (Kako veliko, kateri prostori bi bili notri,...)

Nizka hiša bi bla, (65) oranžna. (66)Hodniki bi blo beli pa obrobe bi ble(67). Veliki prostori, (67)eni pa mali(68).

4. Kakšna bi bila tvoja soba? Bi jo s kom delil/a?

Bi bila tak vlka, da maš kam omare dat, (69)pa pojstlo. (70) Bi bil s prijatelnom. (71)

5. Kaj bi bilo še zunaj tega stanovanja?

Zelenice, zeleno tako. (72) Da lahko povabiš prijatle na kavo pa taku. (73) Pa travnik, (74) kake rožce pa to(75).

6. Bi imel/a kakšne domače živali? Katere?

Pa tut kake živali. (76) Zajčki, (77) kokoši, (78) prašiči pa tak. (79) (Bi ti pomagal pri skrbi za njih?) A bi, za kokoši pa zajci, to mam tut doma(80).

7. Kaj želiš, da bi bilo v bližini? (Banka, pošta, trgovina,...)

Mah nevem. (81) Nisem za take stvari jest. (82) Bi pa s prijatli v kako gostilno šel(83).

8. Kaj si misliš o ideji, da bi nekje živel/a brez staršev?

Jah, bolj taku težko bi blo, (84) ampak.. Ka pa jest vem ka bi zdej reku. (85) Druga menda ne, to je to. (86)Mogu bi se navadit(87).

9.2.10. Intervju številka 10

Okoliščine poteka pogovora

1. Kraj in datum

11.4.2018

2. Čas trajanja pogovora

40 minut.

3. Prostor, kjer je bil pogovor opravljen

Prostori VDC-ja Brežice.

4. Druge okoliščine (motnje in podobno)

/

Bivanjske okoliščine

1. Kje živiš?

Na vasi(1)

2. Živiš v bloku ali v hiši?

V hiši(2)

3. Kdo še živi s tabo?

Mami(331) pa ati(3).

4. Imaš v bližini kakšne prijatelje? Koliko? Živijo blizu?

Sosedo imam. (4) Živi gor malo višje od mene. (5) Z drugimi se razumem, pa ne velik(6).

5. Imate doma kakšne domače živali? Katere?

Dve psice. (7)Včasih tut jest skrbim za njih. (8)Mami jih hrani pa spusti. (9) Če bi meli kake manjše, bi šla z njimi na sprehod, tak jih pa ne morem zadržat, sta premočna(10).

6. Če lahko pomisliš na lestvico števil od 1 do 10, pri čemer številka 1 pomeni, da nisi zadovoljen/na, 10 pa, da si zelo zadovoljen/na s tem kjer trenutno živiš, kaj bi rekel/a na kateri številki si?

10. (11) Nič ne bi spremenila(12).

Vsakdanje življenje

1. Kako poteka tvoj dan?

Zjutri se oblečem, (13) zajtrkujem, (14)pol grem pa v službo. (15) Pa pridem domov, (16)gledam malo televizijo(17) pa kosilo mam. (18)Pol grem pa malo ven. (19) Pred hišo se vsedem, (20) pa mam kako pobarvanko in barvam. (21) Zvečer gledam malo televizijo(22) in grem spat za v službo(23).

2. Kaj počneš v prostem času?

Televizjo gledam (24)al pa pobarvanko barvam. (25) (Kaj še?) Ne vem. (26)Na sprehod grem do stare mame dol pa nazaj(27).

3. Kaj bi še želel/početi, pa trenutno ne?

Ne vem. (28) Plesat bi si želela. (29) (Kako pa to, da ne plešeš več, če bi si to želela?) Nimam s kom doma plesat(30).

4. Kako bi izgledal tvoj popoln dan?

Lepo. (31) Al bi barvala (32)al kaj risala. (33)Če bi mela pa računalnik, bi bla pa na računalniku(34).

Vizija o prihodnosti

1. Če si predstavljaš, da bi enkrat, ko boš dovolj star/a, živel/a nekje drugje in ne več s starši, kje bi to bilo?

V bivalni (35)al pa kje drugje. (36) (Kaj pa je to kje drugje?) S kako žlahto(37).

2. S kom bi takrat najraje živel/a?

S kakimi prijatelji(38).

3. Kako bi to stanovanje izgledalo? (Kako veliko, kateri prostori bi bili notri,...)

Mala bi bila. (39) Kuhna, (40)kopalnica(41) pa sobe bi bile. (42)Računalniki bi bili. (43) Neč druga(44).

4. Kakšna bi bila tvoja soba? Bi jo s kom delil/a?

Lahko bi jo tut delila s kom. (45)Če bi bil kak prijatelj al pa kdo(46).

5. Kaj bi bilo še zunaj tega stanovanja?

Fasada lepa bi bila. (47) Pa kaka travca, (48) rožice. (49) (Še kaj?) Trava(50) pa rože, (51)neč drugo. (52)Pa da ne bi bilo treba veliko kosit. (53) (Doma ti kosiš?) Ne, to ati.

6. Bi imel/a kakšne domače živali? Katere?

Peseka samo enga mičkenga. (54)Mačk ne smem. (55)Kokoši nebi imela. (56) Od atika sestrična ima kokoši. Veš kak smrdi not. V hiši smrdi. Fuj, ni za živet gor. (57)

7. Kaj želiš, da bi bilo v bližini? (Banka, pošta, trgovina,...)

Lahko bi bila kaka trgovinca, (58) kaka gostilnica bi bla lahko(59).

8. Kaj si misliš o ideji, da bi nekje živel/a brez staršev?

Menda bi bila bolj samostojna, al kako bi bila? (60)Bi živela. (61)Bi bilo bolj težko. (62) Težko bi bilo, ampak bi se navadila. (63) Sem se tudi že velikrat pogovarjala z njima. (64)Ko bota onadva umrla ali bi šla v bivalno ali pa kam drugam(65).

9.3. Odprto kodiranje

INTERVJU	IZJAVE	POJMI
Trenutna bivanjska situacija		
INT 1	V mestu (1) V hiši (2) Mama (3) Pa brat (4) Ne (5) No, so, sam do starejši (6) Moja botra je tuki (7) Psa imamo samo (8) Druga nimamo nič (9)	Mesto Hiša Mama Brat Prijatelji- ne Prijatelji- Starejši Botra Domače živali- Pes Nič drugega
INT 2	Na vasi(1) V hiši(2) Mami (2*) pa ati(3). Ne (4) Ker živimo na samem(5).	Vas Hiša Mami Ati Ni prijateljev Prijatelji- Življenje na samem

	Psa mamó. (6) Pa mačke in muce tut. (7) Pa neki kokoši (8) pa petelinov (9) pa dve račke. (10) Pa grlice (11) in papagaja(12).	Domače živali- Pes Domače živali- Mačke Domače živali- Kokoši Domače živali- Petelini Race Domače živali- Grlice Domače živali- Papagaj
INT 3	V mestu(1) V hiši(2) Ate(3) pa mama(4). Imam jih doma tudi. (5) Jih je enih 6. (6) Vidimo se dost. (7) Zdej ne. (8) Smo meli mačko in pesa. (9) Sem bil navezan na oboje. (10)	Mesto Hiša Ati Mama Prijatelji prijatelji - 6 Prijatelji - Pogosto druženje Domače živali - Ne Domače živali - V preteklosti Domače živali-

		Navezani
INT 4	V mestu(1) V hiši(2) Ate(3) pa mama(4). Mel smo teto(5), pa je preminila v sklopu bolezni(6). Sosedji so(7), pa smo tut prijatelji bolj kot ne(8). Se družimo bolj naspol(9). Mam ja. (10) Pesa mam(11) pa mačka(12). Pa kakoši mamo(13). Pa še sosedovo mačko(14) Naspu, ja. (15) Vsak malo. (16)	Mesto Hiša Ati Mama Teta Premnila Sosedje Prijatelji Prijatelji- Druženje Domače živali- Ja Domače živali- Psa Domače živali- Muca Domače živali- Kokoši Domače živali- Sosedova muca Skrb za živali Skrb za živali- Cela družina

	Pesa spustim zvečer pomalim, (17) pa kdaj pa kdaj gremo na sprehod. (18) Če mam cajt. (19)	Skrb za živali- Skrb za psa Skrb za živali- Sprehod Skrb za živali- V prostem času
INT 5	Na vasi(1) V hiši(2) Ate(3) in mama(4). Ne(5). Pa ne tak zelo. (6) Ene imam, samo nič kaj takega(7). Ja. (8) Pesa(81) pa kokoši. (9) Ja, (10) za pesa. (11) grem ven, (12) na pohod grema. (13)	Vas Hiša Ati Mama Ne Prijatelji- Ne veliko Prijatelji- Ne veliko Domače živali- ja Domače živali- Pes Domače živali- Kokoši Skrb za domače živali Domače živali- Pes Skrb za živali- Sprehod Skrb za živali- Sprehod

	Za jest, (14) za pit mu dam. (15)	Skrb za živali- Hrana Skrb za živali- Pijača
INT 6	Na vasi(1) V hiši(2) Ate(3) pa mlajši brat(4). Ja, vlko. (5) Se družimo vlko. (6) Sosedi so pa vsi. (7) Psa mam. (8) Pa mačke(9) Pa neki kokoši (10) pa petelinov(11) pa dve račke. (12) Pa grlice(13) in papagaja(14).	Vas Hiša Ati Brat Prijatelji Druženje Sosedje Domače živali- Pes Domače živali- Muca Domače živali- Kokoši Domače živali- Petelini Domače živali- Race Domače živali- Grlice Domače živali- Papagaj
INT 7	V mestu Brežice(1)	Mesto

	V bloku(2) Oče(3) Ja, mam tut. (4) Veliko prijateljev. (5) Živijo blizu, v istem mestu(6). Ja. (7) Kanarčke imam. (8) Samo oče bolj skrbi za njih(9).	Blok Ati Prijatelji Prijatelji - Veliko Prijatelji- Živijo v bližini Domače živali- ja Domače živali- Kanarčki Skrb za živali- Skrb prevzame oče
INT 8	Na vasi(1) V hiši(2) Mamica, (3) bratec J, (4) mama, (5) atik, (6) M(7) in L(8)).	Vas Hiša Mami Brat Babica Ati Svakinja Nečak

	Sedem je sedaj nas v hiši. (9)	7
	Prvega vnuka imamo, prvega(10).	Nečak
	Ja, imam. (11)	Prijatelji
	Pa imam I, (12)	Prijatelji
	A svojo sestrično, (13)	Prijatelji- sestrična
	prej je bila S (14)pa	Prijatelji
	J(15)	Prijatelji
	sem imela tudi polek sebe. J(16)	Prijatelji
	je umru. S mi je teta, (17)	Prijatelj- Preminil
	J pa je bil stric(18).	Prijatelji- Preminil
	Ja, konje. (19)	Domače živali- Ja
	Tri konje imam. (20)	Domače živali- Konji
	Pa tudi hranim konjčke (21)	Skrb za živali
	in na sprehod hodimo. (22)	Skrb za živali- Sprehodi
	Dam slame. (23)	Hranjenje

	Pa prašiče mam, (24) pa kokoši, (25) pa pesa M(26). Krave tudi, (27) zdej imam dva teleta. (28)	Domače živali- Prašiči Domače živali- Kokoši Domače živali- Pes Domače živali- Krave Domače živali- Telički
INT 9	Na vasi, (1) na kmetiji(2). V hiši(3) Brata. (4) Tastarejši pa tamlajši. (5) Pa staramama(6) pa ate(7) pa mama. (8) 6 nas je(9) Tut, (10) prijatle, sosede. (11)	Vas Kmetija Hiša Brata Brata Babica Ati Mama 6 Prijatelji Sosedi

	Mah mal, taku blizi ja. (12) Zraven hiše. (13) En drugim si pomagamo. (14) Mi jim koruzo sejemo, pa trgamo pa tak. Oni nam kaj..en drugim(15). Ja. (16) Kokosi mam(17), prašiče (18) pa zajce. (19) Pa mačka(20) pa pesa(21) pa tak. Drugač mam pa njive, (22) pa koruzo posejemo pa tak. (23) Pa vinograd mam. (24)	Živijo v bližini Živijo v bližini Sosedje- Vzajemna pomoč Sosedje- Vzajemna pomoč Domače živali- ja Domače živali- Kokoši Domače živali- Prašiči Domače živali- Zajci Domače živali- Muca domače živali- Pes kmetija- njive Kmetija- Koruza Kmetija- Vinograd
INT 10	Na vasi(1) V hiši(2) Mami(2*) pa ati(3).	Vas Hiša Mama Ati

	Soseda imam. (4) Živi gor malo višje od mene. (5) Z drugimi se razumem, pa ne velik(6). Dve psice. (7) Včasih tut jest skrbim za njih. (8) Mami jih hrani pa spusti. (9) Če bi meli kake manjše, bi šla z njimi na sprehod, tak jih pa ne morem zadržat, sta premočna(10).	Soseda V bližini Sosedje- Razumevanje Domače živali- Pes Skrb za živali- Skrb za psa Drugi skrbijo za psa Skrb za živali- Prevelik napor
Zadovoljstvo s trenutno življenjsko situacijo		
INT 1	5 (10) Da bi blo več koncertov tuki v Brežicah. (11) Pa da bi mela več prijateljic. (12) Hiša pa to je pa za enkrat vred. (13) Rada bi šla s kako prijatelco kam plesat. (24) Sam ka nimam nobene take. (25) Ne znam iskat prijateljic. (26)	5 Kaj manjka- Več koncertov Kaj manjka- Več prijateljic Hiša- Vredu Kaj manjka- Ples Kaj manjka- Ni družbe Kaj manjka- Iskanje prijateljev

	Al pa na sprehod al pa ka god. (27)	Kaj manjka- Sprehodi
INT 2	Zelo zadovoljen, (13) 10. (15) Sem zadovoljen, (16) ker gledam televizijo (17) in sem doma. (18) Nič(29).	Veliko zadovoljstvo 10 Zadovoljstvo Aktivnosti- Gledanje televizije Okolica- Bivati doma Nič Spremenit
INT 3	7 ali 8. (11) Nad vsem sem zadovoljen. (12) Nad hišo, (13) okoljem, (14) pa da ptičke pojejo, (15) Da bi mel več prijateljev (16) in da bi večkrat kam šel(17). Na izlet, da bi šli(18). Mogoče bi se s športom več ukvarjal. (26) Športi z žogo, (27)	7,8 Zadovoljstvo Zadovoljstvo- Hiša Zadovoljstvo- Okolje Zadovoljstvo- Petje ptic Več prijateljev Večkrat kam iti Izlet Športne aktivnosti Igre z žogo

	kaj pa vem. (28)	Ne vem
INT 4	Na 5(20). Taku. Vse je normalno. (21) Ko misli ate kaj doma rihtat. To vse nahitro, pol se pa jezi. (22) Da je kaj za nardit. To bi kar takoj. Ampak to si je treba planirat, zastopiš? (23) Ja. Sam me skus ponucajo. (24) Vse morem. (25) Pa me pokoristijo. (26) Zdej pa ka to, ne moreš rečt ne, ne? (27) Eh, rajši pustim prmir in požiram nekaj to(28). Ne vem. (43) Mi to ponavadi vse skup. (44) Se zmenmo. (45) Da bi bilo več prostega časa doma. (46) Da se malo sprostiš, ne(47).	5 Normalno Kaj manjka- Prehitre odločitve za delo Kaj manjka- Načrtovati Kaj manjka- Izkoristijo Več prostega časa- Delo Izkoristijo Kaj manjka- Delo Kaj manjka- Se ne prepira ne ve Več prostega časa- Skupno delo Zadovoljstvo- Dogovor Več prostega časa Sprostitev
INT 5	Na 9(16).	9

	Vesela, sem, da imam pesa. (17) Manjka, da bi bolj veseli bili(18). Ne nimam(19). Ne, nič(32).	Domače živali- Pes Manjka veselje Nič nič
INT 6	10. (15) Prijatelje mam, (16) pa se družimo. (17) pa pomagam doma, (18) pa v vinograd hodim. (19) Tekla bi rada. (29) Ker se mi včasih ne da. (30)	10 Prijatelji Druženje Okolica- Pomaganje doma Okolica- Pomaganje v vinogradu Športne aktivnosti -Tek Športne aktivnosti -Ni interesa
INT 7	10. (10) Tako, da se lahko družim, (11) grem kam lahko okoli(12). Rada bi šla na frizersko šolo v Višnjo Goro. (28) Tam je moja sestra(29) in bi hodla v šolo (30)	10 Druženje Okolica Šolanje Sestra Šolanje

	in potem zaslužla veliko denarja. (31)	Služiti denar
	Delala bi pričeske(32)	Služba
	in šminkala(33).	Služba
INT 8	10. (29)	10
	Sem zelo vesela, da tudi doma rada delam. (30)	Veselje
	Rada pometam, (31)	Aktivnosti- Pometanje
	pospravim posteljo, (32)	Domov- Pospravljanje
	v štali zrihtam vse pri konjih. (33)	Pomoč pri živalih
	Samo dojit ne znam, veš. (34)	Neznanje vsega
	Za kokoši tudi, (35)	Pomoč pri živalih
	jim dam vode. Čiste. (36)	Hranjenje živali
	Pa hrane dam tudi. (37)	Hranjenje živali
	Pa M dam jest, da ni lačen. (38)	Hranjenje Živali
	To samo bavče, ko vidi avto, škodo in gre za avtom in bavče. Samo na cesto pa ne gre.	Domače živali- Pes
	Ne ne. (63)	
	Čist zadovoljna sem. (64)	Zadovoljstvo

	In vesela(65).	Veselje
INT 9	9(25). Da bi še kaj drugega delal. (26) Avto vozu, (27) traktor(28). Ja mene zanima tišlarstvo(41) pa kovinarstvo. (42) Sam ne moreš jet naprej. (43) Ko maš zdravila, ne moreš jet naprej. (44) Pa avto bi rad vozu. (45) Pa ne gre. (46) Se sprijaznem. (47) Mam pa kolo pa se s kolesom vozim. (48) Pa drva žagamo pa tako. (49) Streho prekrivamo(50).	9 Manjka delo Vožnja avtomobila Vožnja traktorja Neuresničena želja- Mizarstvo Neuresničena želja- Kovinarstvo Neuresničena želja- Nezmožnost Neuresničena želja- Nezmožnost zaradi zravit Neuresničena želja- Vožnja avtomobila Neuresničena želja- Ne zmožnost Neuresničena želja- Sprijazniti se Vožnja kolesa Žaganje drv Prekrivanje strehe
INT 10	10. (11) Nič ne bi spremenila(12). Ne vem. (28)	10 Nič sprememb Ne vem

	Plesat bi si želela. (29) Nimam s kom doma plesat(30).	Neuresničena želja- Ples Ni družbe za ples
Vsakdanje življenje		
INT 1	Zjutri sem v službi do dveh,(14) dok pridem domu.(15) Mami pomagam omare pospravljat.(16) Rada pojem,(17) rada plešem(18) pa rada se tut družim z ljudmi.(19) Mamo nasmejavam,(20) pa če kdo pride na obisk(21).	Služba Domov Pospravljanje Petje Ples Druženje Zabavanje Obiski
INT 2	Ko pojem, grem dela(19), N me pride iskat s kombijem(20). Pol me odpelje nazaj. (21) N me odpelje, to je pomembno. (22) Doma mam kosilo(23)	Jutranja rutina –Zajtrk Služba- Kombi, N Služba- Kombi Služba- Kombi, N Domov- Kosilo doma Prosti čas

	in pol delam ka čem. (24) Zvečer se oblečem v pižamo(25) in grem spat. (26)	Večerna rutina Večerna rutina- Spanje
INT 3	Ne vem kak bi ti opisal(19). Ko sem se vstal sem šel v službo. (20) Pol, ko pridem domov grem na sprehod, (201) pol je kosilo(21) Včas televizijo pogledam, (22) al pa muziko. (23)	Ne vem Služba Prosti čas- Sprehod Domov- Kosilo Televizija Domov- Glasba
INT 4	Vjutrno, ko se zbudim, (29) grem včasih v trgovino (30) pa na kofe(31) Pol ponavadi, če je lepo gremo v gorco in kaj delamo. (32) Pa tak. Pa s pesom sem veni popudne, (33) če mam lufta. (34) Pa noter po navadi pospravim kej taku, ne. (35)	Jutranja rutina- Zbuditi se Okolica- Trgovina Jutranja rutina -Kava Obveznosti- Delo v vinogradu Prosti čas- Preživljanje časa s psom V prostem času Domov- Pospravljanje po hiši
INT 5	Se zbudim (20) in pridem sem(21).	Jutranja rutina Zbuditi se Služba- VDC

	Pa gremo na malico (22) pa imamo fraj. (23) Pa gremo še delat do pol enih. (24) Potem pa gremo pa domov. (25) Doma pometam, (26) sesam, (27) gremo na sprehod. (28) Zvečer gledam televizijo. (29)	Služba- Malica Služba- Prosti čas Služba- Delo Dom Domov- Pometanje Domov- Sesanje Prosti čas- Sprehod Televizija
INT 6	Zjutri se nafruštkam, (20) pa grem v službo. (21) Pol doma se pa družim, (22) pa na sprehode hodim, (23) to rada delam. (24)	Jutranja rutina –Zajtrk Služba Druženje Prosti čas- Sprehod Prosti čas- Dejavnosti
INT 7	Se zbudim, (13) za v službo se prej kot za vikend. (14) delam v službi. (15) Ko pridem domov, se preoblečem(16) in sem al na telefonu, (17)	Zbuditi se Služba Služba Preobleči se Domov- Telefon

	facebooki (18) pa to, ali na računalniku. (19) Al pa če muziko poslušam(20) na računalniku, neki delam pa tak. (21) Zvečer sem pač malo pojem (22) in sem malo na računalniku. (23) Si dopisujem. (24)	Domov- Socialna omrežja Domov- Računalnik Domov- Poslušanje glasbe Domov- Računalnik Domov- Petje Domov- Računalnik Domov- Socialna omrežja
INT 8	Zjutri se vstanem in grem s kombitom, (39) me N pobere, šofer. (40) Ga veni počakam in grem v službo, sem, v delavnico. (41) Po službi pridem pa domov(42). Se najem, (43) se grem slečt (44) vin grem pogledati v štaló kako so živali(45) in ateki rečem bok, in mamici rečem bok in tamalem L rečem bok, pa M in J. (46)	Služba- Kombi N Služba Domov Domov- Kosilo Domov-Preobleči se Obveznosti- Pogledat živali Domov- Pozdrav

	Pa še neki mam! (47) Avte morem zaklent. (48) To imam vse sama na piki. (49) Zvečer pa zmolim ečenaš, (50) zapijem kako pesem(51) pa telovadim. (52) Ko grem v štaló vse zrihtam, zvečer. (53) Pa tamalega merkam, (54) tuki na rokici mi zaspi. (55)	družini Obveznost Obveznosti- Zaklenit avtomobile Obveznost Molitev Prosti čas- Petje Telovadba Obveznosti- Skrb za živali Skrb za nečaka Skrb za nečaka
INT 9	Delam kaj je treba. (29) Pomagam kaj je treba, vse. (30) V vinogradi, kaj je pač treba. (31) Kmetijske pridelke. (32) Krompir smo zdej sadil. (33) Zdej prštimavamo, gnoj smo vozli. (34) Koruzo bomo sjal. (35)	Obveznosti Obveznosti- Pomoč Vinograd Obveznosti- Kmetijski pridelki Obveznosti- Krompir Obveznosti- Delo na njivi Obveznosti- Koruza

	Vsega(36).	Obveznosti- Vsega
INT 10	Zjutri se oblečem, (13) zajtrkujem, (14) pol grem pa v službo. (15) Pa pridem domov, (16) gledam malo televizijo(17) pa kosilo mam. (18) Pol grem pa malo ven. (19) Pred hišo se vsedem, (20) pa mam kako pobarvanko in barvam. (21) Zvečer gledam malo televizijo(22) in grem spat za v službo(23).	Jutranja rutina- preobleči se Jutranja rutina- Zajtrkovanje Služba Domov Televizija Domov- Kosilo Prosti čas- Izven hiše Prosti čas- Počitek zunaj Prosti čas- Barvanje pobarvanke Domov- Televizija Večerna rutina- Spanje
Interesi		
INT 1	Rada poslušam Natašo Madjar, pa druge muzike Hrvaške, Dalmatinske.(22) Zapestnice delam,(23) Da bi se vlko dogajalo.(28) Sprehodi, izleti.(29)	Domov- Poslušanje glasbe Prosti čas- Izdelovanje nakita Zabava Izleti

	Da bi se učila kitaro igrati,(30) sintisajzer(31). Da bi mela kako prijatelco (32) s kolesom se za voziti(33) al pa razne športne aktivnosti.(34) Pin pong, (35) barbinton(36).	Igranje inštrumenta- Kitara Igranje inštrumenta- Sintetizator Družba Športne aktivnosti- Kolo Športne aktivnosti Športne aktivnosti Namizni tenis Športne aktivnosti Badminton
INT 2	Televizjo gledam(27). Pa izdelujemo kaj, pa tak(28). Lepo(30). Televizjo bi gledal(31), pa N bi me pripeljal domov (32)	Domov- Televizija Prosti čas- Izdelovanje stvari Lepo Domov- Televizija Služba- Kombi, N
INT 3	Če sem sam, najraši sem na televiziji. (24) Kake take nadaljevanke gledam(25). Da bi mogoč blo več teh opravil. (29) Da bi kuhal, (30) pa take stvari. Da je kaj za pomesti pa tak. (30)	Domov- televizije Domov- Nadaljevanke Več opravil Opravila- Kuhanje Opravila- Pometanje

	Včasih. (31) Bi mogoč reku, da bi več. (32)	Opravila- Včasih pometanje Opravila- Želja po več dela
INT 4	Najraj sem gor na računalniki, (36) če mam le kaj lufta. (37) Redkokdaj. (38) Če je sonce glih ne, (39) je bolj taku, skupno. (40) Se dela. (41) Pa s pesom sem tut rada dostkrat taku. (42) Najrajši sem gor v svoji sobi, v miru. (48) Tuki (v vdc-ju) se marsikaj dogaja ne, je pestro. In sem najrajši gor. (49) Na računalniki igram igrice(50). Ja. Ker maš mir. (51) Pa to se redkokdaj zgodi. (52) Ne vsak dan(53).	Domov- Računalnik Ob prostem času Več prostega časa- Redkokdaj Več prostega časa- Ob lepem vremenu delo Zadovoljstvo- Skupno delo Delo Več prostega časa- Skrb za psa Prosti čas- Preživljanje časa v svoji sobi Obveznosti- Veliko dogajanja, utrujenost Igranje računalniških igric Prosti čas- Mir Prosti čas- Redkokdaj Prosti čas- Ne vsak dan
INT 5	Vse(30).	Vse

	Rada gledam televizijo v dnevni sobi(31). Da bi bila lahko veni cel dan. (33) S pesom. (34) Pa peciklom. (35) Neč druga. (36)	Domov- Televizija Prosti čas- Zunaj Domače živali- Pes Prosti čas- Kolo Domače živali- Nič drugega
INT 6	Plešem rada, to pa najrajši. (25) Pa muziko poslušam. (26) Pa sprehodi(27) in družim se(28). Tak, da bi brala knjige. (31) Družla bi se pa tut s fanti bi se. (32)	Domov- Ples Domov- Poslušanje glasbe Prosti čas- Sprehodi Druženje Prosti čas- Branje knjige Druženje
INT 7	Vse vrste. (25) Karkoli se znajdem. (26) Rada se družim s prijatelji. (27) Če bi blo vse skuper, kul, bi sam zaspala in kaj sanjala kar bi delala, (34) to pomeni, da je bil res kul dan. (35)	Različni Karkoli Druženje Večerna rutina- Spanje Vredu dan

	Da se družim pa tak. (36)	Druženje
	Da bi spoznala še te prijatelje, iz tujine, (37)	Druženje
	pa bi se tut z njimi družla. (38)	druženje
INT 8	Rada grem na rojstne dneve, (56)	Socialna druženja- Rojstni dnevi
	1.maja grem na ohcet. (57)	Socialna druženaj- Poroka
	Pa za mleko skrbim. (58)	Pomoč pri domačih živalih
	Sosedom nesem, (59)	Pomoč pri domačih živalih
	pa Nuša Derenda pride po mleko pa jim dam. (60)	Pomoč pri opravih
	Zvečer gledam Reko ljubezni, mam to rada. (61)	Domov- Televizija
	Pa dnevnik pogledam(62).	Domov- Televizija
	Da sem zelo vesela, (66)	Prosti čas- Veselo razpoloženje
	da nisem jezna. (67)	Ni jeze
	Obiske bi mela. (68)	Več obiskov
	Včasih pride kdo. (69)	Več obiskov
	Da bi malo sončka gledala pa tak. (70)	Gledanje sonca
	To ka zdej delam(71).	To kar sedaj
	Pa še bazenčka mam doma, polek hiše(72).	

		Športne aktivnosti - Bazen
INT 9	s pesom na sprehod(37) pa kolesarim(38) pa hodim. (39) Pohodništvo pa take stvari me veselijo. (40) Pač kaj jst vem. (51) Počinu bi se, počitek. (52) Se vležem mal, (53) pa se počinem. (54) Pa televizijo gledam. (55)	Skrb za živali- Sprehod Kolesarjenje Prehodi Športne aktivnosti – Pohodništvo Ne vem Več prostega časa- Počitek Več prostega časa- Počitek Več prostega časa- Počitek Televizija
INT 10	Televizijo gledam (24) al pa pobarvanko barvam. (25) Ne vem. (26) Na sprehod grem do stare mame dol pa nazaj(27). Lepo. (31) Al bi barvala (32) al kaj risala. (33)	Televizija Barvanje pobarvanke Ne vem Sprehod Lepo Barvanje pobarvank Risanje

	Če bi mela pa računalnik, bi bla pa na računalniku(34).	Domov- Računalnik
Razmišljanje o prihodnosti		
INT 1	Ne, ne. Bom kr doma(37). Če bom mela fanta, pr fantu.(38) Če ne, pa pr prijateljici.(39) V hiši (40) v Ljubljani(41) al pa kje. Mam prijateljico, pevko v Ljubljani.(42) Ja pa, ko bojo otroci odrasli, mogoče pa.(43) S to prijateljico.(44) Rumena hiša, (45) lepa.(46) Da bi zapestnice delali.(47) Pa slike, da bi ble povsod.(48) Sama bi bla v sobi. (49) Mala bi bla bolj.(50) Gugalnice(51).	Doma Živeti z: Pri fantu Živeti z: Pri prijateljici Hiša Kraj bivanja- Ljubljana Kraj bivanja- Prijateljica v Ljubljani Kraj bivanja- Odraslost otrok Živeti z: Prijateljica Fasada- Rumena Hiša-Lepa Nakit Hiša- Slike Soba- Sama Soba- Mala Okolica- Gugalnica

	Ne. Nebi ne.(52) Kaka gostilna(53). Trgovine, (54) diskoti, (55) ne vem(56). Zdej za enkrat živim doma(57). Če bi se kaj zgodilo, pol bi(58). Pa mi za enkrat še ni lepo o tem študirat(59).	Ne Okolica- Gostilna Okolica- Trgovine Okolica- Nočni klubi Okolica- Ne vem Živim doma Preselitev, če se kaj zgodi Ne želi razmišljat
INT 2	V hiši(33). S prijatelji(34) Rumene stene bi ble. (35) Kuhna, (36) kopalnica, (37) moja soba. (37) Mala hiša bi bla. (38) Bi jo delil. (39) Rožice (40)	Hiša Živeti z: Prijatelji Fasada- Rumene stene Hiša- Kuhinja Hiša- Kopalnica Hiša- Soba Hiša- Majhna Soba- Delil z drugimi Rože

	pa travnik. (41) Ne, nebi. (42) Trava(43) Ja bi se že navadu. (46) Sej bi bil s prijatelji. (47) pa rože(44) nič drugo(45).	Okolica- Travnik Okolica- Nič okoli Okolica- Travnik Navadil bi se Živeti z: Prijatelji Okolica- Rože Okolica- Nič okoli
INT 3	Mel bi koč. (33) Mogoče na vasi. (34) Mogoč bi mel kakega prijatelja. (35) Recimo, da bi blo vse noter. (36) Od televizije, (37) računalnik. (38) Kuhinja(39), kopalnica(40), sobe. (41) Miza. (42)	Koča Kraj bivanja- Na vasi Živeti z: Prijatelj Hiša- Vse Hiša- Televizija Hiša- Računalnik Hiša- Kuhinja Hiša- Kopalnica Hiša- Sobe

	Če bi bla po dva tut nebi blo tak slabo, (43) bi bil pa rajši sam(44). Veni bi bil gozd, (45) kaj pa vem(471) mogoče kako reko. (46) Pa jasa. (47) Aja, ja. (48) Mogoče bi mel kakega psa(49) ali pa mačko(50). Neki pozitivnega. (52) Bi mel več svobode pol(53). Pa da bi mogoče sam za sebe poskrbel(54).	Soba- Miza Več ljudi v sobi Raje sam Okolica- Gozd Ne vem Okolica- Reka Okolica- Jasa Ja Domače živali- Pes Domače živali- Muca Pozitivno Pozitivno: Več svobode Pozitivno: skrb za samega zase
INT 4	V mestu. (54) V hiši, (55) v bloki nebi mela potrpleja. (56)	Mesto Hiša Ne v bloku

S kakimi kolegi. (57)	Živeti z: Prijatelji
Mogoče tudi s kom iz VDC-ja(58).	Prijatelji iz vdc-ja
Nizka hiša, (59)	Hiša- Nizka
prostorna. (60)	Hiša- Prostorna
Čisto preprosto(61).	Hiša- Preprosta
Sama bi bla, brez drugih. (62)	Soba- Sama
Srednje vlka soba. (63)	Soba- - Srednje velika s
Travica,(64)	Okolica- Trava
vrtiček, (65)	Okolica- Vrt
Kakšnega pesa. (66)	Pes
Trgovina(67)	Okolica- Trgovina
pa banka(68)	Okolica- Banka
Bi jih jih pogrešala. (69)	Negativno: Pogrešati
Pogrešala bi delo, (70)	Negativno: Delo
kuhno bi tut pogrešala. (71)	Negativno: Kuhinjo
Ja no, čeprav, ko si sam, se pa pač navadiš taku kaj, ne(72).	Navaditi se

INT 5	Ne vem(37). Na vasi bi živel. (38) V hiši(39) S prijatelji. (40) Z M pa N. (41) Ne, živijo v drugi vasi(42). Mala bi bila. (43) Dnevna soba bi bila, (44) kuhna, (45) stranišče, (46) sobe(47). Sama bi bila v sobi. (48) Soba bi bila mala. (49) Notri bi bil kavč. (50) Ja. In bi tudi še. (51) Vrt bi bil, (52) sadje, (53)	Ne vem Kraj bivanja- Vas Hiša Živeti z: Prijatelji Živeti z: Prijatelji Živijo v drugi vasi Hiša- Majhna Hiša- Dnevna soba Hiša- Kuhinja Hiša- Toaleta Hiša- Sobe Soba- Sama v sobi Soba- Majhna soba Soba- Kavč v sobi Soba- Spati na kavču Okolica- Vrt Okolica- Sadje
-------	---	---

	neč druga. (54) Ja. (55) Mačka, (551) pesa. (56) Ja, za mačko in pesa(57). Trgovina(58) pa banka. (59) Hrano da bi kupovala. (60) Pa pijačo(61). Bilo bi malo slabše. (62) Res sem navezana na njiju. (63) Težko bi se navadila živet drugje. (64)	Nič drugega Živali Domače živali- Muca Pes Skrb za živali Okolica- Trgovina Okolica- Banka Kupovanje hrane Kupovanje pijače Negativno: Slabše Negativno: Navezanost na starše Negativno: Težko
INT 6	S fantom(331) v hiši(33). S tem fantom(34). Dost vlka. (35)	Živeti z: Fant Hiša Živeti z: Fant Hiša- Velika

	Otroška soba, (36) kopalnica, (37) wc, (38) pa najina soba. (39) Ja, s fantom bi bla skup. (40) Zelena trava(41) pa rože(42). Psa bi mela, ja. (43) Gostilna bi bla. (44) Pa trgovina(45). Dobro bi blo. (46) Ne bi bla neč žalostna(47).	Otroška soba Hiša- Kopalnica Hiša- Toaleta Soba Fant- partner Okolica- Travnik Okolica- Rože Pes Gostilna Okolica- Trgovina Pozitivno: Dobro Pozitivno: Nebi bilo žalostno
INT 7	Jaz bi živela v hiši, ne, (39) dvorišče bi imela, (40) samo nebi imela kmetije. (41) S fantom. (42) Ja če bi vbistvu imela otroke, (43)	Hiša Okolica- Dvorišče Ne kmetija Živeti z: Fant- partner Imela bi otroke

bi morala bit hiša malo večja. (44)	Hiša- Velika
Ja, da bi tudi imeli svoje sobe. (45)	Sobe
Vsak otrok svojo. (46)	Vsak svojo sobo
Da bi jst kao s fantom spala, ne. (47)	Soba- S partnerjem v sobi
V spalnici. (48)	Spalnica
Ja tako vlko dvorišče. (49)	Dvorišče
Pa bi mela tam, ko je cesta ograjo, (50)	Okolica- Ograja
pa velika vrata, (51)	Okolica- Velika vrata
da gre lahko avto notri(52).	Avto
Psa bi imela, (53)	Pes
drugih živali pa ne(54).	Ne drugih živali
Da bi bili sorodniki, (55)	Okolica- Sorodniki
prijatelji. (55)	Okolica- Prijatelji
Pa trgovina, (56)	Okolica- Trgovina
vrtec(57).	Okolica- Vrtec
Ja v bistvu sama nebi živela, (58)	Ne bi živela sama

	bi pa s fantom. (59)	Partner
	Ker sem bolj sigurna v moških rokah. (60)	Varnost
	Mislim, bolj sigurna sem, ne. (61)	Varnost
INT 8	Ki, pri drugi hiši? (73)	Drugje
	Zdej sem lahko še doma, pri tamalem L, ne? (74)	Bila bi še doma
	S prijatelji(75).	S kom bi živeli- Prijatelji
	Te s kerimi sem že bla prijateljica(76).	S kom bi živeli-Stari prijatelj
	Ja. Bi se hecali (77)	Zabava
	pa se zabavali(78)	Zabava
	in se imeli lepo. (79)	Zabava
	Pa na sprehod bi šli(80).	Sprehod
	V hiši. (81)	Hiša
	V mestu Brežice. (82)	Kraj bivanja- Mesto- Brežice
	Kopalnica, (83)	Hiša- Kopalnica
	pa sobe pa vse. (84)	Hiša- Sobe
	Tudi kuhinja(85)	Hiša- Kuhinja
	in dnevna soba. (86)	

5 ali 6(87)	Hiša- Dnevna soba
Eno bi imela še polek sebe. (88)	Hiša- 5,6 ljudi
Soba bi bila velika. (89)	Soba- V sobi še nekdo
Bila bi mizica notri lepa(90).	Soba- Velika
Vrt(91)	Soba- Miza v sobi
pa travo bi imela. (92)	Okolica- Vrt
Pa lepe rožice. (93)	Okolica- Trava
Da bi večkrat šla s prijali malo ven(94).	Okolica- Rože
Mucika(95).	Druženje zunaj
Ne(96).	Domače živali- Muca
Končke imam doma(96*),	Ne drugih živali- Ne konjev
tukaj pa bi bila trava(97)	Okolica- Trava
in rožice(98).	Okolica- Rože
Trgovina. (99)	Okolica- Trgovina
Pa pošta polek trgovine(100).	Okolica- Pošta
Morem malo pomislit. (101)	Razmišljam
Še bi živela s starši(102).	

	Živela bi z J pa M pa tamalim L. (103) Tam ko zdej, doma(104).	Še bi živela doma Z družino Tak kjer sedaj
INT 9	Jest ne morem, da bi mir bil. (56) Sem bolj kmečki. (57) Kok me je mama naučila, taku je. (58) Bolj na vasi kot v mestu(59). Nisem jest za v mesto. (60) Mesto men ni.. (61) Pa da bi blo par kokoši pa je to to. (62) Jest sem na vasi navajen od malga(63). S prijatli(64). Nizka hiša bi bla, (65) oranžna. (66) Hodniki bi blo beli pa obrobe bi ble(67). Veliki prostori, (67)	Prosti čas- Rad aktiven Kmečki Kmečki Kraj bivanja- Vas Kraj bivanja- Vas Kraj bivanja- Vas Domače živali- Kokoši Kraj bivanja- Vas S kom bi živeli- Prijatelji Hiša- Majhna Fasada- Oranžna Hiša- Obrobe v hodnikih Hiša- veliki prostori

eni pa mali(68).	Majhni prostori
Bi bila tak vlka, da maš kam omare dat, (69)	Soba- Veliki prostori
pa pojstlo. (70)	Soba- Postelja
Bi bil s prijatelnom. (71)	S kom bi živel- Prijatelj
Zelenice, zeleno tako. (72)	Okolica- Travnik
Da lahko povabiš prijatle na kavo pa taku. (73)	Povabiti prijatelje
Pa travnik, (74)	Okolica- Travnik
kake rožce pa to(75).	Okolica- Rože
Pa tut kake živali. (76)	Živali
Zajčki, (77)	Domače živali- Zajci
kokoši, (78)	Domače živali- Kokoši
prašiči pa tak. (79)	Domače živali- Prašiči
A bi, za kokoši pa zajci, to mam tut doma(80).	Živali
Mah nevem. (81)	Ne vem
Nisem za take stvari jest. (82)	Nič drugega
Bi pa s prijatli v kako gostilno šel(83).	Okolica- Gostilna
Jah, bolj taku težko bi blo, (84)	Težko bi bilo

	ampak.. Ka pa jest vem ka bi zdej reku. (85) Druga menda ne, to je to. (86) Mogu bi se navadit(87).	Ne vem Nič drugega Navadil bi se
INT 10	Fasada lepa bi bila. (47) Pa kaka travca, (48) rožice. (49) Trava(50) pa rože, (51) neč drugo. (52) Pa da ne bi bilo treba veliko kosit. (53) Peseka samo enga mičkenga. (54) Mačk ne smem. (55) Kokoši nebi imela. (56) Od atika sestrična ima kokoši. Veš kak smrdi not. V hiši smrdi. Fuj, ni za živet gor. (57) Lahko bi bila kaka trgovinca, (58) kaka gostilnica bi bla lahko(59).	Hiša- Lepa fasada Okolica- Trava Okolica- Rože Okolica- Trava Okolica- Rože Nič drugega Okolica- Malo trave Domače živali- Pes Ne muc Ne kokoši Ne kokoši Okolica- Trgovina Okolica- Gostilna

	Menda bi bila bolj samostojna, al kako bi bila? (60)	Pozitivno- Bolj samostojna
	Bi živila. (61)	Pozitivno: Živila bi
	Bi bilo bolj težko. (62)	T ežko- Težko bi bilo
	Težko bi bilo, ampak bi se navadila. (63)	Življenje drugje kot doma- Bi se navadila
	Sem se tudi že velikrat pogovarjala z njima. (64)	Življenje drugje kot doma- Pogovor s starši o tem
	Ko bota onadva umrla ali bi šla v bivalno ali pa kam drugam(65).	Življenje drugje kot doma- Pogovor s starši o tem

9.4. Osnovno kodiranje

Trenutna bivanjska situacija ljudi z intelektualno oviro

☉ Lokacija bivanja in tip bivališča

- Mesto (INT1-1) (INT3-1) (INT4-1) (INT7-1)
- Vas (INT2-1) (INT5-1) (INT6-1) (INT8-1) (INT9-1) (INT10-1)
- Hiša (INT1-2) (INT2-2) (INT3-2) (INT4-2) (INT5-2) (INT6-2) (INT8-2) (INT9-3) (INT10-2)
- Blok (INT7-2)
- Kmetija (INT9-2)
 - Njive (INT9-22)
 - Koruza (INT9-23)
 - Vinograd (INT9-24)

☉ Ljudje v skupnem gospodinjstvu

- Mama (INT1-3) (INT2-2*) (INT3-4) (INT4-4) (INT5-4) (INT8-3) (INT9-8) (INT10-2*)
- Oče (INT2-3) (INT3-3) (INT4-3) (INT5-3) (INT6-3) (INT7-3) (INT8-5) (INT9-7) (INT10-3)
- Brat (INT1-4) (INT6-4) (INT8-4) (INT9-4) (INT9-5)
- Sestra
- Babica (INT8-5) (INT9-6)
- Svakinja (INT8-7)
- Nečak (INT8-8) (INT8-10)
- 7 (INT8-9)
- 6 (INT9-9)
- V preteklosti
 - teta (INT4-5)

- Preminila (INT4-6)

☉ Ljudje v okolici

- Prijatelji (INT3-5) (INT4-8) (INT6-5) (INT7-4) (INT8-11) (INT8-12) (INT8-14) (INT8-15) (INT8-16) (INT9-10)
 - Ne (INT1-5) (INT2-4) (INT5-5)
 - Življenje na samem (INT2-5)
 - Preminil (INT8-17) (INT8-18)
 - Ne veliko (INT5-6) (INT5-7)
 - Starejši (INT1-6)
 - Veliko (INT7-5)
 - Živijo v bližini (INT7-6) (INT9-12) (INT9-13) (INT10-5)
 - 6 (INT3-6)
 - Druženje (INT4-9) (INT6-6)
 - Pogosto druženje (INT3-7)
 - Sestrična (INT8-13)
- Sosedje (INT4-7) (INT6-7) (INT9-11) (INT10-4)
 - Vzajemna pomoč (INT9-15) (INT9-15)
 - Razumevanje (INT10-6)
- Botra (INT1-7)

☉ Domače živali

- Ja (INT4-10) (INT5-8) (INT7-7) (INT8-19) (INT9-16)
 - Pes (INT1-8) (INT2-6) (INT4-11) (INT5-81) (INT6-8) (INT8-26) (INT9-21) (INT10-7)
 - Muce (INT2-7) (INT4-12) (INT6-9)
 - Sosedova muca (INT4-14)
 - Kokoši (INT2-8) (INT4-13) (INT5-9) (INT6-10) (INT8-25) (INT9-17)
 - Peteline (INT2-9) (INT6-11)

- Race (INT2-10) (INT6-12)
- Grlice (INT2-11) (INT6-13)
- Papagaj (INT2-12) (INT6-14)
- Nič drugega (INT1-9)
- Kanarčki (INT7-9)
- Konji (INT8-20)
- Prašiči (INT8-24) (INT9-18)
- Zajci (INT9-19)
- Krave (INT8-27)
- Telički (INT8-28)
- Ne (INT3-8)
- V preteklosti (INT3-9)
 - Navezani (INT3-10)
- Skrb za živali (INT4-15) (INT5-10) (INT8-21)
 - Cela družina (INT4-16) (INT10-8)
 - Skrb za psa (INT4-17) (INT5-11) (INT10-7)
 - Prevelik napor (INT10-10)
 - Sprehod (INT4-18) (INT5-12) (INT5-13) (INT8-22)
 - V prostem času (INT4-19)
 - Hrana (INT5-14) (INT8-23)
 - Pijača (INT5-15)
 - Skrb prevzame oče (INT7-9)

Zadovoljstvo ljudi glede tega, kje in s kom trenutno živijo

© Stopnja zadovoljstva

- 10 (INT2-13) (INT6-15) (INT7-10) (INT8-29) (INT10-11)
 - Aktivnosti

- Gledanje televizije (INT2-17)
- Pometanje (INT8-31)
- Pospravljanje (INT8-32)
- Okolica (INT7-12)
 - Pomaganje doma (INT5-18)
 - Bivati doma (INT2-18)
 - Pomaganje v vinogradu (INT5-19)
- Živali
 - Pes (INT8-63)
 - Pomoč pri živalih (INT8-35)
 - Hranjenje živali (INT8-36) (INT8-37) (INT8-38)
- Nič spremeniti (INT2-29)
 - Veselje (INT8-30) (INT8-65)
 - Zadovoljstvo Pes (INT8-64)
 - Prijatelji (INT5-16)
 - Druženje (INT5-17) (INT7-11)
- 9 (INT5-16) (INT9-25)
 - Živali
 - Pes (INT5-17) (INT5-34)
 - Aktivnosti
 - Žaganje drv (INT9-49)
 - Prekrivanje strehe (INT9-50)
 - Vožnja kolesa (INT9-48)
 - Kaj manjka
 - Manjka veselje (INT5-18)
 - Manjka delo (INT9-26)
 - Vožnja avtomobila (INT9-27)

- Vožnja traktorja (INT9-28)
- 7,8 (INT3-11)
 - Kaj manjka
 - Več prijateljev (INT3-16)
 - Večkrat kam it (INT3-17)
 - Izlet (INT3-18)
 - Več športnih aktivnosti (INT3-26)
 - Več Iger z žogo (INT3-27)
- 5 (INT1-10) (INT4-20)
 - Kaj manjka
 - Več koncertov (INT1-11)
 - Več plesa (INT1-24)
 - Več prijateljev (INT1-12)
 - Ni družbe (INT1-25)
 - Iskanje prijateljev (INT1-26)
 - Sprehodi (INT1-27)
 - Delo (INT4-27) (INT4-27)
 - Prehitre odločitve za delo (INT4-22)
 - Načrtovati (INT4-23)
 - Izkoristijo (INT4-24) (INT4-26)
 - Se ne prepira (INT4-28)
- Ne vem (INT3-28) (INT4-43) (INT10-28)
 - Nič (INT5-19) (INT5-32) (INT10-12)
- V redu (INT1-13)
 - Normalno (INT4-21)
- Veliko Zadovoljstvo (INT2-13)
- Neuresničena želja

- Mizarstvo (INT9-41)
- Vožnja avtomobila (INT9-45)
 - Nezmožnost (INT9-46)
 - Sprijazniti se (INT9-47)
- Kovinarstvo (INT9-42)
 - Nezmožnost (INT9-43)
 - Nezmožnost zaradi zdravil (INT9-44)
- Ples (INT10-29)
 - Ni družbe (INT10-30)
- Zadovoljstvo (INT2-16) (INT3-12)
 - Hiša (INT3-13)
 - Okolje (INT3-14)
 - Petje ptic (INT3-15)
 - Dogovor (INT4-45)
 - Skupno delo (INT4-44)

Potek vsakdana ljudi z intelektualno oviro

☉ Jutranja rutina (INT10-13)

- Zbuditi se (INT4-29) (INT5-20) (INT7-1)
- Kava (INT4-31)
- Preobleči se (INT7-16)
- Zajtrk (INT2-19) (INT6-20) (INT10-14)

☉ Služba (INT1-14) (INT3-20) (INT6-21) (INT7-14) (INT7-15) (INT8-41) (INT10-15)

- VDC (INT5-21)
 - Malica (INT5-22)
 - Prosti čas (INT5-23)

- Delo (INT5-2)
- Kombi (INT2-21) (INT8-39)
 - N (INT2-20) (INT2-22) (INT8-40) (INT2-32)
- ◎ Domov (INT1-15) (INT5-25) (INT8-42) (INT10-16)
 - Pospravljanje (INT1-16) (INT4-35)
 - Pometanje (INT5-25)
 - Sesanje (INT5-26)
 - Petje (INT1-17)
 - Preobleči se (INT8-44)
 - Pozdrav družini (INT8-46)
 - Ples (INT1-17)
 - Kosilo (INT2-23) (INT3-21) (INT8-43) (INT10-18)
 - Televizija (INT3-22) (INT5-29) (INT10-17) (INT10-22) (INT2-27) (INT2-31) (INT3-24) (INT5-31) (INT8-61) (INT9-55) (INT10-24)
 - Nadaljevanke (INT3-25)
 - Dnevnik (INT8-62)
 - Glasba (INT3-23) (INT6-26)
 - Računalnik (INT7-19) (INT7-21) (INT7-23) (INT4-36)
 - Poslušanje glasbe (INT7-20) (INT1-22)
 - Igranje igrice (INT4-50)
 - Telefon (INT7-17)
 - Socialna omrežja (INT7-18) (INT7-24)
- ◎ Druženje (INT1-19) (INT6-22) (INT6-28) (INT6-32) (INT7-36) (INT7-37) (INT7-38) (INT7-27)
 - Obiski (INT1-21)
- ◎ Zabavljanje (INT1-20)
 - Prosti čas (INT2-24) (INT4-34)

- Aktivnosti(INT9-56)
 - Sprehod (INT3-201) (INT5-27) (INT6-23) (INT6-27) (INT9-39) (INT10-27) (INT9-37)
 - Izven hiše (INT10-19) (INT5-33)
 - Kolo (INT5-35) (INT9-38)
- Živali
 - Preživljanje časa s psom (INT4-33)
- Počitek Zunaj (INT10-20)
- Dejavnosti (INT6-24)
 - Petje (INT7-22)
 - Ples (INT6-25)
 - Barvanje pobarvanke (INT10-21) (INT10-25) (INT10-32)
 - Branje knjige (INT6-31)
- Izdelovanje stvari (INT2-28)
 - Izdelovanje nakita (INT1-23)
- Preživljanje časa v svoji sobi (INT4-48)
 - Mir (INT4-51)
 - Redkokdaj (INT4-52)
 - Ne vsak dan (INT4-53)
- Veselo razpoloženje (INT8-66)
- ◎ Večerna rutina (INT2-25)
 - Spanje (INT2-26) (INT10-23) (INT7-34)
 - Molitev (INT8-50)
 - Petje (INT8-51)
 - Telovadba (INT8-52)
- ◎ Ne vem (INT3-19) (INT10-26)
- ◎ Trgovina (INT4-30)
- ◎ Skrb za nečaka (INT8-55) (INT8-54)

☉ Lepo (INT2-30) (INT10-31)

☉ Vse (INT5-30)

- Različni (INT7-25)
- Karkoli (INT7-26)
- Vredu dan (INT7-35)

☉ Obveznosti (INT8-47) (INT9-29)

- Veliko dogajanja, utrujenost (INT4-49)
- Zaklenit avtomobile (INT8-48)
- Pomoč (INT9-30)
 - Delo v vinogradu (INT4-32) (INT9-31)
- Skrb za živali (INT8-53) (INT8-58) (INT8-59)
 - Pogledat živali (INT8-45)
- Kmetijski pridelki (INT9-32)
 - Krompir (INT9-34)
 - Koruza (INT9-35)
 - Delo na njivi (INT9-34)
 - Vsega (INT9-36)

Želje ljudi o tem, kako bi želeli, da poteka njihov dan

☉ Več prostega časa (INT4-46)

- Počitek (INT9-52) (INT9-53) (INT9-54)
- Ob prostem času (INT4-37)
 - Redkokdaj (INT4-38)
 - Ob lepem vremenu (INT4-39)
 - Skupno delo (INT4-40)
 - Delo (INT4-41)
 - Skrb za psa (INT4-42)

- ⊙ Sprostitev (INT4-47)
- ⊙ Nič drugega (INT5-36)
 - Ne vem (INT9-51)
- ⊙ Več obiskov (INT8-68) (INT8-69)
- ⊙ Športne aktivnosti (INT1-34)
 - Kolo (INT1-33)
 - Namizni tenis (INT1-35)
 - Badminton (INT1-36)
 - Bazen (INT8-72)
 - Pohodništvo (INT9-40)
 - Tek (INT5-29)
 - Ni interesa (INT5-30)
- ⊙ Zabava (INT1-28)
 - Ni jeze (INT8-67)
- ⊙ Izleti (INT1-29)
- ⊙ Gledanje sonca (INT8-70)
- ⊙ Računalnik (INT10-34)
- ⊙ To kar sedaj (INT8-71)
 - Risanje (INT10-33)
- ⊙ Igranje inštrumenta
 - Kitara (INT1-30)
 - Sintetizator (INT1-31)
- ⊙ Opravila (INT3-29) (INT8-60)
 - Kuhanje (INT3-30)
 - Pometanje (INT3-30) (INT3-31)
 - Želja po več dela (INT3-32)
- ⊙ Socialna druženja

- Rojstni dnevi (INT8-56)
- Poroka (INT8-58)

Pogled v prihodnost

☉ Šolanje (INT7-30) (INT7-30)

- Sestra (INT7-29)
- Služba (INT7-32) (INT7-33)
 - Služit denar (INT7-31)

Predstave o domu v katerem bi v prihodnosti bivali

☉ Hiša (INT1-40) (INT2-33) (INT4-55) (INT5-39) (INT6-33) (INT7-39) (INT8-81)

- Lepa fasada (INT10-47)
 - Oranžna (INT9-66)
 - Rumena (INT1-45)
 - Rumene stene (INT2-35)
- Lepa (INT1-45)
- Majhna (INT2-38) (INT5-43) (INT9-65)
- Velika (INT6-35) (INT7-44)
- Nizka (INT4-59)
- Dnevna soba (INT5-44) (INT8-86)
- Obrobe v hodnikih (INT9-67)
- Prostorna (INT4-60)
 - Veliki prostori (INT9-68)
- Preprosta (INT4-61)
- 5,6 ljudi
- Slike (INT1-47)

- Televizija (INT3-37)
- Računalnik (INT3-38)
- Kuhinja (INT2-36) (INT3-39) (INT5-45) (INT8-85)
- Kopalnica (INT2-37) (INT3-4) (INT5-46) (INT6-37) (INT6-37)
- Soba (INT2-37) (INT3-41) (INT5-47) (INT6-39) (INT7-45) (INT8-84)
 - S fantom (INT6-40) (INT7-47)
 - Spalnica (INT7-48)
 - Otroška soba (INT6-36)
 - Vsak svojo sobo (INT7-46)
 - Sama (INT1-48) (INT4-62) (INT5-48) (INT3-44)
 - Miza (INT3-42) (INT8-90)
 - Kavč (INT5-50)
 - Spati na kavču (INT5-51)
 - Srednje velika (INT4-63)
 - Mala (INT1-49) (INT5-49)
 - Velika (INT8-89)
 - Postelja (INT9-70)
 - Delil z drugimi (INT2-39) (INT3-43)
 - V sobi še nekdo (INT8-88)

⊙ Koča (INT3-33)

⊙ Ne v bloku (INT4-56)

⊙ Kraj bivanja

- Vas (INT3-34) (INT5-38) (INT9-59) (INT9-60) (INT9-63)(INT9-61)
 - Kmečki (INT9-57) (INT9-57)
- Mesto (INT4-54)
 - Brežice (INT8-82)
 - Ljubljana (INT1-41)

- Prijateljica v Ljubljani (INT1-42)
- Odraslost otrok (INT1-43)
- ☉ Gugalnica (INT1-5)
- ☉ Vse (INT3-36)
- ☉ Ne kmetija (INT7-41)
- ☉ Nič drugega (INT1-52) (INT5-54) (INT9-82)
 - Ne vem (INT1-56) (INT3-471) (INT5-37) (INT9-81)
 - Živim doma (INT1-56)
- ☉ Okolica:
 - Ustanove
 - Gostilna (INT1-52) (INT6-44) (INT9-83) (INT10-59)
 - Trgovine (INT1-53) (INT4-68) (INT5-58) (INT6-45) (INT7-56) (INT8-99) (INT10-58)
 - Kupovanje hrane (INT5-60)
 - Kupovanje pijače (INT5-61)
 - Pošta (INT8-100)
 - Banka (INT4-68) (INT5-59)
 - Nočni klubi (INT1-54)
 - Vrtec (INT7-57)
 - Narava
 - Rože (INT2-40) (INT2-44) (INT6-42) (INT8-93) (INT8-98) (INT9-75) (INT10-51) (INT10-49)
 - Travnik (INT2-41) (INT2-43) (INT4-64) (INT6-40) (INT8-92) (INT8-97) (INT9-72) (INT9-74) (INT10-48) (INT10-50)
 - Malo trave (INT10-53)
 - Vrt (INT4-65) (INT5-52) (INT8-91)
 - Sadje (INT5-53)
 - Gozd (INT3-45)

- Reka (INT3-46)
- Jasa (INT3-47)
- Dvorišče (INT7-40) (INT7-49)
 - Ograja (INT7-50)
 - Velika vrata (INT7-51)
 - Avto (INT7-52)
- Sorodniki (INT7-55)
- Prijatelji (INT7-55)
- Nič okoli (INT2-42) (INT2-45) (INT10-52)

S kom bi ljudje z intelektualno oviranostjo želeli bivati

- ⊙ Ne bi živela sama (INT7-58)
 - Pri fantu (INT1-38) (INT6-331) (INT6-34) (INT7-42) (INT7-59)
 - Varnost (INT7-60) (INT7-61)
 - Prijatelji (INT2-47) (INT4-57) (INT5-40) (INT5-41) (INT8-75) (INT9-64)
 - Pri prijateljici (INT1-39) (INT1-44)
 - Stari prijatelji (INT8-76)
 - Prijatelj (INT3-35)
 - Prijatelji iz vdc (INT4-58)

Misli o prihodnosti

- ⊙ Doma (INT1-37) (INT8-74)
 - Še bi živela doma (INT8-102)
 - Z družino (INT8-103)
 - Tam kjer sedaj (INT8-104)
 - Drugje (INT8-73)
- ⊙ Izdelovanje nakita (INT1-46)
- ⊙ Ne želi razmišljati (INT1-59)

- ⊙ Razmišlja (INT8-101)
 - Pogovor s starši o tem (INT10-64) (INT10-65)
 - Preselitev, če se kaj zgodi (INT1-58)
- ⊙ Ne vem (INT9-85)
- ⊙ Nič drugega (INT9-86)
- ⊙ Navadil bi se (INT2-46) (INT4-72) (INT9-87) (INT10-63)
- ⊙ Imela bi otroke (INT7-43)
- ⊙ Negativno
 - Slabše (INT5-62)
 - Težko (INT5-64) (INT9-84) (INT10-62)
 - Pogrešati (INT4-69)
 - Delo (INT4-70)
 - Kuhinjo (INT4-71)
 - Navezanost na starše (INT5-63)
- ⊙ Pozitivno (INT3-5)
 - Več svobode (INT3-53)
 - Skrb za samega zase (INT3-54)
 - Dobro (INT6-46)
 - Nebi bila žalostna (INT6-47)
 - Samostojnost (INT10-60)
 - Živela bi (INT10-61)
- ⊙ Domače živali (INT5-55) (INT9-80)
 - Ja (INT3-48) (INT9-) (INT9- 76)
 - Pes (INT3-49) (INT4-66) (INT5-56) (INT6-43) (INT7-53) (INT10-54)
 - Zajci (INT9-77)
 - Kokoši (INT9-78) (INT9-62)

- Prašiči (INT9-79)
- Muca (INT3-50) (INT5-551) (INT8-95)
 - Skrb za živali (INT5-57)
- Ne drugih živali (INT7-54)
 - Ne konjev (INT8-96) (INT8-96*)
 - Kokoši (INT10-57) (INT10-56)
 - Ne muc (INT10-55)
- ◎ Zabava (INT8-77) (INT8-78) (INT8-79)
 - Sprehod (INT8-80)
 - Druženje zunaj (INT8-94)
 - Povabiti prijatelje (INT9-73)

9.5. Odnosno kodiranje

Lokacija bivanja in tip bivališča - Vas - Hiša	→	Domače živali - Ja - Pes, muce, kokoši, petelini, race, grlice, konji, prašiči, zajci, krave, telički
Domače živali - Ja - pes, muce, kokoši, petelini, race, grlice, konji, prašiči, zajci, krave, telički	→	Skrb za živali - Cela družina, skrb za psa, sprehod, v prostem času, hranjenje, skrb prevzame oče
Zadovoljstvo s tem kjer trenutno bivajo - 10, 9	→	Kaj bi si želeli početi, pa trenutno ne - Nič drugega, ne vem, to kar sedaj,
Zadovoljstvo s tem kjer trenutno bivajo - 5, 7, 8	→	Zadovoljstvo s tem kjer trenutno bivajo - Več prostega časa, sprotitev, športne aktivnosti, računalnik, - Socialna druženja
Lokacija bivanja in tip bivališča - Vas - Hiša	→	Predstave o domu v katerem bi bivali - Hiša - Vas - Lepa fasada, lepa, manj hna, nizka - Ne v bloku
Lokacija bivanja - Mesto - Brežice - Ljubljana	→	Okolica novega doma - Gostilne, nočni klubi, trgovina
Lokacija bivanja in tip bivališča - Vas	→	Okolica novega doma - Vrt, travnik, reka, gozd, jasa,

- Hiša		rože, dvorišče
Potek vsakdana - Zbuditi se, jutranja rutina, kava, preobleči se, zajtrk	→	Potek vsakdana - Služba-> VDC (malica, prosti čas, delo, kombi)
Potek vsakdana - Domov, kombi	→	Potek vsakdana - Pospravljanje, petje, pozdrav družini, kosilo, ples, prosti čas (sprehod, izven hiše, počitek, aktivnosti, dejavnosti, kolo, izdelovanje nakita)
Želje o tem kako bi potekal dan - Več prostega časa	→	Želje o tem kako bi potekal dan - počitek, sprostitev, športne aktivnosti, računalnik, izleti
Tip bivanja - Hiša	→	Potek vsakdana - delo v vinogradu, veliko dogaja, utrujenost, pogledat živali, skrb za živali, kmetijski pridelki, +
Okolica - Dvorišče	→	Okolica - Ograja, velika vrata, avto
S kom bi ljudje živeli - Ne bi živeli sami	→	S kom bi ljudje živeli - Pri fantu- varnost - prijatelji (Prijatelji iz VDC, stari prijatelji)
Misli o prihodnosti - Pozitivne	→	Misli o prihodnosti - Navadil bi se, imela bi otroke, več svobode, nebi bila žalostna, samsotnosti, skrb za samega zas
Misli o prihodnosti - Negativne	→	Misli o prihodnosti - Slabo, težko pogrešati (delo,

		kuhinjo, navezasnot na starše)
Doma živali sedaj - Ja - pes, muce, kokoši, petelini, race, grlice, konji, prašiči, zajci, krave, telički	→	Domače živali v prihodnosti - Ja - pes, zajci, kokoši, prašiči, muca - skrb za živali